

ERAZMO

14/2022

ERAZMO 14/2022

Osnivač

Raša Livada†

Glavna urednica

Jelica Novaković-Lopušina

Zamenica glavne urednice

Bojana Budimir

Grafički dizajn

Grafički studio Crnomarković
Beograd, Solunska 23

Štampa

Donatgraf
Beograd

Adresa redakcije

Studentski trg 3
Kabinet 513
11000 Beograd/Srbija
tel. 2638666/105

Izdavač

ARIUS – Centar za naučnu i kulturnu saradnju Srbije
i zemalja nizozemskog govornog područja
Džona Kenedija 6
11070 Novi Beograd
Matični broj 17646150
PIB: 104433590

ISSN 0354/2386

SADRŽAJ

Uvodna reč glavnog urednika u odlasku	7
---	---

I DOMAĆE PTICE, INOSTRANA GNEZDA

Prevodilački odjek simpozijuma u Briselu (jun 2022)

Pol Snuk: „Čovek u džinu“	15
-------------------------------------	----

srpski prevod: Jelica Novaković-Lopušina

ruski prevod: Ирина Михайлова

poljski prevod: Małgorzata Dowlaszewicz

engleski prevod: Jack McMartin

farsi prevod: Nasrin Ashrafi

Koni Palmen: „Conoci de Chico“	55
--	----

srpski prevod: Bojana Budimir

ruski prevod: Екатерина Векшина

nemački prevod: Theresia Feldmann

švedski prevod: Annika Johansson

Nina Vis: „Kapljica“	71
--------------------------------	----

srpski prevod: Jelena Lapadatović, Teodora Mladenović, Mila Todorović

hrvatski prevod: Katarina Baršun, Veronika Bartulović, Sara Gurdulić

ruski prevod: Анастасия Сергеева, Анна Мельникова, Анастасия

Бреннер, Елизавета Чекмачева, Дарья Даша Сеиткова, Дарья Смирнова

II PROZA

Jerun Brauers: „Utopija“	89
------------------------------------	----

Prevod: Olivera Petrović van der Leeuw

Vilem Brakman: <i>Jedno strano pleme me je otelo</i> . Odlomak	94
--	----

Prevod: Aleksandar Đokanović

Luk Devoldere: <i>Roman Wall Blues</i> . Odlomci	99
--	----

Prevod: Tamara Britka; Veronika Bartulović

Abdelkader Benali: „Kamenčić“	119
---	-----

Prevod: Gioia-Ana Ulrich Knežević

Sven Peters: <i>Večita bežanija</i> . Odlomak	123
---	-----

Prevod: Tamara Britka

III POEZIJA

- Ton Telehen: 7 pesama iz zbirke *Jedan od nas će se osvrnuti* 133
Prevod: Olivera Petrović van der Leeuw
- Sven Koremans: *Inače ovde nema nikog*. Izbor pesama 137
Prevod: Jelica Novaković-Lopušina

IV KNJIŽEVNOST ZA DECU I MLADE

- His Kajer: *Knjiga svih stvari*. Odlomak 149
Prevod: Jelica Novaković-Lopušina
- Tonke Draht: *Pismo za kralja*. Odlomak 151
Prevod: Radovan Lučić Lutz

V KNJIŽEVNOST NA AFRIKANSU

Proza

- Karel Shuman: *Ničija zemlja*. Odlomak 165
Prevod s afrikansa: Toni Bandov

Poezija

- Ežen N. Mare: „Zimska noć“; Adam Smol: „Dod’te, hajmo pjevati“;
Antji Kroh: „Majka“; Danijel Hugo: „Kuća osluškuje“; Ronelda
Kamfer: „oprostite, ali ja sam Afrikaans“; Natal Trantral:
„Valhalla Park“ 173
Prevod s afrikansa: Toni Bandov

VI IN MEMORIAM

- In memoriam Erika de Kajper 181
- In memoriam Maja Vajkert 183

VII RECENZIJA

- Jelica Novaković-Lopušina: Judit Gera & Jos Kleemans: *Plezier in poëzie.
Een handleiding poëzieanalyse voor de Internationale Neerlandistiek.*
Amsterdam University Press, 2022. 187

VIII INDEKS AUTORA I PREVODILACA

- Spisak svih prevedenih autora u proteklih 30 godina 191
- Spisak svih prevodilaca u proteklih 30 godina 194

INHOUD

Woord vooraf van de vertrekkende hoofdredacteur	7
---	---

I BINNENLANDSE VOGELS, BUITENLANDSE NESTEN

Een translatorische neerslag van het symposium in Brussel (juni 2022)

Paul Snoek: „De man in de reus“	15
---	----

Uit: *De Nederlandse en Vlaamse literatuur vanaf 1880 in 250 verhalen*.
Samengesteld door Joost Zwagerman. Amsterdam: Prometheus, 2005,
p. 889–895. Vertaald door Jelica Novaković-Lopušina; Irina Mihajlova;
Małgorzata Dowlaszewicz; Jack McMartin; Nasrin Ashrafi

Connie Palmen: „Conoci de Chico“	55
--	----

Uit: *De Nederlandse en Vlaamse literatuur vanaf 1880 in 250 verhalen*.
Samengesteld door Joost Zwagerman. Amsterdam: Prometheus,
2005, p. 1356–1358. Vertaald door Bojana Budimir; Katja Vekshina;
Theresia Feldmann; Annika Johansson.

Nina Wyss: „Druppel“ (nog niet verschenen)	71
--	----

Vertaald door studenten van de Universiteit van Belgrado; de Univeristeit
van Zagreb; de Universiteit van Sint-Petersburg

II PROZA

Jeroen Brouwers: „Utopia“	89
-------------------------------------	----

Uit: *De Vlaamse Gids*, Jaargang 79, 1995, p. 20–22. Vertaald door Olivera
Petrović van der Leeuw

Willem Brakman: <i>Een vreemde stam heeft mij geroofd</i> . Fragment	94
--	----

Amsterdam: Querido, 1992, p. 104–110. Vertaald door Aleksandar Đokanović

Luc Devoldere: <i>Roman Wall Blues</i> . Fragment (nog niet verschenen) . . .	99
---	----

Vertaald door Tamara Britka; Veronika Bartulović

Abdelkader Benali: „Het steentje“. (nog niet verschenen)	119
--	-----

Vertaald door Gioia-Ana Ulrich Knežević

Sven Peeters: <i>Eeuwvlucht</i> . Fragment (nog niet verschenen)	123
--	-----

Vertaald door Tamara Britka

III POËZIE

- Toon Tellegen: 7 gedichten uit: *Een van ons zal omkijken* 133
Amsterdam/Antwerpen: Querido, 2021. Vertaald door Olivera Petrović van
der Leeuw
- Sven Cooremans: *Verder is hier niemand*. Keuze van gedichten (nog niet
verschenen) 137
Vertaald door Jelica Novaković-Lopušina

IV JEUGDLITERATUUR

- Guus Kuijer: *Het boek van alle dingen*. Fragment 149
Amsterdam/Antwerpen: Querido, 2010, p. 5-7. Vertaald door Jelica Novaković-
Lopušina
- Tonke Dragt: *De brief voor de koning*. Fragment 151
Amsterdam: Leopold, 1962. Vertaald door Radovan Lučić Lutz

V LITERATUUR IN HET AFRIKAANS

Proza

- Karel Schoeman: *'n Ander Land*. Fragment 165
Kaapstad: Human & Rousseau, 1984. Vertaald door Toni Bandov

Poëzie

- Een keuze van gedichten uit: *Afrikaans Poems with English Translation*.
Selected and compiled by: H. P. van Coller, Helize van Vuuren,
Louise Viljoen. Pretoria: Protea Book House, 2018.
- Gedichten van Eugène N. Marais (p. 12); Adam Small (p. 182); Antjie
Krog (p. 218); Daniel Hugo (p. 266); Ronelda Kamfer (p. 296);
Nathan Trantraal (p. 300). Vertaald door Toni Bandov 173

VI IN MEMORIAM

- In memoriam Erika da Cuyper 181
- In memoriam Maja Weikert 183

VII RECENSIE

- Jelica Novaković-Lopušina: Judit Gera & Jos Kleemans: *Plezier in poëzie*.
Een handleiding poëzieanalyse voor de Internationale Neerlandistiek.
Amsterdam University Press, 2022. 187

VIII INDEX VAN AUTEURS EN VERTALERS 1992–2022

- Lijst van alle vertaalde auteurs in de afgelopen 30 jaar 191
- Lijst van alle vertalers in de afgelopen 30 jaar 194

UVODNA REČ

Prigodom izlaska prvog broja *Erazma* u leto 1992. godine, u svom uvodnom obraćanju čitaocima upotrebila sam pomorsku metaforu za tek započetu avanturu istraživanja holandske i flamanske književnosti i njenog predstavljanja srpskom čitalaštvu. Ta metafora čini mi se primerenom i sada kada posle ravno 30 godina napuštam mesto kapetana ove jedinstvene i nezaboravne plovidbe. Putovanje smo započeli u najtežem mogućem trenutku definitivnog raspada Jugoslavije. Narednih godina pratile su nas mnogobrojne bure i nevremena usled čega nismo uvek mogli da držimo tempo koji smo bili zacrtali. Pa ipak, učinak naše plovidbe nije zanemarljiv. Za proteklih 14 brojeva društvo mi je pravila šarenolika i vesela posada, mahom studenata Lektora-ta a kasnije i Grupe za nizozemske studije, prve u regionu. Posebno bih spomenula prve oficire naših prvih plovidbi, Ivanu Šćepanović i Oliveru Petrović van der Leeuw, koje su izrasle u najproduktivnije i najkompetentnije književne prevodioce s nizozemskog. Za ovih 30 godina ukupno je ovim brodom plovilo 36 prevodilaca koji su nadahnuto i često neplaćeno pomagali u mapiranju velikog i kod nas nedovoljno istraženog područja književnosti na nizozemskom. Veliko obogaće-nje predstavljala je i saradnja s prevodiocima iz regiona. Kao ukupni rezultat, na preko 3000 stranica prevedeno je preko 180 autora od kojih su mnogi zahvaljujući *Erazmu* našli put do izdavača za svoja dela. U učinak spada svakako i nezaboravno druženje u prevodilačkim kućama, unapređenje znanja o prevodilačkim problemima na prevodilačkim radionicama, upoznavanje autora, priznanja stručnih žirija i čestitke čitalaca.

Zahvalnost na ovako dugoj i uspešnoj plovidbi osim prevodiocima i redakciji dugujem još i holandskoj i flamanskoj Literarnoj fondaciji na logističkoj i finansijskoj podršci kao i ogranku Prinčevskog reda iz Sint Niklasa koji su finansijski potpomogli nekoliko brojeva.

Erazmo je nedavno zaplovio u digitalne vode, u koraku s vremenom iliti po diktatu finansijske situacije. Iskreno se nadam da će pod novom komandom nastaviti da oplovljava Nizozemsku literarnu republiku!

Jelica Novaković-Lopušina
Glavni urednik 1992–2022

EEN WOORD VOORAF

In het voorwoord van het eerste nummer van *Erazmo*, verschenen in de zomer van 1992, heb ik gebruik gemaakt van een maritieme metafoor voor de avontuurlijke ontdekkingsreis door de Nederlandstalige literatuur die we bij het Servische leespubliek wilden introduceren. Deze metafoor lijkt me ook nu geschikt, nu ik na 30 jaar afscheid neem als kapitein van deze unieke en onvergetelijke zeevaart. We zijn uitgevaren op een dramatisch en moeilijk moment: aan de vooravond van het definitieve uiteenvallen van Joegoslavië. In de daaropvolgende jaren kregen we heel wat te verduren aan onweer en stormen waardoor we ons niet altijd aan het beoogde tempo konden houden. Toch is het resultaat van onze tocht niet onopgemerkt gebleven. In de afgelopen veertien nummers werd ik bijgestaan door een bont en vrolijk scheepsvolk, voornamelijk bestaande uit studenten van het Lectoraat dat geleidelijk uitgroeide tot de eerste Vakgroep Nederlands in de regio. Bij naam wil ik hierbij vooral Ivana Šćepanović en Olivera Petrović van der Leeuw noemen die mij als ware scheepsofficieren flankerden en die tot de meest productieve en competente literaire vertalers zijn uitgegroeid. In de afgelopen 30 jaar hebben we in totaal 36 vertalers mee aan boord gehad die hoewel vaak onbezoldigd toch altijd even bevlogen meegeholpen hebben bij het in kaart brengen van het grote en bij ons weinig bekende gebied van de Nederlandstalige literatuur. De samenwerking met vertalers uit onze regio zorgde voor een extra verrijking. Alles bij elkaar geteld zijn er op meer dan 3000 bladzijden in totaal 180 Nederlandstalige auteurs gepresenteerd die dankzij de gepubliceerde fragmenten in *Erazmo* hun weg gevonden hebben naar Servische uitgevers. Tot de binnengehaalde schatten van onze tochten behoren ook de onvergetelijke verblijven in vertalershuizen, het bespreken van vertaalproblemen in vertaalworkshops, de kennismaking met auteurs, de erkenning van professionele jurys maar ook van het leespubliek.

Behalve naar vertalers en redactieleden gaat mijn dank voor deze lange en succesvolle tocht ook uit naar het Nederlands en het Vlaams

Letterenfonds die ons logistieke en vaak ook financiële ondersteuning hebben verleend. Onze dank eveneens aan de Orde van den Prince – Afdeling Sint-Niklaas voor hun steun.

Erazmo is onlangs digitale wateren binnengevaren, helemaal in overeenstemming met de tijd waarin we leven (een eufemisme voor financiële noodzaak). Ik hoop van harte dat dit schip ook onder een nieuwe stuurman/-vrouw de Republiek der Nederlandse Letteren zal blijven verkennen!

Jelica Novaković-Lopušina
Hoofdredacteur 1992-2022

I

BINNENLANDSE VOGELS,
BUITENLANDSE NESTEN
– DOMÁČE PTICE,
INOSTRANA GNEZDA

Oko međunarodnog projekta ovako slikovitog naziva okupljen je konzorcijum od 13 studijskih grupa nederlandistike, od Švedske i Češke do Rusije i Južne Afrike. Centralna tema ovog projekta je diseminacija i cirkulacija holandske i flamanske književnosti u prevodu, s posebnim osvrutom na ulogu domaćih institucija i inostranih izdavača u tom procesu. U svom radu ovaj projekat se oslanja na dve srodne platforme: *Circulation of Dutch Literature – CODL* (www.codl.nl) i *Digital Library and Bibliography of Literature in Translation* (<https://dlbt.univie.ac.at/>).

U okviru projekta oformljene su radne grupe sa sledećim težištima:

- didaktika: razvijanje metoda i priručnika za studente na osnovnim i master studijama
- planiranje: izrada planova za dalja istraživanja
- smernice: sastavljanje preporuka ustanovama i izdavačima na osnovu dobijenih rezultata
- redakcija: priprema zbornika radova

U Briselu je juna 2022. održan simpozijum na kojem su izneti prvi rezultati dobijeni na osnovu studija slučaja. U ime srpskog tima Bojana Budimir predstavila je rezultate svog istraživanja pod naslovom „Promenjena uloga izdavača u digitalizovanom svetu: dijahrono istraživanje promocije nizozemske književnosti u Srbiji“.

Jedna od inicijativa tokom simpozijuma bio je moj predlog da se paralelno prevedu tri pripovetke kako bi se na osnovu prevoda ustanovili prevodilački problemi čije rešenje često zavisi i od strategije izdavača. Moj izbor je pao na sledeće pripovetke: „Čovek u džinu“ (*De man in de reus*) flamanskog pisca Pola Snuka; „*Conoci de Chico*“ holandske autorke Koni Palmen i „Kapljica“ (*Druppel*) mlade Nemice Nine Vis, pobednice međunarodnog dela takmičenja *Write now* namenjenog mladim stranim autorima koji pišu na nizozemskom.

Izvorni tekst:	prevodilac	jezik
„De man in de reus“	Jelica Novaković-Lopušina	srpski
	Ирина Михайловна Михайлова	ruski
	Małgorzata Dowlaszewicz	poljski
	Jack McMartin	engleski
	Nasrin Ashrafi	farsi
„Conoci de Chico“	Bojana Budimir	srpski
	Екатерина Векшина	ruski
	Theresia Feldmann	nemački
	Annika Johansson	švedski
„Druppel“	studenti iz Beograda	srpski
	studenti iz Zagreba	hrvatski
	studenti iz Sankt Peterburga	ruski

Rezultati kontrastivne analize prevodilačkih problema biće objavljene kao zaseban članak ali sada se već može reći da su se iskristalisali sledeći problemi: kulturnospecifična leksika, nepoznavanje intertekstualnih aluzija i transkripcija imena u jezicima s drugačijim pismom od latiničnog.

Zahvaljujem svim kolegama na saradnji!

Jelica Novaković-Lopušina

POL SNUK

Pol Snuk (*Paul Snoek*, pseudonim za *Edmond Schietekat*, 1933–1981) flamanski je pesnik, pisac i slikar, poznat po izazovnim nastupima. Debitovao je 1954. u okviru Generacije pedesetih, a već sledeće godine je bio među osnivačima časopisa *Gard Sivik*. Ono što ga izdvaja su razigranost i jezičko umeće kakvi su bili svojstveni gorostasu modernizma Paulu van Ostajenu. Zbirke nastale tokom služenja vojnog roka u Nemačkoj opore su i nadrealistične («Svete pesme», «Vojnička pisma»). Poezija nastala šezdesetih predstavlja vrhunac Snukovog stvaralaštva («Herkul», «Crna muza»). U njima na jezički virtuozan, barokni način daje oduška svojoj mašti i vitalizmu. Naša čitalačka publika upounala se sa Snukovom poezijom zahvaljujući prevodima Ivane Šćepanović (*Flamanska poezija 20. veka*) i Jelice Novaković-Lopušina (*Malo svedočanstvo vere; Uvod u holandsku i flamansku književnost. 2. deo*)

Što se proze tiče, pisao je kratke groteske i kratke realistične priče. Priča „Čovek u džinu“ (*De man in de reus*) prvi put je objavljena 1971.

ČOVEK U DŽINU

(za huga i miju)

Niko me tokom moje duge karijere nikad ništa nije pitao za moje zanimanje. Niko ne zna za njega niti je ikad mogao naslutiti da je moje zanimanje takvo da se njime može zarađivati za hleb i biti srećan. Jednom prilikom, bilo je to u Niuportu gde sam godinama nosio Golijata, jedan mladi član zavičajnog udruženja ispričao mi je da svoje zaposlenje imam da zahvalim caru Karlu Petom. On se smatra začetnikom povorki džinova. Ovim i drugim grotesknim zabavama hteo je da neutrališe nemirni duh Flamanaca. Sada imamo fudbal i biciklističke trke čime se ljudi zamajavaju i o čemu mogu danima da pričaju i oko čega mogu da se svađaju a da ne postanu subverzivni. Tako sam, dakle, saznao da je moje zanimanje navodno carskog porekla. To me ostavlja ravnodušnim; obavljam svoj posao i za to me plaćaju. Imam kuću u Harelbekeu, malu baštu i automobil. Znani su mi svi karnevali, sve povorke, cvetna korza i procesije. Ja sam, naime, čovek koji nosi džina. Tako me i nazivaju, jer ime ne nosim.

Svuda sam potreban. U Alstu gde nosim Polidora i Polidoru, u Zotehemu gde vukljam Gambrinusa unaokolo. Iz svih gradova i opština dobijam angažmane pa tako u Atu nosim Ambioriksa, u Dendermondeu Indijanca ili Marsa, ili, kao što već rekoh, Golijata u Niuportu.

Najlepša sećanja imam na Salcburg. Devet godina zaredom tamo sam na svetkovinu Presvetog tela i krvi Isusove nosio Samsona. Težio je više od sto kila ali bio je lak i jednostavan za nošenje zato što mu je u trup bila ugrađena najbolja noseća konstrukcija koju sam ikad video. Kopirao sam je, inače, i kasnije u mnogim slučajevima prilagođavao noseće konstrukcije drugih džinova po istom principu. Gde su ta vremena? Odseo sam u jednom od najboljih slacburških hotela. Dočekali su me na stanici kao kakvog princa iako niko nije znao moje ime niti odakle sam. Zvali su me čovek koji nosi džina. U hotelu bih povremeno čuo kelnere kako se o meni sašaptavaju sa znatiželjnim gostima, s uvažavanjem i strahopoštovanjem. Der Mann der Samson trägt. Samsona, lepog, crnog džina s magarećom vilicom u levoj ruci i sjajnim kopljem u desnoj. Gde su ta vremena? Živim u Harelbekeu sa

ćerkom koja se brine o domaćinstvu. Žena mi je umrla za vreme rata. Meni je 52. i zdrav sam. Težak sam 82 kila a visok 1,80 m. Naočare ne nosim iako mi vid u poslednje vreme više nije tako oštar. Od godina, valjda. Poslova mi ne manjka pa ipak se sa sada džinovi manje nose nego ranije. Pre rata se dešavalo da nedeljama, dan za danom, nosim džinove pa sam često morao da odbijam ponude. Njih bih onda prosleđivao Masu u Hemiksemu, koji je takođe nosio džinove ali je po zanimanju bio kolar. Izgubio je život prilikom bombardovanja Antverpena. Povremeno sam poslove prosleđivao i izvesnom Van Hansbekeu iz Veterena, ali samo kad ne bih našao nikog drugog.

Van Hansbeke je pio, a ko nosi džina taj ne pije. Sa sobom je u džina uvek unosio bocu jenevera. Boca mu je na kanapu visila oko vrata. „Treba mi, da zaboravim na težinu“, još ga čujem kako kaže jednom prilikom kad je nosio Polidoru a ja Polidora. Tada se dva dana motao po Alstu. Ne, čovek u džinu odgovoran je za džinovo dobro ime. Slava jednog džina počiva na načinu na koji ga nose. Van Hansbeke to nije shvatao sve dok se jednom, noseći u Sint Trajdeni prilično nezgodnog džina Dugajliju, nije sapleo o kaldrmu i tresnuo. Bila su potrebna četvorica da ga oslobode ispod skljojkanog džina i mrtvog pijanog na merdevinama unesu u apoteku. Od srama sam posle odbijao svaku ponudu iz Sint Trajdene, čak ni kad me je gradski sekretar uveravao da nemam zašto sebe da krivim i da nisam mogao znati da je Van Hansbeke pijan. Trebalo je da znam, i zato sam izbegavao Sint Trajden. Mislim da sada jedini ja još nosim džinove i živim od toga. Maršan iz Dankerka je bio poslednji za koga znam, a on je prošle nedelje nastradao u Kambreu. I džinovi se proređuju. Pa ipak dobijam još dovoljno ponuda da sebe prehranim i da stavim koji cent u stranu za moj ćerku Irmu. Ona kaže da treba da podignem tarifu s obzirom da je sve poskupelo. Dešava se da neka od opštinskih ili gradskih službi zatraži informacije. Tehničke informacije u vezi nošenja. Profesionalne cake, nije nego! Ne shvataju da nositi džina ipak znači nešto drugo do dizati teret i nosati ga unaokolo, kao što to radi vo ili magarac. Mogli bi onda isto tako da se informišu kod igrača na žici, gutača sablji ili bacača noževa kako to rade. Oni jednostavno ne shvataju da nošenje džina sadrži mnogo više od pukog nošenja. Informacije ne pružam. Obično kažem da ako misle da bilo ko može nositi džina, neka tako i urade. Oni onda u džina metnu nekog radnika iz gradskog zelenila ili đubretara i puste ga sa sto kila na ramenima na svakojake vrste kolovoza, što je bolje da ne spominjemo. Jeste da opštinski čovek nosi džina, ili ga barem premešta. Gledaoci tada vide džina koji šepa, džina koji kao da hoda na štulama ili u tesnim cipelama, džina koga boli stomak ili skalameriju koja se otrgla kontroli i koja svakog trenutka može nešto da skrši. Ne, predomisle se oni pa me sledeće godine

veoma ljubazno zamole da lično dođem i nosim džina. Tada čujem sulude priče o nosaču koji zbriše na pola povorke i ode u kafanu da se napije. Ili o jednom drugom koji se potpeticom zaglavio u tramvajskoj šini. I slične gluposti. Ne, džina valja nostiti propisno, da kažem: kako umetnost nalaže, što će reći da džin takoreći treba da ide sam od sebe. Džin treba da plovi, a njegova odežda treba lagano rubom da dodiruje tlo, a sve to bez trzanja i cimanja. Dostojanstveno, uravnoteženo i stabilno, kao da se džin kreće na točkovima. Eto, tako treba.

Ne žalim se. Iz čitave zemlje redovno pristižu ponude. Prošle nedelje dobio sam čak poziv da nosim Binbina u Valansijenu, ali to mi je preduboko u zimu a na francuskoj granici uvek imam problema sa carinom. Ranije su me puštali, ali sad moram da imam potvrdu o uvozu ili privremenom uvozu sa ponovnim izvozom i još mnogo peripetija. Za alat koji nosim sa sobom: čekiće, klješta, kleme, peruške, mačeve, kaiševe i kleme i raznorazne stvari koje su potrebne za popravke. Moj auto je atelje na točkovima. Izvadio sam zadnja sedišta i tu montirao malu stolarsku tezgju. Imao sam tu mnogo zabavnih trenutaka jer svakog džina treba povremeno najpre upristojiti pre nego što je spreman za nošenje. Dođe čoveku da zaplače kad vidi kako neke opštine i gradovi zapostavljaju ili zloupotrebljavaju svoje džinove. Ne tako davno, u Kortrejku, video sam džina, ili ono što je od njega ostalo, čitavog oblepljenog predizbornom propagandom. U Varshotu je bilo još gore. Studenti nisu umeli da smisle ništa bolje nego da džina ofarbaju u crnca za svoj godišnji Crno-beli bal. Neverovatno ali istinito. Nema više poštovanja prema tradiciji, kod omladine svakako da ne, a nema ni kod starijih. Kad u opštinskom veću odluče da ipak puste džina na ulicu, daju ti lešinu sklonu padu i nekoliko korpi s ofucanom džinovskom odećom i gomilom stvari koje ne spadaju u rekvizite džina ali koje ubace u korpu kako bi odgovaralo brojčanom stanju u inventaru. Pre dve godine, u Verneu ili Iperu, nisam sasvim siguran, otvorim ja korpu a ono unutra, nećete verovati, devet novih novcijatih točkova za trkaći bicikl sa sve gumama, četiri trkaće majice poznate marke i šest neotvorenih flašica kisele vode. Šta sve može snaći čoveka. Srećom pa svuda preduzimam mere predostrožnosti, jer inače često ne bi bilo ništa od posla. Pri tom, vremena su se promenila, a ponude su sve malobrojnije i više ne tako dobro plaćene. Vreme dobrih džinova je prošlo. Ljudi, još uvek se često setim Salzburga.

A šta sad žele? Mažoretkinje golih guzica, što ogoljenije to bolje. Ili monstruoze skalamerije inspirisane slikom nekog Brojgela, žene i decu koji narodu bacaju konfete i karamele, a da bude još gore, sve to vuče traktor kojim upravlja neki balavac s kačketom Edija Merksa na glavi. Da makar koriste konje, ali ne, traktore i džipove. Da pukneš.

Elem, ponude koje još dobijam prihvatam, ne toliko zbog novca koliko zbog održavanja tradicije, a i iz ličnog zadovoljstva. Iz profesionalnog ponosa. Hoću da nosim džina jer povorka bez džina nije povorka već demonstracija, neukusna smotra koju organizuju dućandžije ili lokalni političari. Uzmimo Veštičiju povorku u Niuportu. Čitavo to dešavanje jedva da više ima neku težinu, ali šta bi bilo bez velike veštice? Jad i beda.

Čovek u džinu, to sam ja, to i ostajem. Zato nosam džinove gde god požele, zimi i leti, danju i noću, srcem i dušom. Džinovi i ja se međusobno održavamo u životu. Nosiću ih dok ne padnem mrtav.

Kod kuće čuvam fasciklu sa svim pismima i pozivnicama koje sam primio tokom svoje karijere. Često listam po njoj i uvek se zaustavim kod lepog pisma salcburškog gradonačelnika na ručno pravljenom papiru. Tamo su imali drugačiji pristup. Plaćali su carski i ophodili se s poštovanjem. Još uvek nisam odgonetnuo kako su došli do moje adrese.

Sada dobijam narudžbenice ili telefonske pozive. Zaduže tamo neko opštinsko piskaralo da prenese poruku. To uglavnom ide ovako: „Halo, da li sam dobio čoveka koji nosi džina?“ Moje ime ne znaju a ionako im ništa ne bi značilo. Ja onda obazrivo odgovorim potvrdno. „Hoćeš li doći da nosiš u cvetnoj povorci u Sint Niklasu?“ Složim se i pitam za kad je planirano. Taj momak jedva da zna tačni datum pa ja sam odgovorim: „prve nedelje u avgustu.“ „Tačno“, odahne čovek radosno kao da sam predvideo lepo vreme za povorku. Nekada sam iz Sint Niklase dobijao lepe pozivnice od retoričke komore Zlatice. Još ih čuvam u fascikli. Pravi papir, skupoceni *Crown Mill* sa zaglavljem u zlatotisku i s potpisom izvesnog Alberta Huthalsa. To je bilo pre rata. Ali vratimo se u sadašnjost. Momak kreće da zapitkuje. Najbitnije pitanje: „Koliko će to da košta?“ Obično kažem da je 300 franaka na sat za nošenje plus troškovi prevoza. „Gde stanuješ?“ „U Harelbekeu.“ „Dolaziš vozom?“ „Ne, kolima.“ „Koliko je to kilometara tamo i natrag?“ i tako dalje. Čovek onda malo okleva i čujem kroz slušalicu kako tamo u nekoj kancelariji uz gundanje računaju. Nakon minut i nešto čovek kaže da je u redu i da mogu da pošaljem svoju profakturicu, namerno je stavljajući u deminutiv. Još istog dana šaljem svoje opšte uslove u dva primerka, s molbom da mi jedan primerak pošalju potpisan u roku od osam dana. To najčešće zaborave pa moram da ih nazovem. Ako nema ugovora, ne idem pa makar i sam kralj došao po mene. Džina nosim samo ako je sve po propisu, onako kako je predviđeno mojim opštim uslovima: satnica, troškovi prevoza, nadoknada za izvršene popravke, pokrivanje troškova osiguranja i način plaćanja. Moram da koristim ovakav tip ugovora jer to zahteva opštinska uprava prihoda. Potreban im je dokument. Ranije su me plaćali u kafani, nakon povorke, a ako se radilo o članu gradske uprave

ili opštinskog veća, onda bi usledio i bakšiš. Sada se dešava da mesecima čekam uplatu. Plaćaju sporo ali ipak plaćaju.

Lagao bih ako bih rekao da je nošenje džina težak posao. U svakom slučaju nije pitanje mišića. U pitanju je znanje. Uživljavanje. Svaki džin ima svoje mane ali i prednosti, poput kuća, poput ljudi, i nosač mora voditi računa o tome. Uzmimo za primer briselskog Velikog Turčina. Težio je svega 70 kila ali niko nije uspevaao da ga digne sa zemlje. Međutim, kad bi mi se našao na ramenima, morao sam da ga obuzdavam. Kod mene je išao sam od sebe. Onaj ko nosi džina nije dizač tegova. U pitanju je saosećanje sa džinom. Treba znati kako on želi da bude nošen. Treba ga tumačiti.

Šta čovek oseća u džinu, teret? Ne, na to se za dva minuta zaboravlja. Oseća samoću. Treba biti dorastao višesatnom zatočeništvu u memljivoj utrobi džina gde je malo vazduha i nimalo svetlosti. Nosač satima posrće u skućenoj, zatvorenoj ćeliji, prinuđen da sledi ritam, šta god da se dešavalo. Što vreme više protiče, čovek se umiruje. Blesavo zvuči ali nigde se nisam osećao tako potpuno sam kao u džinu. Mislim da bi to bilo dobro mesto za molitvu. Povorka najčešće kreće popodne, oko četrnaest časova. Nikad nisam prišao svom džinu kasnije od 11 časova. Najčešće je to bilo i nužno jer je uvek nešto trebalo dovesti u red ili popraviti. Dešavalo se da čekaju spremni ali često je džinovska odeća bila nabačena preko trupa zato što niko nije znao kako da obuče džina pa sam onda to ja radio. Niko mi nikad nije ponudio pomoć. Znatiželjnici se nikad nisu mnogo približavali. Kao da su shvatali kako želim da me ostave na miru dok radim ili kako ne hajem za saradnju.

Na džinu je uvek nešto falilo. U Veterenu se jedne godine zagubio bakarni šlem, druge godine poniklovana prsna pločica ili naramenica. Ali kako sam ja uvek stizao na vreme, džin iz Veterena nije imao čega da se stidi kad bih ga ja nosio.

Nije da se hvalim ali moji džinovi uvek su bili savršeni. Auto bih uvek parkirao blizu mesta gde su poslužitelji ili radnici smestili džina. Najčešće je to bilo u nekom školskom dvorištu ili gradskom skladištu. Ne ustručavam se reći da sam krajnje stručno popravljao kaiševe i kleme, beležeći šta sam sve zamenio ili dodao. U mnogim džinovima još sam godinama potom prepoznavao svoje popravke, svoj materijal i poboljšanja koja sam nekad davno osmislio. Poznavao sam ih u dlaku/hun binnenste van buiten pa sam danima unapred znao šta je ovom ili onom džinu potrebno. Poznavao sam njegove slabe tačke, njegove nesavršenosti. U kolima sam uvek imao zalihu mačeva i peruški, jer ako nešto zafali na džinu, to je njegov mač ili peruška. Posle toliko godina čovek poznaje svoje muške i ženske džinove.

Evo jednog detalja koji bi mogao biti interesantan; u svim džinovima koje sam nosio negde na tršćanoj potki ili na dasci trupa nalazi se stvrdnuto parče moje žvakaće gume. Priznajem da to nije baš higijenski ali pošto ne mogu da pušim u džinu, žvaćkam gumu. A pošto izvakanu žvaku ne smem da bacim na ulicu, makar zato da se ne bih sam okliznuo o nju, zalepim je za nešto u mraku. Malo je džinova u kojima se ne može naći parče žvake. Inače, žvakaća guma je odlina protiv žeđi. U džinu se ne može i ne sme piti. Za početak te niko ni ne nudi pićem jer niko ne podozreva da se u džinu krije čovek, a kao drugo nije dozvoljeno piti zbog opasnosti od mokrenja. Zamisli da se tokom folkorne povorke neki tip odjednom iskobelja ispod džina, napusti sve i pohita u neku kafanu da mokri. On mora da prokrči sebi put kroz gomilu i svako, pa i svako dete zna šta je krenuo daobavi. U takvom slučaju džin gubi na ugledu, povorka kasni, a to pre svega razliučuje muzikante. Oni bi da se sve okonča na vreme kako bi otišli na pivce. Njih razumem, to su amateri i oni posle svirke moraju malo da se rasonode. To je najčešće i jedini razlog zašto su članovi duvačkog orkestra. Pa ipak, oni nisu svesni velikog značaja svoje uloge. Ja svoj ritam prilagođavam muzici koju sviraju i onda se krećem skoro automatski. Ranije su svirali lepe pesme o džinovima koje još uvek sve znam napamet, ali sada sviraju marševe, šlagere sa kelnskog karnevala ili popularne narodnjake. Sve je to još pomoz bože, ali kad počnu s komadima iz američkih opereta, onda mi se smrkne. Srećom, uvek sa sobom nosim čepiće. Njih onda metnem u uši, a prednost im je što ne isključuju zvuk u potpunosti već ga prigušuju. Tako mogu da čujem ono što hoću a da ne moram ništa posebno da slušam. Jer odmah čujem ako neko dune u zviždaljku.

Ozbiljno, želim da u mom džinu vlada tišina i da mi ništa ne odvraća pažnju. Pogotovu onda kad džin treba da zapleše. Tada moram pet a nekad i više puta da se vrtim u oba smera dok mi se ne zavrti u glavi. Ranije mi to nije smetalo ali sad već ima šest godina kako odbijam da nosim rasplesane džinove otkako sam u Overpeltu sve plešući izgubio jednu cipelu pa sam šepajući morao da izađem iz povorke. Neću to nikad zaboraviti. Nećeš mi verovati, ali otad uvek držim razne vrste obuće u kolima. Najčešće nosim duboke košarkaške patike, osim ako moram da hodam preko krupne kaldrme. Onda nosim čizme s debelim gumenim đonovima. Onaj ko nosi džina mora da vodi računa o kolovozu i vremenskim prilikama. O klizavim i suvim ulicama, šoderu, istopljenom katranu, kaldrmi, betonskoj podlozi i tome slično. Ono čega se grozim to je vetar. Pogotovu jakih udara vetra na raskrsnicama.

Nikad nisam imao teških nezgoda. Jednom, u Dendermondeu, neću to nikad zaboraviti, izgubio sam iz meni još uvek nepoznatog razloga glavu

Indijanca i to baš pred počasnom tribinom. Čuo sam kako glava udara o zemlju i zaustavio sam se. Naravno da u blizini nije bilo merdevina pa su me dvojica policajaca odveli do tribine gde su se popeli na nadstrešnicu i uz veliku muku opet postavili glavu na trup. Čitav taj manevar potrajao je pet minuta, Međutim, ono što je bilo sto puta važnije, makar za mene, bila je činjenica da se niko nije smejao niti zviždao. Imao sam utisak kao da je čitava tribina saosećala s nezgodom i kad sam se nakon ledene tišine ponovo pokrenuo, razlegao se aplauz kakav još nikad ranije nisam čuo. U tom trenutku sam zaplakao, priznajem. Posmatrači uopšte nisu registrovali komičnost događaja, njima je to bilo dramatično jer su osećali strahopoštovanje prema džinu, jer se u njima još uvek krilo dete i dečiji strah od džina. Uvažavali su svog džina kao što i priliči.

Ako u džinu slabo šta čujem, još manje vidim. Šta ćeš. Moj vizir, smešten u donjem trbuhu džina ispod džinovljeve odežde, nije veći od štangle čokolade. Po usporavanju koraka muzikanata vidim da treba stati. Tu i tamo se malo odmorim, a onda muzikanti opet kreću i ja nastavljam sa šetanjem svog džina. Od ulice do ulice, od tribine do tribine. Čutim i žvaćem žvaku.

A kad se na nekom pustom trgu povorka rasformira, nastupa najteži trenutak dana. Obazrivo se izvlačim ispod džina i dobro se nadišem vazduha. A onda nastupa seta. Tuga. I dok skidam nešto od delova koji su moje vlasništvo, ophrvava me tužan osećaj. Za neke džinove znam da sam ih nosio poslednji put. Ostavljam ih nerado, jer za većinu znam da ih više nikad neću videti. Kažem njima: zdravo Indijanče, zdravo Polidore, zdravo Veliki Turčinu, vidimo se u nekom muzeju. Ali ne mislim to ozbiljno. U muzeju stoje jedan pokraj drugog kao preparirane životinje. Džin bez duše, grob u koji nisam sahranjen.

Ništa mi na svetu ne nameće takav osećaj napuštenosti kao rasformiranje, definitivni kraj povorke. Tek onda zapalim cigaretu i uputim se bez žurbe u obližnju kafanu. Ne obraćam se nikom od razdraganih gostiju. Kako bih uopšte mogao? Uostalom, niko me ni ne poznaje, niko me nikad nije video pa me zato niko ni ne oslovljava. Ima nekad ponekog ko gleda za mnom ili me posmatra dok sedim sam za stolom i pijem vodu. Čudno im je, osećam to, ali niko mi ne dosađuje. Možda u sebi nosim nešto od džina, nešto veliko, nemušto što uliva strah. Možda nakon povorke nevidljivo nastavljam da nosim džina. Ili sam možda ja džin?

Prevela Jelica Novaković-Lopušina

ЧЕЛОВЕК В ВЕЛИКАНЕ

За все долгие годы моей трудовой жизни мне никто не задавал никаких вопросов о моей профессии. Никто такой профессии не знает и никому не приходит в голову, что с ее помощью можно зарабатывать на хлеб и быть счастливым. Как-то раз в Ниупорте, где я много лет подряд носил Голиафа, один молодой член краеведческого кружка рассказал мне, что своей профессией я обязан Императору Карлу V. Именно его считают основоположником традиции шествий с великанами. При помощи подобных гротескных забав он хотел умерить беспокойный нрав фламандцев. Сейчас у нас есть футбол и велогонки, ими люди и заняты, о них все и говорят да спорят дни и ночи напролет, не создавая угрозы государственному строю. Так я узнал, что моя профессия якобы имеет императорские корни. Меня это мало волнует; я выполняю свою работу и получаю за это деньги. У меня есть дом в Харелбеке с маленьким садиком и машина. Мне знакомы все карнавалы, все шествия и все парады цветов. Дело в том, что я – человек, который носит великанов. Так меня всегда и называют, ведь имени собственного я вообще не ношу.

Я везде востребован. В Алсте, где я ношу Полидору¹, в Зоттегеме, где иду внутри Гамбринуса. Меня приглашают во все города и деревни, так что в Ате я ношу Амбриорикса, в Дендермонде – индейца или Марса, а в Ниупорте, как я уже сказал, Голиафа.

Но самые замечательные воспоминания у меня остались от Зальцбурга. Там я девять лет подряд в Праздник Тела и Крови Христовых носил Самсона. Он весил больше ста килограммов, но нести его было легко и приятно, потому что изнутри в него была встроена самая хорошая система, какую я только видел. Я ее перерисовал и

¹ Все упоминаемые в рассказе имена великанов, которых „участвуют в шествиях“ в разных городах, взяты из действительности. Великан Полидорус, великанша Полидора и их сын Полидоркен, пользовавшиеся любовью жителей Алста более полувека, не имели отношения к античности.

в дальнейшем по этому же принципу не раз переделывал системы внутри других великанов. Где то время? Я жил в одном из лучших отелей Зальцбурга. На вокзале меня встречали, точно принца, хотя никто не знал моего имени и не ведал, откуда я родом. Меня называли «человек, который носит Самсона». Я слышал, как кельнеры, исполненные почтительного трепета, порой шептались обо мне с любопытными гостями. *Der Mann der Samson trägt.* Самсона, этого красивого и тяжелого великана, с ослиной челюстью в левой руке и сверкающим копьем в правой. Где то время?

Я живу в Харелбеке вместе с дочкой, которая ведет домашнее хозяйство. Моя жена умерла во время войны. Мне 52 года и я совершенно здоров. Мой вес 82 килограмма, рост метр восемьдесят. Очками не пользуюсь, хотя зрение в последнее время стало менее острым. Сказываются годы, я так думаю. Работы мне хватает, хотя в последнее время великанов носят меньше, чем раньше. До войны иногда случалось, что я по несколько недель подряд носил великанов каждый день, а время от времени был вынужден отказываться от заказов. Передавал их Масу из Хемиксема, который тоже носил великанов, хотя по специальности был строительным рабочим. Он погиб во время бомбардировки района Киль в Антверпене. А иногда я передавал заказы некоему Ван Гансбеке из Веттерена, но лишь в том случае, если никого другого было не найти.

Ван Гансбеке пил, а человек, который носит великанов, пить не должен. При нем внутри великана всегда была бутылка можжевельной водки. Он вешал ее себе на шею. «Мне это нужно, чтобы забыть о тяжести», – слышу я его голос в тот день, когда он нес Полидору, а я Полидоруса. После шествия он в тот раз пьянствовал в Алсте еще два дня. Нет, человек в великане должен отвечать за доброе имя великана. Слава великана зависит от того, как его несут. Носить великанов надо с достоинством. Ван Гансбеке не осознавал этого до тех пор, пока однажды в Синт-Трёйдене, где он нес Лангемана, довольно-таки трудного великана, не споткнулся о камень и не растянулся во весь рост. Четыре человека совместными усилиями вытащили его из-под опрокинувшейся фигуры и доставили на приставной лестнице вместо носилок, в стельку пьяного, к аптекарю. После того случая я со стыда из-за случившегося всякий раз отказывался работать в Синт-Трёйдене, хотя секретарь муниципалитета всячески заверял меня, что ко мне никаких претензий нет, ведь я не мог знать, что Ван Гансбеке пьян. Но я обязан был об этом знать и потому продолжал избегать Синт-Трёдена.

Думаю, на сегодняшний день я единственный, кто еще носит великанов и зарабатывает этим на хлеб. Предпоследним известным мне профессионалом был Маршан из Дёйнкеркена, но на прошлой неделе он погиб из-за несчастного случая в Камбрэ. Да и великаны тоже становятся все большей редкостью. Тем не менее, у меня хватает заказов, чтобы прокормиться и отложить денег для Ирмы, моей дочери. Дочь говорит, что мне пора повысить тариф за мои услуги, ведь все кругом дорожает.

Иногда бывает, что какая-нибудь служба в том или ином городе просит меня дать консультацию. Технического характера: а именно, как правильно нести великана. Хотят узнать профессиональные тайны! И не понимают, что носить великана – это совсем не то, что просто поднять тяжесть и перетащить ее с места на место, как это делает вол или осел. С тем же успехом можно спрашивать у канатоходца, глотателя шпаг или метателя ножей, а они это делают. Многие совершенно не осознают, что носить великана подразумевает нечто намного большее, чем перемещение груза. Консультаций я не даю. Говорю, что если они думают, будто великана может нести любой человек, то пусть любому человеку и предоставят это сделать. И тогда они засовывают в великана сотрудника службы озеленения или сборщика мусора и отправляют его со ста килограммами на плечах по улицам с таким покрытием, что лучше не говорить. Ну да, этот человек из городской службы несет великана, точнее сказать, перетаскивает его с одного места на другое. А зрителям кажется, что великан хромой, или что он идет на ходулях, или что ему страшно жмет обувь, или что у него болит живот, или они думают, что эта махина мчится неведомо куда и вот-вот кого-нибудь раздавит, так что только мокрое место останется. Нет, в дальнейшем они отказываются от подобных попыток и на будущий год очень вежливо просят меня – ну пожалуйста! – понести их великана. При этом рассказывают мне дурацкие истории о человеке в великане, который, пройдя полпути, махнул рукой на шествие, вылез наружу и пошел в кабак пить пиво. Или о человеке, у которого каблук застрял в трамвайных рельсах. Нет, великанов надо нести подобающим образом, я бы сказал, по всем правилам искусства, в том смысле, что окружающим должно казаться, будто великан идет сам. Великан должен точно плыть по улице, без рывков и толчков, а край его одежды должен скользить по мостовой. И все торжественно и устойчиво, словно великан едет на колесиках, вот как это должно выглядеть.

У меня нет причин жаловаться. Я регулярно получаю заказы из всех уголков страны. На прошлой неделе меня пригласили даже в Валансьен, чтобы нести Бинбина, но зимой я не хочу ехать так далеко, к тому же на французской границе у меня всегда возникают проблемы с таможенной. Раньше они меня пропускали просто так, а теперь требуют всякую дребедень вроде декларации о ввозе или временном ввозе с последующим вывозом всего моего снаряжения. Молотков, плоскогубцев, гвоздей, зажимов, плюмажей, мечей, ремней, кронштейнов и всего, что нужно для починки. Моя машина – это ремонтная мастерская на колесах. Я убрал заднее сиденье и вместо него оборудовал небольшой верстачок. Мне это доставило массу удовольствия, потому что каждого великана, прежде чем нести, надо подлатать. Хочется просто плакать, когда видишь, с каким пренебрежением и даже цинизмом относятся к своим великанам многие муниципалитеты. Не так давно я видел в Кортрейке великана – или, точнее сказать, остатки великана – с ног до головы оклеенного предвыборными плакатами. А в Варсхоте и того хуже. Студенты не придумали ничего лучше, чем по случаю своего ежегодного «черно-белого бала» перекрасить тамошнего великана в негра. Уму непостижимо, но они действительно это сделали. Никакого уважения к традиции, ни у молодежи, ни даже у стариков. Если городские власти решили, чтобы в празднестве участвовал великан, они дают тебе полуразвалившийся каркас и несколько корзин с истлевшей великанской одеждой и еще уймой вещей, не имеющих к нему никакого отношения, которые хитрецы побросали в корзину, чтобы количество предметов совпало с описью. Два года назад, то ли в Вёрне, то ли в Ипре, могу ошибиться, открываю я такую корзину и вижу – не падайте в обморок! – девять новехоньких колес спортивных велосипедов с трубками, четыре велокостюма с символикой команды Plume Vainqueur и шесть нетронутых бутылок газированной воды. Чего только не повидаешь за свою жизнь! К счастью, я забочусь обо всем заранее, потому что иначе может ничего не получиться. К тому же времена изменились, заказов становится меньше и оплачиваются они хуже. Эпоха хороших великанов миновала. О, как часто я вспоминаю Зальцбург!

На что люди хотят смотреть в наше время? На длинноногих мажореток, и чем меньше на них надето, тем лучше. Или на композиции из чудищ, составленные под впечатлением от некоего Бреге-ля, в которых участвуют мужчины, женщины и дети, бросающие в толпу карамель и конфетти, причем, чтобы не показалось мало,

платформу с композицией тянет трактор, управляемый молокососом в велокепке Эдди Меркса. Нет чтобы запрячь лошадей – нынче предпочтение отдается тракторам и джипам. Хотя плачь.

Что ж, поступающие ко мне заказы я принимаю, не столько ради денег, сколько для поддержания традиции и для собственного удовлетворения. Из профессиональной гордости. Я хочу носить великанов, потому что шествие без великана – это не шествие, а какая-то демонстрация, безвкусное народное гулянье, организованное лавочниками и местными политиками. Возьмем, к примеру, Ведьмино шествие в Ниупорте. В наши дни оно и так мало что собой представляет, но во что бы оно превратилось без ведьмы-великанши? В полный пшик.

Человек в великане, это я, и никем другим я не буду. Поэтому я ношу великанов там, где об этом попросят, зимой и летом, днем и ночью, вкладывая в это дело всю душу. Великаны и я: мы обязаны друг другу жизнью. Я буду их носить, пока не упаду замертво.

Дома у меня есть папка со всеми письмами и приглашениями, которые я получил за время своей трудовой деятельности. Я их часто просматриваю и всякий раз задерживаюсь, когда беру в руку красивейшее послание на бумаге ручной работы, которое я получил от бургомистра Зальцбурга. Тогда все было иначе! Платили по-царски и относились с почтением. Для меня остается загадкой, как в Зальцбурге узнали мой адрес.

А теперь мне просто присылают заказ на бланке с указанием вознаграждения или звонят по телефону. На проводе какой-нибудь мелкий секретарь из муниципалитета. Разговор происходит примерно так:

– Алло, могу я поговорить с человеком, который носит великанов?

Моего имени они не знают, да они им бы ничего не сказало. Я осторожно отвечаю, что я и есть этот человек.

– Вы сможете приехать в Синт-Никлас, чтобы нести великана на флоралии?

Я отвечаю, что согласен, и спрашиваю, о какой дате идет речь. Этот типчик начинает долго соображать, так что я говорю сам:

– В первое воскресенье августа.

– Точно, – отвечает он с облегчением и радостью, как будто я предсказал, что в день шествия погода будет хорошей. Раньше мне присылали из Синт-Никласа красивые приглашения от палаты риторов «De Goudblom». Они хранятся у меня в папке. Бумага фирмы

Crown Mill, на тисненом золотом бланке с виньеткой по эскизу некоего Альберта Гутхалса, судя по подписи. Так было до войны. А теперь совсем иначе. Человек на том конце провода начинает задавать вопросы.

– Сколько это будет стоить?

Обычно я отвечаю:

– 300 франков за час работы плюс оплата проезда.

– А где вы живете?

– В Харелбеке.

– Вы приедете на поезде?

– Нет, на машине.

– Сколько будет километров в обе стороны?

Ну и так далее. Затем сотрудник муниципалитета какое-то время колеблется, я слышу, как он бормочет цифры, подсчитывая затраты. Примерно через минуту говорит, что все в порядке, и он готов подписать со мной договорчик, причем произносит это слово с уменьшительным суффиксом. В тот же день я посылаю ему письмо в двух экземплярах с изложением моих основных требований и с просьбой один экземпляр подписать и прислать мне обратно в течение восьми дней. Обычно заказчики забывают это сделать, так что мне приходится звонить им по телефону. Без подписанного договора я никуда не поеду, даже если за мной придет сам король. Я понесу великана только в том случае, если в договоре учтены мои требования: почасовая оплата, возмещение затрат на проезд, компенсация произведенного ремонта, страховка, а также оговорен способ оплаты. Мне нужны именно такие контракты, поскольку все эти сведения требуются для муниципальной налоговой службы. Они тоже хотят получить свою долю. Раньше мне выплачивали гонорар сразу после шествия в кафе, и если его вручал эшевен или член городского совета, то они давали мне еще и чаевые. А теперь денег приходится ждать месяцами. Платить они не спешат, но в конце концов денежки всегда доходят.

Я бы соврал, если бы сказал, что носить великанов тяжело. В любом случае, это вопрос не мускулов, а знаний и опыта. У каждого великана есть свои недостатки, но и свои достоинства, как у домов, как у людей, и тот, кто несет великана, должен с этим считаться. Возьмем к примеру Большого Турка в Брюсселе. Он весил всего 70 килограммов, но ни у кого не получалось его поднять. Когда же я взгромождал его себе на плечи, мне приходилось его даже сдерживать. Он шел словно сам по себе. Носить великанов вовсе не

значит быть тяжелоатлетом. Здесь главное – сочувствовать великану. Знать, как он хочет, чтобы его несли. Его важно понимать.

Что я ощущаю, когда несу великана? Его вес? Нет, через две минуты о весе забываешь. Главное ощущение – одиночество. Надо быть готовым к тому, что ты на несколько часов будешь заперт внутри великана, точно в душной клетке. Там не хватает воздуха и света. Ты ковыляешь себе вперед и вперед, несколько часов подряд, в тесном замкнутом пространстве, обязанный не выбиваться из ритма, что бы ни происходило вокруг. С течением времени человек становится все спокойнее и спокойнее. Удивительно: нигде-нигде я не чувствую себя таким одиноким, как внутри великана. Думаю, это подходящее место для молитвы.

Почти все шествия начинаются во второй половине дня, часа в два. Я ни разу не приезжал к моему великану позже одиннадцати. Обычно это необходимо, потому что чаще всего что-то надо починить или привести в порядок. Иногда великаны ждут меня, полностью готовые, но в большинстве случаев великанская одежда лежит разбросанная вокруг туловища и никто не знает, как этого исполина следует нарядить, так что за дело приходится браться мне самому. Никто никогда не предлагал мне посодействовать. Никто даже не подходит близко. Как будто все понимают, что я не люблю, когда следят за моей работой, и не люблю, чтобы мне помогали.

У любого великана обязательно хоть чего-то да не хватает. В Веттерене у него в один год отсутствовал медный шлем, в другой – в доспехах не доставало никелированного нагрудника, в третий – наплечника. Но благодаря тому, что я всегда приходил на помощь вовремя, Веттеренский великан непременно выглядел честь по чести.

Да, не боюсь этого сказать: у моих великанов все всегда было в идеальном порядке. Я подгонял мою машину поближе к тому месту, где работники муниципалитета поставили великана. Обычно на школьной площадке или у склада городского инвентаря. С хорошим знанием дела, не буду скромничать, я поправлял все ремни и кронштейны, записывая при этом, какие детали мне пришлось заменить или добавить. Во многих великанах я спустя много лет обнаруживал следы этой починки, мои собственные материалы или усовершенствования, сделанные давным-давно. Я знал их внутреннюю конструкцию наизусть, так что уже за несколько дней до шествия предвидел, что именно требуется для того или иного великана. Я знал все слабости и все недостатки каждого великана. Я возил у себя в машине целую коллекцию мечей и плюмажей, потому

что чаще всего у великана не достает именно меча или плюмажа. После стольких лет работы человек знает своих великанов и великанш на зубок.

Вот одна деталь, которая может показаться вам интересной: во всех великанах, которых мне доводилось носить, где-нибудь на деревянном шесте или на жердочке приклеена моя затвердевшая жевательная резинка. Это не очень гигиенично, согласен, но поскольку курить внутри фигуры нельзя, я жую резинку. А поскольку просто выплевывать утратившую вкус резинку на мостовую нельзя, чтобы самому же не поскользнуться на ней в следующий раз, я в темноте приклеиваю ее к чему-нибудь. Едва ли вам удастся найти великана, внутри которого не приклеено ни одно жевательной резинки. Ведь резинка отлично помогает еще и от жажды. А пить внутри великана тоже нельзя. Во-первых, потому что никто не предложит тебе стакана воды, так как никто не подозревает, что внутри великана находится человек. Во-вторых, нельзя пить, чтобы не захотелось в туалет. Только представьте себе, что во время народного гуляния из великана вдруг вылезает человек, бросает всех и вся прямо посередине улицы и бежит в ближайшее кафе в туалет. Для этого ему приходится протискиваться через толпу, понимая, что все-все, даже дети, понимают, куда и зачем он направляется. Великан из-за этого напрочь утратит свой престиж, да и темп движения толпы замедлится, на что будут сердиться особенно музыканты. Ведь музыканты всегда хотят закончить работу вовремя, чтобы отправиться в кабак. И я их понимаю, они же любители, и после игры на своих трубах имеют право повеселиться. Для многих это единственная причина, по которой они записались в оркестр. Они не понимают, сколь велика их роль. Ведь я подстраиваю свой шаг под их ритм, и немного их опережаю. Раньше эти оркестры играли чудесные великанские песни, я знал их все наизусть, а теперь они играют марши, шлягеры с Кёльнского фестиваля и всякие любимые мелодии. Это еще куда ни шло, но когда они исполняют музыку из американских мюзиклов, вот это просто беда. К счастью, у меня с собой всегда есть беруши марки Silence. Их преимущество в том, что когда я сую их себе в уши, они не изолируют звуки полностью, а только приглушают их. Так что я слышу все, что хочу, не вслушиваясь специально. И если кто-то заиграет на флейте, я это сразу замечу.

Да, я предпочитаю, чтобы внутри моего великана было тихо и ничто не отвлекало мое внимание. Особенно если великану надо танцевать. Мне тогда приходится по пять раз, а то и больше,

крутиться то в одну, то в другую сторону, так что начинает кружиться голова. Раньше я делал это запросто, но в последние лет шесть стал отказываться носить танцующих великанов, после того как в Оверспелте как-то раз потерял ботинок и был вынужден завершить шествие, припадая на одну ногу.

Никогда этого не забуду. Вы не поверите, но с той поры я всегда вожу с собой в машине обувь различного типа. Чаще всего работаю в высоких закрытых кроссовках, если только не надо идти по крупным булыжникам. В последнем случае надеваю ботинки с толстыми резиновыми подошвами. Человек, несущий великана, должен учитывать дорожное покрытие и погоду. Мостовая может быть скользкой или сухой, идти приходится по гравию или плавящемуся от жары асфальту, по брусчатке или бетону и так далее. Что я ненавижу, так это ветер. Особенно сильные порывы, налетающие на перекрестках.

Тяжелых несчастных случаев со мной не было ни разу. Однажды в Дендермонде – никогда этого не забуду – я по непонятной причине потерял голову индейца, причем прямо перед трибуной с почетными гостями. Я услышал стук от удара головы о землю и остановился. Приставной лестницы поблизости, разумеется, не оказалось, так что двое полицейских довели меня до трибуны, вскарабкались на ее крышу и с трудом водрузили голову индейца на место. Весь маневр занял не менее пяти минут. Но важнее всего – по крайней мере для меня – было то, что никто не смеялся и не свистел. Мне показалось, что вся трибуна мне сочувствует, и когда я после этой мертвенной тишины снова двинулся мимо трибуны, раздались аплодисменты, подобных которым я не слышал никогда в жизни. В тот момент я расплакался, признаюсь честно. Зрители совершенно не заметили комической стороны вопроса, они восприняли ситуацию как драматическую, потому что испытывали трепетный страх перед великаном, ибо в глубине души оставались детьми, их страх перед великаном никуда не делся. Они испытывали к своему великану почтение, как оно и должно быть.

Если внутри великана мне мало что слышно, то видно еще меньше. Чего вы хотите. Мое забрало, располагающееся в самом низу великанского живота, не шире шоколадного батончика. По замедляющемуся шагу музыкантов я понимаю, что процессия останавливается. Время от времени я немного отдыхаю, а потом музыканты снова принимаются шагать, так что я поднимаю моего великана и тоже иду. Молчу и жую свою резинку.

И вот, наконец, когда шествие останавливается на пустынной площади и можно расходиться по домам, для меня наступает самый трудный момент. Я осторожно вылезаю из великана и вздыхаю полной грудью. И тут меня охватывает прилив грусти. Горя. Снимая с великана те элементы, которые являются мой собственностью, я испытываю тоскливое чувство. Насчет некоторых великанов я знаю, что вижу их последний раз в жизни. Мне жаль уходить от них, ведь мы расстаёмся навеки. Прощай, индеец, прощай, Полидорус, прощай, Большой Турок. Мы еще встретимся в музее! Но я говорю им это неискренне. В музее они будут стоять все в ряд, точно чучела животных. Великаны без души, могилы, в которой меня не похоронили.

Ничто на свете не вызывает у меня такого сильного чувства одиночества, как завершение процессии. Теперь только я закуриваю и неспешно иду в какое-нибудь кафе неподалёку. Я не вступаю в беседу ни с кем из участников праздника. Ни за что, для меня это просто немыслимо. Да и никто меня не знает, никто никогда меня не видел, соответственно, никто со мной не заговаривает. Иногда в кафе оказывается один-два человека, которые наблюдают за мной, пока я в одиночестве сижу за столиком и пью волю. Они находят меня странным, это заметно по их взгляду, но мне никто никогда не докучает. Быть может, в меня перешла частица моего великана, его масштабность и молчаливость, и потому я внушаю окружающим страх. Быть может, и по окончании шествия я продолжаю невидимо нести своего великана. Или я сам и есть великан?

перевод Ирины Михайловой

MĘŻCZYŻNA W OLBRZYMIE

(dla hugo i mii)

W mojej długiej karierze nikt nigdy nie pytał mnie o nic w związku z moim zawodem. Nikt go nie zna ani nie mógł nawet przypuszczać, że można zarabiać na chleb w mojej profesji i być szczęśliwym. Pewnego razu, było to w Nieuwpoort, gdzie przez lata nosiłem Goliata, członek koła ludowego powiedział, że zawdzięczam swoją pracę Cesarzowi Karolowi V. Uznaje się go za pierwszego organizatora parady olbrzymów. Tego rodzaju groteskowymi rozrywkami chciał zneutralizować niespokojny temperament Flamandów. Teraz mamy piłkę nożną i wyścigi kolarskie, które zajmują ludzi i o których mogą całymi dniami rozmawiać i o które mogą się kłócić, nie stanowiąc zagrożenia publicznego. I tak dowiedziałem się, że mój zawód ma pochodzenie cesarskie. Nie ma to dla mnie znaczenia; wykonuję swoją pracę i dostaję za to płacę. Mam dom w Harelbeke, mały ogród i samochód. Wszystkie karnawały, przemarsze, parady kwiatów i procesje są mi znane. Jestem człowiekiem, który nosi olbrzymy. I tak mnie nazywają, zamiast mówić, jakie noszę imię.

Wszędzie mnie potrzebują. W Aalst, gdzie noszę Polidora lub Polidorę¹, w Zottegem, gdzie noszę Gambrinusa. Zlecenia dostaję ze wszystkich miast i gmin; noszę Ambioryksa w Ath, Indianina lub Marsa w Dendermonde lub, jak już wspominałem, Goliata w Nieuwpoort.

Najpiękniejsze wspomnienie wiąże się z Salzburgiem. Przez dziewięć lat z rzędu w Boże Ciało nosiłem tam Samsona. Ważył ponad sto kilo, ale nosiło się go z lekkością i prosto, ponieważ w tułowie wbudowano najlepszą konstrukcję nośną, jaką widziałem. Skopiowałem ją i często później modyfikowałem inne konstrukcje na jej wzór. Jak ten czas leci.

¹ Imiona olbrzymów stworzonych w 1889 roku jako ironiczne przedstawienia nadburmistrza Londynu Polidora de Keysera, urodzonego w Dendermonde, stanowiące symbol rywalizacji między belgijskimi miastami Aalst i Dendermonde, słynnymi z parad olbrzymów.

Nocowałem w jednym z najlepszych hoteli w Salzburgu. Z dworca odebrano mnie jak księcia, choć nikt nie wiedział, jak się nazywam ani skąd pochodzę. Mówiono o mnie: mężczyzna, który nosi olbrzymia. W hotelu słyszałem czasem jak kelnerzy szepcząc opowiadali o mnie ciekawskim gościom, z szacunkiem i poważaniem. „Der Mann der Samson trägt.” Samson, piękny, ciężki olbrzym, trzyma w lewej ręce oślą szczękę, a w prawej lśniąca włócznię. Jak ten czas leci. Mieszkam w Harelbeke z córką, która zajmuje się domem. Moja żona umarła podczas wojny. Mam 52 lata i jestem zdrowy. Ważę 82 kilo i mam 1,80 m wzrostu. Nie noszę okularów, choć ostatnio nie widzę już ostro. Wiek, myślę. Nie brakuje mi zleceń, choć mniej olbrzymów nosi się teraz niż wcześniej. Przed wojną zdarzało się, że tygodniami, dzień po dniu, nosiłem olbrzymy i często musiałem odmawiać zleceń. Przekazywałem je wtedy Maesowi z Hemiksem, który też nosił olbrzymy, ale z zawodu był kołodziejem. Zginął podczas bombardowania dzielnicy Kiel w Antwerpii. Czasem przekazywałem zlecenia pewnemu Panu Van Gansbeke z Wetteren, ale tylko, jeśli nie znalazłem nikogo innego.

Van Gansbeke pił, a kto nosi olbrzymia, ten nie pije. Zawsze miał przy sobie w olbrzymie flaszke jałowcówki. Wisiała na sznurku, który wiązał sobie wokół szyi.

– Potrzebuję jej, aby zapomnieć o ciężarze, – powiedział kiedyś, kiedy on niósł Polidorę, a ja Polidora. Został wtedy w Aalst dwa dni. Nie, człowiek w olbrzymie jest odpowiedzialny za dobre imię olbrzymia. Sława olbrzymia pada lub powstaje przez to, jak jest noszony. Olbrzymia nosi się z godnością. Van Gansbeke nie rozumiał tego, aż pewnego razu w St.-Truiden niósł Langemana, dość trudnego olbrzymia, potknął się o kostkę brukową i upadł. Czterech ludzi musiało go uwolnić spod upadłej figury i totalnie pijanego wniesiono go na drabinie do apteki. Ze wstydu odmawiałem potem wszelkich zleceń w St.-Truiden, nawet po tym, kiedy pracownik urzędu miasta zapewnił mnie, że nie zarzucano mi nic i nie mogłem wiedzieć, że Van Gansbeke był pijany. Powinienem był to wiedzieć i dlatego unikałem St.-Truiden. Wydaje mi się, że jestem jedynym, który jeszcze nosi olbrzymy i z tego żyje. Marchand z Duinkerken był ostatnim, którego znałem, a w ubiegłym tygodniu miał wypadek w Cambrai. Także olbrzymy stają się rzadkością. Jednak otrzymuję dość zleceń, aby zapewnić sobie utrzymanie i odłożyć parę groszy dla Irmy, mojej córki. Mówi, że muszę podnieść stawki, bo wszystko podrożało.

Zdarza się, że urząd jakiegoś miasta czy gminy prosi o informacje. Techniczne informacje związane z noszeniem. Tajemnice zawodowe, na prawdę! Nie rozumieją, że noszenie olbrzymia oznacza coś więcej niż

podnoszenie ciężaru i chodzenie z nim wkoło, jak wół czy osioł. Równie dobrze można by zapytać linoskoczka, połykacza mieczy czy miotacza noży, jak to robi. Nie rozumieją po prostu, że noszenie olbrzyma to o wiele więcej niż samo noszenie. Nie udzielam informacji. Mówię tylko, że jeżeli sądzą, że pierwszy lepszy może nosić olbrzyma, to niech to zrobi. Wstawią pracownika zieleni miejskiej lub przedsiębiorstwa zagospodarowania odpadów do olbrzyma i puszczają go z ciężarem stukilowym na ramionach przez różne rodzaje nawierzchni, co lepiej pominąć milczeniem. I rzeczywiście, człowiek z gminy niesie olbrzyma, a przynajmniej przenosi go. Widzowie patrzą na kuśtykającego olbrzyma, olbrzyma chodzącego na szczudłach lub w uciskających butach, olbrzyma z bólem brzucha lub panikującego potwora, który w każdej chwili zagraża zmiążdżeniem czegoś. Nie, wycofują się z tego i w kolejnym roku bardzo uprzejmie proszą, czy mógłbym sam go ponieść. Słucham potem dziwnych opowieści o noszącym, który w połowie parady rzuca wszystko i upija się w jakiejś knajpie. Lub o innym, którego pięta utknęła w torach, i inne podobne głupoty. Nie, olbrzyma nosi się należycie, zgodnie z zasadami sztuki, takie jest moje zdanie, przez co rozumiem, że olbrzym w pewnym sensie chodzi sam. On musi płynąć, a jego strój rąbkiem lekko dotykać ziemi, bez uderzeń i wstrząsów. Majestatycznie, w równowadze i stabilnie, jakby jechał na kołach, tak to się robi.

Nie skarżę się. Z całego kraju regularnie spływają zlecenia. W ubiegłym tygodniu otrzymałem nawet zaproszenie, aby ponieść Binbina w Valenciennes, ale to dla mnie za daleko w zimie, a na granicy francuskiej zawsze mam problemy z celnikami. Wcześniej przepuszczali mnie, ale teraz potrzebuję zaświadczenia o przywozie lub tymczasowym wwozie z wywozem i innych sakramencko zawikłanych procedur. W związku z narzędziami, które mam przy sobie. Młotki, obcęgi, gwoździe, łączniki, pióropusze, miecze, pasy i klamry i wszelkie inne rzeczy potrzebne do napraw. Mój samochód jest warsztatem na kółkach. Wymontowałem tylne siedzenia i zamontowałem mały stół warsztatowy. Dało mi to wiele przyjemności, ponieważ każdego olbrzyma należy najpierw odświeżyć zanim się go poniesie. Płakać się chce, kiedy zobaczy się, jak niektóre gminy i miasta zaniedbują lub nadużywają swoich olbrzymów. Jeszcze nie tak dawno, było to w Kortrijk, widziałem olbrzyma, lub to, co z niego zostało, obklejonego propagandą wyborczą. W Waarschoot było jeszcze gorzej. Studenci wpadli na pomysł przemalowania jednego na czarno na swój coroczny bal Black and White. Niestłychane, ale prawdziwe. Nie mają już szacunku dla tradycji, szczególnie młodzież, ale także starsi. Kiedy rada gminy już postanowi, żeby wystawić olbrzyma,

dają ci podupadłe zwłoki i kilka koszy z podjedzonymi przez robactwo strojami i całą masą rzeczy, które nie pasują do akcesoriów olbrzyma, ale które dorzucają, aby stan się zgadzał. Dwa lata temu, w Veurne czy Ieper, nie pamiętam, otwieram kosz i znajduję, lepiej usiądźcie, dziewięć nowiutkich kół z oponami do rowerów wyścigowych, cztery koszulki kolarskie zespołu Plume Vainqueur oraz sześć nietkniętych butelek wody gazowanej. Czegóż to człowiek w życiu nie zobaczy. Na szczęście wszędzie zabieram swoje zapasy, bo często nic z tego by nie wyszło. I jeszcze, czasy się zmieniły i zlecenia nie są już tak częste i nie tak dobrze płatne. Czas dobrych olbrzymów minął. Ludzie, często wspominam Salzburg.

Czego teraz chcą? Mażorettek z nagimi pośladkami, im bardziej nagie tym lepiej. Lub monstrualnych konstrukcji inspirowanych obrazem pewnego Breughla, z mężczyznami, kobietami i dziećmi rzucającymi w ludzi karmelkami i konfetti i, jakby tego było mało, ciągnięte przez traktor kierowany przez smarkacza z czapeczką Eddyego Merckxa. Żeby jeszcze użyli koni, ale nie, traktory i jeepy. Płakać się chce.

Zlecenia, które jeszcze otrzymuję, przyjmuję, nie tak bardzo ze względu na pieniądze, ale aby podtrzymać tradycję i dla własnego zadowolenia. Z dumy zawodowej. Chcę nieść olbrzyma, ponieważ parada bez olbrzyma nie jest paradą, ale demonstracją, tandetnym spektaklem organizowanym przez sprzedawców lub miejscowych polityków. Na przykład Parada Czarownic w Nieuwpoort. Całe wydarzenie nie ma już wielkiego znaczenia, ale czym byłoby bez wielkiej czarownicy? Pierdnięciem w butelkę.

Człowiek w olbrzymie, ja nim jestem, i nim pozostanę. Dlatego noszę olbrzymy, gdzie tylko tego chcą, zimą i latem, dniem i nocą, ciałem i duszą. Olbrzymy i ja, utrzymujemy się nawzajem przy życiu. Będę je nosić aż przy nich umrę.

W domu mam teczkę ze wszystkimi listami i zaproszeniami, jakie otrzymałem w swojej karierze. Często je przeglądam i zawsze zatrzymuję się przy pięknym liście na papierze czerpanym od burmistrza Salzburga. Tam inaczej do tego podchodzono. Hojne wynagrodzenie i okazany szacunek. Wciąż tajemnicą pozostaje, jak znaleźli mój adres.

Teraz wysyłają formularz albo dzwonią. Jakiś gryzipiórek z urzędu gminy ma za zadanie przekazać mi wiadomość. Zazwyczaj odbywa się to tak samo:

– Halo, czy rozmawiam z człowiekiem, który nosi olbrzymy?

Nie znają mojego nazwiska i nic by im nie powiedziało. Powściągliwie odpowiadam, że to ja.

– Czy zechciałby Pan ponosić na paradzie kwiatów w St.-Niklaas?

Mówię, że tak i pytam, kiedy. Koleś nie może znaleźć daty i wtedy mówię:

– Pierwsza niedziela sierpnia.

– Właśnie – reaguje z ulgą i radością taką, jakbym zapowiedział dobrą pogodę na dzień parady. Kiedyś zawsze z St.-Niklaas otrzymywałem piękne zaproszenia na paradę od izby retoryków De Goudbloem. Mam je jeszcze w teczce. Prawdziwy papier Crown Mill ze złotym nagłówkiem podpisany przez niejakiego Alberta Goethalsa. Tak było przed wojną. Teraz. Koleś zaczyna zadawać pytania. Najważniejsze:

– Ile to będzie kosztować?

Zazwyczaj mówię, że 300 franków za godzinę noszenia plus koszty dojazdu.

– Gdzie Pan mieszka?

– W Harelbeke.

– Przyjedzie Pan pociągiem?

– Nie, samochodem.

– Ile kilometrów tam i z powrotem?

I tak dalej. On waha się jeszcze przez chwilę i słyszę, że liczy siedząc w biurze i mamrocząc przez słuchawkę. Po jakiejś minucie mówi, że w porządku i że mogę przestać kontrakcik, z naciskiem na zdrobnienie. Tego samego dnia wysyłam moje ogólne warunki w dwu egzemplarzach z prośbą o podpisanie jednego z nich za zgodę i odesłanie w ciągu ośmiu dni. Zazwyczaj o tym zapominają i muszę dzwonić. Jeżeli nie mam umowy, to nawet sam król mnie nie wyciągnie. Noszę olbrzymia tylko wtedy, kiedy wszystko jest w porządku, tak jak przewidują ogólne warunki: wynagrodzenie godzinowe, koszty dojazdu, wynagrodzenie za naprawy, udział w składce ubezpieczeniowej i sposób zapłaty. Muszę korzystać z takich umów, ponieważ prosi o nie księgowość gminy. Muszą mieć dokumenty. Wcześniej płacono mi po parady w kawiarni, a kiedy robił to radny lub inny ważny przedstawiciel gminy, dostawałem też napiwek. Teraz zdarza się, że na pieniądze czekam miesiącami. Płacą późno, ale płacą.

Skłamałbym twierdząc, że noszenie olbrzymów jest trudne. Nie jest to w każdym wypadku kwestia mięśni. To wiedza. Doświadczenie. Każdy olbrzym ma inne wady, ale też zalety, jak domy, jak ludzie, i noszący musi je wziąć pod uwagę. Na przykład Wielki Turek z Brukseli. Ważył tylko 70 kilo, ale nikt nie był w stanie go podnieść. Ale kiedy miałem go już na ramionach, musiałem go powstrzymywać. U mnie chodził jakby sam z siebie. Ten, kto nosi olbrzymia, nie jest sztangistą. To kwestia współodczuwania z olbrzymem. Odkrycia tego, jak on chce, żeby go nosić. Trzeba pomóc mu się wyrazić.

Co czuje się w olbrzymie? Ciężar? Nie, po dwóch minutach już się o tym nie pamięta. To samotność. Trzeba być przygotowanym na godziny zamknięcia w klatce zatęchłego wnętrza. Mało tam powietrza, a światła brak. Noszący kuśtyka godzinami do przodu w ciasnej, zamkniętej celi, zmuszony do podążania za rytmem, niezależnie od tego, co może się wydarzyć. Ale z upływem czasu, człowiek się uspokaja. To szalone, ale nigdzie nie czułem się tak całkowicie samotny jak w olbrzymie. To dobre miejsce na modlitwę, jak sądzę. Zazwyczaj parada rozpoczyna się popołudniu, około czternastej. Nie zdarzyło mi się być przy olbrzymie później niż o jedenastej. Było to zazwyczaj konieczne, ponieważ zawsze było coś do uporządkowania czy naprawy. Czasem były gotowe, ale często strój olbrzyma porozrzucany był wokół tułowia, ponieważ nikt nie wiedział, jak go ubrać, i wtedy sam to robiłem. Nikt nie pytał, czy może mi pomóc. Gapie nigdy nie podchodzili blisko. Zupełnie jakby rozumieli, że chciałem, aby zostawiono mnie w spokoju podczas pracy lub że nie ceniłem sobie współpracy.

Olbrzymowi zawsze czegoś brakowało. W Wetteren w jednym roku zaginął miedziany hełm, w innym roku niklowany napierśnik czy naramiennik. Ale ponieważ zawsze przychodziłem na czas, olbrzym z Wetteren zawsze dobrze wyglądał, kiedy go nosiłem.

Przyznam, że moje olbrzymy były zawsze idealne. Samochód stawiałem blisko miejsca, w którym obsługa czy robotnicy zostawiali olbrzyma. Zazwyczaj na placu zabaw przy szkole lub w magazynie miejskim. Ze znajomością rzeczy, mogę to przyznać, naprawiałem pasy i klamry i zapisywałem, co podczas naprawy wymienilem lub dodałem. W wielu olbrzymach jeszcze po latach rozpoznawałem swoje naprawy, mój materiał, poprawki, które wprowadziłem przed laty. Znałem ich wnętrza na pamięć i dlatego z wielodniowym wyprzedzeniem wiedziałem, co było mi potrzebne do konkretnego olbrzyma. Znałem jego słabe punkty, niedoskonałości. W swoim samochodzie miałem zawsze zapas mieczy i pióropuszy, ponieważ jeśli czegoś brakowało olbrzymowi, to właśnie miecza lub pióropusza. Po tylu latach zna się swoje olbrzymy i olbrzymki.

Szczegół, który może was zainteresować: we wszystkich olbrzymach, które nosiłem, gdzieś na kiju lub drewnianej listwie tułowia można znaleźć stwardniałą gumę do żucia, którą tam zostawiłem. Przyznaję, że nie jest to nazbyt higieniczne, ale ponieważ nie wolno w olbrzymie palić, żuję gumę. A ponieważ wyżutej gumy nie mogę wyrzucić na ulicę, mógłbym się na niej poślizgnąć, wpycham ją gdzieś w ciemny zakamarek. Mało jest olbrzymów, w których nie znajdzie się gdzieś jakieś gumy. Zresztą guma jest świetna na pragnienie. W olbrzymie nie można i nie wolno pić. Po

pierwsze nikt nie przyniesie Ci nic do picia, ponieważ nikt nie podejrzewa, że w olbrzymie siedzi człowiek, a po drugie nie wolno pić ze względu na niebezpieczeństwo konieczności skorzystania z toalety. Wyobraźcie sobie, że podczas ludowej procesji nagle spod olbrzyma wyłazi koleś, zostawia wszystko i leci do kawiarni, żeby się wysikać. Musi się przebić przez tłum, a każdy, nawet dziecko, wie dokładnie, co będzie robić. W takim wypadku olbrzym traci swój prestiż, parada się opóźnia, a na to złością się przede wszystkim muzycy. Chcą o czasie skończyć, żeby się nażłopać. Rozumiem ich, to amatorzy, którzy po zadęciach muszą się zabawić. To też zazwyczaj jedyny powód, dla którego przyłączają się do orkiestry. A jednak, nie zdają sobie sprawy, że ich rola jest bardzo ważna. Do muzyki, którą grają, dopasowuję moje kroki i prawie sam idę do przodu. Wcześniej grali piękne pieśni olbrzymów, które wszystkie wciąż znam na pamięć, ale teraz grają marsze, szlagiery karnawału w Kolonii lub melodie uwielbiane przez tłum. To jeszcze ujdzie, ale kiedy zaczynają z kawałkami operetek amerykańskich, nie można już tego znieść. Na szczęście mam zawsze przy sobie zatyczki Silens. Wkładam je do uszu, a pożytek z nich taki, że nie zupełnie odcinają dźwięk. Są bardziej tłumikiem. Więc słyszę to, co chcę, bez konieczności nasłuchiwania. Więc jeśli ktoś dmuchnie we flet, to słyszę zaraz.

Naprawdę chcę, żeby w moim olbrzymie było cicho i żeby nic nie rozpraszało mojej uwagi. Szczególnie wtedy, gdy olbrzym ma tańczyć. Muszę wtedy pięć a nawet więcej razy obracać się w obie strony, aż prawie dostaję zawrotu głowy. Wcześniej mi to nie przeszkadzało, ale teraz odmawiam noszenia tańczących olbrzymów. Minęło już chyba sześć lat od tego, jak w Overpelt podczas tańca zgubiłem buta i utykając musiałem dokończyć paradę. Nigdy tego nie zapomnę. Nie uwierzylibyście, ale od tego czasu mam zawsze w samochodzie różne rodzaje obuwia. Zazwyczaj noszę wysokie buty do koszykówki, chyba że muszę iść po dużych kostkach brukowych. Wtedy zakładam botki z grubymi podeszwami o strukturalnie wafla. Ten, kto nosi olbrzyma, musi brać pod uwagę nawierzchnię i pogodę. Śliskie i suche ulice, żwir, roztopiony asfalt, kocie łby, drogę z betonu i tak dalej. To, czego nie znoszę, to wiatr. Przede wszystkim ostre poddmuchy uderzające na skrzyżowaniach.

Nigdy nie miałem ciężkich wypadków. Kiedyś w Dendermonde, nigdy tego nie zapomnę, z przyczyn dotąd mi nieznanych, straciłem głowę Indianina i to tuż przed trybuną honorową. Usłyszałem, jak głowa uderza o ziemię i zatrzymałem się. Oczywiście w okolicy nie było drabiny i dwóch policjantów pilotowało mnie do samej trybuny, wdrapali się na dach i tak długo kombinowali aż głowa Indianina znów umieszczona była na

tułowiu. Cały manewr trwał pięć minut. Ale to co, przynajmniej dla mnie, było sto razy ważniejsze, to że nikt nie śmiał się ani nie gwizdał. Wydało mi się, że cała trybuna sympatyzowała ze zdarzeniem i kiedy po strasznej ciszy znów przed nią przechodziłem, zerwał się aplauz, jakiego jeszcze nigdy nie słyszałem. W tamtej chwili zapłakałem, przyznaję. Widzowie w ogóle nie wyczuli komizmu zdarzenia, uznali je za dramatyczne, ponieważ mieli szacunek dla olbrzyma, ponieważ byli jeszcze trochę dziećmi, w których pozostał strach przed olbrzymem. Mieli respekt dla swojego olbrzyma i tak powinno być.

W olbrzymie słyszę mało, a widzę jeszcze mniej. Cóż począć. Mój wizjer znajdujący się w brzuchu stroju, jest nie większy niż tabliczka czekolady. Zwalniający krok muzyków pokazuje mi, że się zatrzymujemy. Od czasu do czasu trochę odpoczywam. Wtedy muzycy znów ruszają, biorę swojego olbrzyma i ruszam. Od ulicy do ulicy, od trybuny do trybuny. Milczę i żuję gumę.

A kiedy parada zostaje zamknięta na jakimś opuszczonym placu, rozpoczyna się najtrudniejszy moment dnia. Ostrożnie wypęlam spod olbrzyma i biorę porządny wdech i wydech. Wtedy pojawia się melancholia. Żal. I kiedy znów odwiązuję jakiś materiał, który jest moją własnością, ogarnia mnie smutek. O niektórych olbrzymach wiem, że po raz ostatni je niosłem. Niechętnie je zostawiam, ponieważ mam świadomość, że większości nigdy już nie zobaczę. Mówię wtedy: żegnaj Indianinie, żegnaj Polidorze, żegnaj Zielony Turku. Zobaczę was jeszcze w muzeum. Ale nie mówię tego szczerze. W muzeum stoją obok siebie jak wypchane zwierzęta. Olbrzym bez duszy, grób, w którym nie zostałem pochowany.

Nic na świecie nie daje mi takiego uczucia osamotnienia jak zamknięcie, ostateczny koniec parady. Dopiero wtedy zapalam papierosa i udaję się bez pośpiechu do okolicznej kawiarni. Z nikim ze świętujących nie rozmawiam. Nie, jakbym mógł? Nikt mnie też nie zna, nikt mnie nigdy nie widział, więc nikt mnie nie zagaduje. Czasem jacyś ludzie zerkną za mną lub obserwują, kiedy sam siedzę przy stoliku pijąc wodę. Uważają, że jestem dziwny, czuję to, ale nikt mi się nie naprzykrza. Może coś z olbrzyma noszę w sobie, coś z wielkości, coś milczącego i napawam lękiem. Może w niewidzialny sposób nadal niosę olbrzyma po parady. Czy może sam jestem olbrzymem?

Prevela Małgorzata Dowlaszewicz

THE MAN IN THE GIANT

(for hugo and mia)

Never in my long career has anyone asked me about my occupation. No one has ever heard of it, let alone assumed you can happily earn a living at it. Once, in Nieuwpoort, where for years I carried Goliath, a young member of a folklore club told me that I had Charles V to thank for my job. Apparently, he was the first to introduce giants in the yearly street processions. It was one of the grotesque forms of entertainment used to neutralise the Flemings' restless temperament. Nowadays we have football and cycling races to keep the people occupied – keep them talking and arguing for days without posing a risk to law and order. That is how I learned of the royal roots of my profession. Not that it makes any difference to me; I do my job and collect my pay just like anyone else. I have a house in Harelbeke, a garden and a car. I know all the carnivals, flower parades and processions there are. Because I am the man who carries the processional giant. And that is how I am known among the people, since I carry no other name.

They call on me everywhere. In Aalst, where I carry Polydorus or Polydora, in Zottegem where I promenade with Gambrinus. I take jobs in every city and township; I carry Ambiorix in Ath, the Indian or Mars in Dendermonde, or, as I mentioned already, Goliath in Nieuwpoort.

My most treasured memories are of Salzburg. For nine uninterrupted years, I carried Samson during the city's Coprus Christi procession. He weighed more than one hundred kilos, but he carried light and easy thanks to the harness installed in the hollow torso, the best I had ever seen. I copied the setup myself, and many times afterwards I adapted the harnesses of other giants according to the same idea. Where has the time gone? They put me up in one of the best hotels in Salzburg. They fetched me at the station like a prince, although no one knew my name or where I came from. They called me the giant-carrier. In the hotel,

I sometimes heard waiters whispering about me with curious guests, in awe and reverence. Der Mann der Samson trägt. Samson, the handsome, heavy giant, an ass's jawbone in his left hand and a shimmering lance in his right. Where has the time gone? I live in Harelbeke with my daughter, who does the housekeeping. My wife died during the war. I am 52 years old and healthy, I weigh 82 kilos and measure 1.8 m. I do not wear glasses, although lately my eyes aren't so sharp. It's the age, I think. There is no shortage of jobs for me, but nowadays there are fewer giants to carry. Before the war there were times when I would carry giants for weeks, day after day, and often I had to refuse jobs. I passed them on to Maes in Hemiksem, who also carried giants but was a cartwright by profession. He met his death in the bombardment of Kiel, in Antwerp. Sometimes I sent jobs to a certain Van Gansbeke from Wetteren, but only if I couldn't find anyone else.

Van Gansbeke was a drinker, and a giant-carrier doesn't drink. He always had a jug of jenever with him inside the giant. The jug hung on a rope around his neck. 'I need it to forget the weight,' I can still hear him say, that time he carried Polydora and I Polydorus. It was two days before he stumbled home from Aalst that time. Nee, the man in the giant is responsible for the giant's good name. The fame of the giant stands or falls on the way in which he is carried. A giant must be carried with dignity. Van Gansbeke failed to realise this until one time in Sint-Truiden when he tripped over a paving stone and went down while carrying the Langeman, a fairly difficult giant. It took four men to free him from under the fallen hulk; they carried Van Gansbeke off to the pharmacist on a ladder, drunk as a skunk. I refused every job from Sint-Truiden after that. Out of shame. Even though the mayor had assured me he in no way held me to blame, for I could not have known that Van Gansbeke was drunk. I should have known, and that is why I stayed away from Sint-Truiden.

I think I am now the only one left who carries giants and makes a living of it. As far as I know, Marchand in Dunkirk was the only other, and he had an accident last week in Cambrai. Giants are getting scarcer too. Yet, I still get enough jobs to secure my livelihood and put something aside for Irma, my daughter. She says I should raise my rates now that everything is getting more expensive.

Sometimes it happens that an office from one or another city or township makes an inquiry. Technical information related to harnesses and such. Secrets of the trade, if you please! They don't understand that carrying giants means more than just lifting a load and walking around with

it like an ox or an ass. They might as well telephone a tightrope walker, a sword swallower or a knife thrower and ask how *they* do it. They simply don't understand that carrying a giant is so much more than lifting. Nee, I don't give out information. I just say, if they're so sure anyone can carry a giant, let them go right ahead and try. So, they stick a city worker, a groundskeeper or a garbage man, in the giant and let the man loose with a hundred kilos on his shoulders across all kinds of unspeakable surfaces. And indeed, the man from the city carries the giant, or at least he moves it from one place to another. What spectators see is a limping giant, a giant that walks as if on stilts or in shoes two sizes too small, a giant with a stomachache or a colossus gone rampant who might come crashing down on something at any moment. Nee, they come grovelling back and the next year they ask very politely if I wouldn't terribly mind carrying the giant myself. They tell me the silly stories of the carrier who decided halfway through the procession he'd had enough and fled to the pub to get drunk. Or the one who got his heel stuck in the tread of a tramrail, that sort of buffoonery. No, a giant should be carried properly, according to the rules of our art, I would say, and by that I mean a giant should walk as if he really were walking. A giant must glide, the hem of his vestures lightly brushing the ground, and all of this without fits and starts. Dignified, balanced and steady, truly walking the walk. That is how it's done.

Not that I'm complaining. Jobs come in steadily from all over the country. Just last week I got an invitation to carry Binbin in Valenciennes, but it's too far for me in the wintertime and I always have trouble with the customs officials on the French border. There was a time they let me through, but now I need an import certificate or a certificate of temporary import and export or some other such nonsense. For the tools I carry with me. Hammers, pliers, nails, rivets, plumes, swords, belts and buckles and all sorts of things I need for repairs. My car is a moving workshop. I've taken out the back seats and fastened a little workbench there. It has been a pleasure to have, since every giant has to be patched up before its ready to carry again. The people would weep if they saw how some townships and cities neglect and abuse their giants. Not so long ago, it was in Kortrijk, I saw a giant, or what was left of him, plastered with election propaganda. In Waarschoot it was even worse. Students could think of nothing better than to paint the giant as a Negro for their yearly Black and White Ball. Astonishing but true. They have no respect for tradition anymore; the youth certainly don't, but nor do their elders. And if the city council decides to let the giant do his rounds, which they often don't, they give you a dilapidated carcass and a few baskets of tattered giant clothes

and a whole mess of things that do not properly belong among the giant's regalia. They just throw things in to satisfy the inventory list. Two years ago, it was in Veurne or Ypres, I may be mistaken, I opened a basket to find, don't faint, nine brand-new wheels of a racing bike complete with tubes, four Plume Vainqueur jerseys and six unopened bottles of sparkling water. Such are the trials of life. Luckily, I take precautions everywhere I go, because otherwise I'd constantly be running into trouble. And also, times have changed. Jobs are harder to come by now and they pay less than before. The age of the noble giants has passed. People, how often I long for Salzburg.

What do they want nowadays? Short-skirted baton twirlers, the shorter the better. Or monstrous constructions inspired by a certain Breughel painting with men, women and children that throw caramels and confetti to the crowds. And as if that's not bad enough, the whole contraption is pulled by a tractor driven by some snotnosed kid in an Eddy Merckx cap. Using a horse is one thing, but nee, it's tractors and jeeps. Jesus wept!

Now, the jobs I do get I am happy to accept, not so much for the money but to keep the tradition alive, and for my own satisfaction. Out of professional pride. I carry the giant because a procession without a giant is no more than a dunce's walk, a tasteless display organised by shopkeepers and local politicians. Take the Procession of the Witches in Nieuwpoort. The whole thing doesn't amount to much, but what would it be without the Big Witch? A fart in a bottle.

The man in the giant, that's who I am, and that's who I'll stay. That's why I carry giants wherever they ask me to, winter and summer, night and day, with heart and soul. The giants and me, we keep each other alive. I will keep carrying them until I drop dead alongside one.

At home I have a folder with all the letters and invitations I've received during my career. I often leaf through it, and I can't help but pause when I come to the handsome note on handmade paper from the Bürgermeister of Salzburg. They did things differently there. Compensated royally and treated with honour. I still have no idea how they found my address.

Now they just send a purchase order, or I get a phone call. Some pencil pusher from the municipal office who has been tasked with the booking. It usually goes something like this: 'Hello, am I speaking with the man who carries the giant?' They don't know my name and if they did it wouldn't mean anything to them. Cautiously, I respond that I am indeed that man. 'Would you like to carry at the Flower Procession in Sint-Niklaas?' I say I'll do it and ask when they need me. The guy then struggles to recall the correct date, and I step in: 'The first Sunday in

August.' 'Yes,' says the man, relieved and pleased, as if I had forecasted nice weather for the procession. There was a time when Sint-Niklaas sent me handsome invitations, from De Goudbloem chamber of rhetoric. I still have a few in my folder. Real Crown Mill paper with gold letterhead and signed by one Albert Goethals. That was before the war. Now. Now is when the guy starts with the questions. Most important question: 'How much do you charge?' Usually, I say 300 franks per hour of carrying, plus travel. 'Where do you live?' 'In Harelbeke.' – 'Will you be coming by train?' – 'No, by car.' – 'How many kilometres is that round-trip?' And so on. Then the man hesitates for a while and over the telephone I hear them murmuring calculations in the office. After a minute or so the man says its settled, and I can send my little contract through, emphasis on the diminutive. That same day, I send my general terms and conditions, in duplicate, with a request to return one signed copy within eight days. Usually that goes forgotten and I have to phone. If I don't have a contract, I don't care if the King himself comes knocking. I only carry the giant if everything is in order, as provided in my terms and conditions: the hourly rate, the transportation costs, the fee for any repairs made, the contribution to the insurance premium, and the means of payment. I have to use this kind of contract because it is what the city bookkeepers require. They have to get their piece. In the past, I'd be paid after the procession in a café, and if it was an alderman or a city councilman, there'd be a tip. Now I sometimes wait months for my money. They pay slow but eventually it comes.

I'd be lying if I said carrying giants was difficult. In any case, it isn't a question of muscle. It is know-how. Experience. Each giant has its own faults, but also its advantages, just like houses, like people, and the carrier has to take this into account. Take the Sultan, in Brussels. He weighed just 70 kilos yet no one could lift him from the ground. But once I had him on my shoulders, he could scarcely be tamed. With me, he practically walked on his own. A giant-carrier is no weightlifter. It is a question of empathising with the giant. Knowing how he wants to be carried. You have to interpret him.

What does one feel inside a giant? The weight? No, you forget about that after two minutes. It's the solitude. You must be able to handle being caged for hours inside the stuffy bowels of a giant. There is little air and no light. The carrier stomps onward for hours in a narrow, confined cell, bound to follow the cadence, come what may. But as the time passes, you become still. It sounds crazy, but never have I felt so completely alone as I do inside a giant. I imagine it would be a good place to pray.

Usually, the procession begins in the afternoon, around 2 o'clock. The latest I've ever arrived at my giant is 11 o'clock. I usually need the time to put something or other in order or make repairs. Sometimes they are ready to go, but often the giant's garments are cast over its torso because no one knew how to dress him. So, I do it myself. No one ever asks if I need a hand. Bystanders always keep their distance. Precisely as if they understand that I prefer to be left to my work, that their help is not appreciated.

The giant is always missing something. In Wetteren, it was the copper helmet one year, the nickel breastplate or the pauldron the next. But since I always caught things early, whenever I carried the giant of Wetteren, it was a sight worth seeing.

I'm not ashamed to say, my giants were always perfect. I always parked my car near the spot where the clerks or the workmen had placed the giant. Usually on the playground of a school or in the city depot. With the skill of a master, I'm not ashamed to say, I repaired straps and armour and made notes of everything I updated or added. In many giants, I recognised my repairs from years before, my materials, the improvements I had made long ago. I knew their insides by heart, and so I knew days in advance what I would need for this or that giant, I knew his weak spots, his imperfections. I still had a collection of swords and plumes stashed in my car, because if there's one thing a giant is liable to be missing it's his sword or the plume on his helmet. After this many years, you get to know your giants and giantesses.

A detail you might be interested to know: In the torso of every giant I've carried, hardened on a strip of cane or a wooden slat, you will find a piece of chewing gum. I admit, it's not very hygienic, but since I can't smoke in the giant, I chew gum. And since I can't spit it out on the street once it's lost its flavour – I can't risk slipping on it – I just stick it inside the giant, somewhere in the darkness. There are very few gum-free giants around. By the way, chewing gum is great against thirst. You can't drink inside a giant. Firstly because no one ever comes to offer you refreshment, as no one suspects that there is a man inside the giant, and secondly because that would risk having to make water. Imagine someone suddenly crawling out from under a giant in the middle of a folkloric procession. Watch as he abandons the whole rig and goes running to a café to make water, cutting a path through the crowd. Everyone, even a kid, knows exactly what he is off to do. In that kind of situation, the giant loses his lustre. And the procession gets delayed, which makes the brass band players especially angry. They want to round things off promptly so they can start drinking. I understand that, coming from them. They're amateurs

and they want to let loose after all that blowing. If we're honest, that's usually the only reason they joined a brass band. And yet, they don't realise how important their role is. I line up my steps to the cadence of the music they make, it moves me along almost automatically. Back in the day, they'd play grand processions, I still know them all by heart. Now they play marching music, schlagers from the carnival in Cologne or popular diddies. All of that I can handle well enough, but when they start up with pieces from American operettas, God help me. Luckily, I always have my Silens earplugs handy. I stick them in my ears whenever the operettas come on. They have the advantage of not blocking the sound entirely. Instead, they form a sort of muffler that allows me to hear what I want without having to listen to anything in particular. If someone blows on a whistle, I hear it straight away.

Really, what I want in my giant is silence and nothing to distract my attention. Especially when the giant has to dance. Then I have to make five turns in both directions, sometime more, until I'm nearly dizzy. In the earlier days, it didn't bother me but now, for the last six years I'd say, I refuse to carry dancing giants. Since Overpelt, where I lost a shoe while dancing the giant and had to finish the procession limping. I'll never forget it. You'll never believe it, but since then I keep a selection of different shoes in my car. Usually I wear high-top basketball shoes, except when I have to walk over extra-large cobbles. Then I pull on boots with thick, waffled gummy-soles. A carrier of giants must consider the pavement and the weather. Slick streets, dry streets, gravel, asphalt, cobblestones, concrete, and so on. One thing I despise is the wind. Especially the sudden gusts at intersections.

I've never had any serious incidents. Once, in Dendermonde, I'll never forget it, I lost the head of the Indian, the cause remains a mystery to this day. It happened right outside the main grandstand. I heard the head hit the ground and halted. There was no ladder nearby of course, so two police officers positioned me alongside the tribune, climbed to the top of it, and laboured until the head of the Indian was back upon the torso. The whole manoeuvre took five minutes. But what, for me anyway, was a hundred times more important, was the fact that no one jeered or whistled. I got the distinct impression that the entire tribune lived through the ordeal with us, and when, after a chilly silence, I resumed my steps, an applause erupted such that I have never heard before or since. In that moment, I wept, I admit it. The spectators sensed nothing of the comedy of what had happened; they experienced it as dramatic. Because they had respect for the giant, because in some way their inner child was still

there somewhere, and with it the fear for the giant. They held the giant in reverence, and so they should.

I don't hear much inside the giant, and I see next to nothing. What do you expect? My peephole, cut into the giant's abdomen, is no bigger than a bar of chocolate. I see when we're coming to a halt by the slowing steps of the band players. And then I get to catch my breath until the players resume their step and I bring my giant to gait. Street to street, tribune to tribune. I chew my gum in silence.

And once the procession has dispersed on a square far from the centre, then comes the most difficult moment of the day. I carefully crawl out from under the giant and take a deep breath in and out. Out of melancholy. The sorrow. And as I go about unfastening things and collecting my equipment, a sad feeling overcomes me. Some giants I know I have carried for the last time. I leave them behind reluctantly, knowing I am likely never to see them again. And then I say: goodbye Indian, goodbye Polydorus, goodbye Sultan. I'll see you all again in the museum. But I don't really mean it. In a museum they just stand there next to each other like taxidermied animals. A giant without a soul, a grave inside of which I am not buried.

Nothing in this world gives me such a feeling of desolation as when the procession disperses, the definitive end. Only then do I light up a cigarette and make my way slowly to a nearby café. I never converse with the revellers. Nee, how could I? And also, no one knows me, no one has even seen me, so no one speaks to me. Sometimes one or two glance my way or observe me sitting alone at a table drinking my water. They find me strange, that I can sense, but no one bothers me. Perhaps I carry something of the giant in me – that greatness, that silence – and it inspires fear. Perhaps I carry the giant even after the procession has ended, unseen. Perhaps the giant is me.

Translated from the Dutch by Jack McMartin

لو غرد ی درم کونسا ل په تشون

ترجمه از انگلیسی نسرين اشرفی

(برای هوگو و میا)

سال ها کار کردم و کسی از من درباره حرفه ام چیزی نپرسید. کسی هم نیست که چیزی در باره حرفه من میتوان نان در آورد و شادمانه زندگی کرد. سال ها در یا بتواند حدس بزند با آن بداند نیوپورت جالوت گردانم ، روزی یکی از اعضای جوان انجمن فولکلور آن جا گفت که کارم را مدیون چارلز پنجم هستم. ظاهرا او نخستین کسی است که غول ها را به راهپیمایی های خیابانی آورد. او میخواست با این سرگرمی های مضحک و عجیب و غریب کم حوصلگی فلندری ها را خنثی کند. این روزها سرگرمی مردم مسابقات ورزشی مانند فوتبال و دوچرخه سواری است، میتوانند روزها درباره آن حرف بزنند بدون اینکه نظم اجتماعی را به خطر بیندازد. و اینگونه شد که فهمیدم حرفه ای سلطنتی دارم. البته که این موضوع برای من اهمیت چندانی ندارد؛ مثل خیلی ها کارم را انجام می دهم و بابت آن پول می گیرم. من خانه ای در هارلیک دارم به اضافه یک باغچه و یک ماشین. تمام کارناول ها، جشنواره های گل و راهپیمایی ها را می شناسم چون من کسی هستم که غول می گردانم و مردم مرا اینگونه میشناسند زیرا نام دیگری ندارم. همه جا به من نیاز دارند. در آلست، جایی که پولیدوروس یا پولیدورا را می گردانم یا در زوتگم که گامبرینوس را حمل می کنم. من از همه شهرها و شهرستان ها سفارش میگیرم؛ در آس، آمبوریکوس و در دندرموند ایندین یا مارس و همینطور که قبلا هم گفتم در نیوپورت که جالوت را می گردانم. بهترین خاطرات من از سالزبورگ است. نه سال متوالی سامسون را در جشن یادبود شام آخر مسیح آن جا بردم. او بیش از صد کیلوگرم وزن داشت اما سبک و راحت حمل می شد زیرا بالاتنه اش دارای بهترین مهارتی بود که تا به حال دیده بودم. در واقع بعدها من طبق همان ایده مهار غول ها را تغییر دادم. آن روزها کجا رفتند؟ برایم در یکی از بهترین هتل های سالزبورگ اتاق گرفته بودند، به ایستگاه که رسیدم ، با اینکه نه کسی مرا می شناخت نه میدانست از کجا آمده ام مثل یک شاهزاده با ماشین به استقبال آمده بودند. من را غول گردان صدا می زدند. در هتل، بعضی اوقات پچ پچ پیشخدمت ها را می شنیدم که با متانت و احترام راجع به من با مهمان های کنجکاو هتل صحبت می کنند. سامسون، غول سنگین و خوش قواره، با چانه الاغی در دست چپ و نیزه ای براق در دست راست. آن روزها کجا رفتند؟ در هالریک با دخترم زندگی می کنم. او امور خانه را اداره می کند. همسرم در زمان جنگ مرد. پنجاه و دو سال دارم و سالمم وزنم هشتاد و دو کیلو قدم صد و هشتاد سانتیمتر است. عینک نمیزنم البته این اواخر بینایی ام به خوبی سابق نیست. به گمانم در اثر کهولت سن است. الان بی کار نیستم اما دیگر به اندازه آن زمان هاغول گردانی نمی شود. قبل از جنگ گاهی پیش می آمد غول هایی را برای روزها و هفته ها می گرداندم. آن موقع اغلب سفارش ها را رد می کردم و آنها را به شهر همیکسم سراغ مائس می

فرستادم. او هم غول می گرداند اما در واقع گاریچی بود. مائس در یمباران محله کیل در آنتورپ کشته شد زمانی هم که کسی را پیدا نمی کردم سفارش ها را به وترن برای فان خانسبکه می فرستادم. فان خانسبکه الکلی بود و غول گردان مشروب نمی خورد. او همیشه یه بطری جین را هم داخل غول می گرداند. بطری از طنابی به گردنش آویزان بود. هنوز هم صدایش زمانی که او پولیدورا و من پلیدوروس را می گرداندم در گوشم هست که می گفت: " من اینو لازم دارم تا وزن رو فراموش کنم". آن موقع او دو روز تلو تلو خوران در آلتست پرسه می زد. نه، مردی که غول را می گرداند مسئول خوش نامی غول است. خوش نامی و شهرت غول به نحوه گرداندن آن بستگی دارد. غول باید با وقار حمل شود. ون فان خانسبکه روزی این موضوع را فهمید که در سنت ترویدن داشت لانگمن را می گرداند که غول دشواری بود. پایش به سنگ فرش ها گیر کرد و نقش بر زمین شد. چهار مرد به زور توانستند او را از زیر غول درهم شکسته بیرون بکشند و مست و پاتیل روی نردبانی به داروخانه برسانند. مایه خجالت! هرچند شهردار مرا مقصر نمیدانست؛ چون من از کجا باید می فهمیدم که او مست است. اما در واقع باید می دانستم و به همین دلیل بود که دیگر هیچ سفارشی را ازسنت ترویدن قبول نکردم و به آن جا نرفتم.

گمانم در حال حاضر تنها کسی هستم که با غول گردانی امرار معاش می کند. تا جایی که خبر دارم، مارچند در دانکیرک هم بود که هفته گذشته تصادف کرد و مرد. البته غول های زیادی هم نمانده اند. با اینحال، هنوز آنقدر ها سفارش دارم که زندگی ام را بچرخانم و برای ایرنا پول کمی پس انداز کنم. ایرنا می گوید باید دستمزدم را بالاتر ببرم چون همه چیز گران شده است. گاهی اوقات پیش می آید که شهرداری یکی از شهرها یا شهرستان ها اطلاعاتی از من بخواهد: فوت و فن غول گردانی را! این را نمی فهمند که غول گردانی فقط بلند کردن آن تنه سنگین و راه رفتن مثل گاو و الاغ نیست. چرا از یک بند باز، قهرمان بلعیدن شمشیر یا پرتاب چاقو نمی پرسند چگونه این کار را می کنند. آنها فکر می کنند مشکل غول گردان فقط بلند کردن آن است. نه، ازمن هیچ اطلاعاتی بیرون نمی آید. حرف من این است، اگر آنها مطمئن هستند که هر کسی می تواند یک غول را حمل کند، میتوانند امتحان کنند. با این حساب، یک کارگر شهرداری، نگهبان یا رفتگر را در غول می چپانند و مرد را با صدها کیلو وزن روی شانه روی انواع سطوح رها می کنند که بهتر است اصلا راجع به آن حرفی نزنیم. در واقع مرد شهری غول را می گرداند یا دست کم به این طرف و آن طرف می برد. اما چیزی که تماشاگران می بینند غولی لنگان است، انگار دارد با کفش تنگ یا با چوب راه می رود. غولی که دل درد دارد یا یک غول سرگشته که هر آن ممکن است به جایی برخورد کند. نه، آن ها سال بعد به سراغ من می آیند و خیلی دوستانه از من می پرسند آیا ممکن است لطفا زحمت غول گردانی را به گردن بگیرم. بعد برایم ماجراهای احمقانه ای از غول گردانی تعریف می کنند که وسط راه پیمایی رفته در کافه ای نشسته تا خرخره عرق خوری کرده، یا یکی دیگر که پاشنه کفشش در ریل قطار گیر کرده است و این جور گند کاری ها. نه آدم باید غول را درست و حسابی بگرداند، یعنی مطابق با قوانین این کار هنری، منظورم این است که یک غول گردان باید درست به شیوه یک غول راه برود، یک غول خرامان راه می رود، لبه لباسش آرام، خش خش کنان روی زمین کشیده می شود، بدون سکندری یا تلو تلو خوردن.

شکایتی ندارم. از سرتاسر کشور برایم سفارش می فرستند. همین هفته پیش برای گرداندن بین بین در والنسیز دعوت شدم اما در زمستان آنجا برایم خیلی دور است و همیشه با مأموران گمرک در مرز فرانسه مشکل دارم. قبلا راحت تر به من اجازه عبور می دادند اما حالا برای وسایلی که با خودم می برم باید گواهی واردات یا گواهی واردات و صادرات موقت یا همچنین مزخرفاتی داشته باشم. من برای تعمیرات به وسایلی مانند چکش، انبردست، میخ، پرچ، شمشیر، کمربند و سگک نیاز دارم. ماشین من کارگاه سیار است. صندلی های عقب را برداشتم. جایش میز کار کوچکی گذاشتم. خوشحالم

همچین کارگاهی دارم چون هر غول قبل از گرداندن باید آماده شود. مردم اگر ببینند که چگونه برخی از شهرستان ها و شهرها از غول های خود غفلت و سوء استفاده می کنند، به گریه می افتند. همین چند وقت پیش در کورتریک لاشه غولی را دیدم که رویش آگهی های انتخاباتی چسبانده بودند. در وارسوت اوضاع از این هم بدتر بود. دانشجویان برای بالماسکه سفید و سیاه سالانه شان چیزی بهتر از غول پیدا نکردند تا آن را کاکا سیاه کنند. وحشتناک اما واقعی است. مردم دیگر احترامی برای سنت ها قایل نیستند، وقتی بزرگترها احترام نمیگذارند، از جوانان دیگر انتظاری نیست. و اگر شورای شهر تصمیم بگیرد که غول چرخي در شهر بزند، البته که آن ها هیچوقت این کار را نمیکند، یک لاشه فرسوده و چند سبد لباس غول پاره پاره و یک خروار خرت و پرت که ربطی به غول ندارد به شما می دهند. آنها فقط آسغالهایی که به دردخورشان را داخل سبد می اندازند تا لیست موجودی شان را بالا ببرند. دو سال پیش، در ورن یا ایپر بود، اگر اشتباه نکنم، یکی از همین سبد ها را باز کردم. اگر بگویم توی آن چه بودشاخ در می اوری؛ نه لاستیک نو دوچرخه مسابقه، چهار تی شرت برند پلام و شش بطری باز نشده آب گاز دار. چه چیزهایی که سر آدم نمی آید. خوشبختانه، هر جا می روم احتیاط می کنم، زیرا در غیر این صورت دائماً به دردسر می افتم. البته دوره زمانه هم تغییر کرده. هم سفارش ها کمتر شده و هم پول کمتری می دهند. دوران غول های نجیب زاده به سر آمده است. هی مرد، چقدر دلم برای سالزبورگ تنگ شده است.

مردم این روزا دنبال چه هستند؟ رقصنده های کون برهنه باتوم چرخان، هرچه برهنه تر بهتر. یا ساخت و سازهای هیولایی با با الهام از نقاشی بروگل با مردان، زنان و کودکانی که آب نبات و شکلات را به سمت جمعیت پرتاب می کنند. و انگار این به اندازه کافی بد نیست، کل این اختراع احمقانه را تراکتوری می کشد که یک جوان دماغو کلاه ادی مرکس به سر، آن را می راند. حالا اگر اسب بود یه چیزی، چه فضاحتی!

خوشحالم این روزها نه به خاطر پول، بلکه برای زنده نگه داشتن سنت و برای رضایت خودم سفارش ها را قبول می کنم. از سر غرور حرفه ای. من غول را می گردانم چون راهپیمایی بدون غول چیزی بیش از یک راهپیمایی نیست، نمایشی بی مزه که توسط مغازمداران و سیاستمداران محلی سازماندهی شده است. مثلاً کارناوال جادوگران نیوپورت را در نظر بگیرید. روی هم رفته خیلی اتفاق بزرگی نیست اما فکر کنید بدون جادوگر اعظم چه می شد؟ مسخره بازی.

بله من مرد درون غول هستم و می مانم. به همین دلیل هر جا هر زمان چه زمستان باشد و چه تابستان، چه شب باشد و چه روز، با جان و دل غول ها را می گردانم. من و غول ها همدیگر را زنده نگه می داریم. تا زمانی که در کنار یکی از آنها بمیرم، آن ها را می گردانم.

در خانه ام پوشه ای دارم از تمام نامه ها و دعوتنامه هایی که در طول دوران کاری ام دریافت کردم. اغلب نگاهی به آن ها می اندازم. و وقتی به یادداشت زیبای بورگرمایستر از سالزبورگ با آن کاغذ دست ساز می رسم، نمی توانم مکث نکنم. آنجا کارها را متفاوت انجام می دادند. شاهانه جبران و با افتخار رفتار می کردند. هنوز نمی دانم آدرس من را چگونه پیدا کردند.

حالا فقط برگه سفارش را می فرستند یا تلفن می کنند. یکی از میرزا قلم دان های شهرداری مسئول رزرو هستند. معمولاً روند کار چیزی شبیه به این است: "سلام، آیا من با مردی که غول را می گرداند صحبت می کنم؟" آنها نام من را نمی دانند و اگر هم میدانستند برای آنها فرقی نداشت. با احتیاط می گویم بله خودم هستم. "آیا می توانید در جشنواره گل ها در سینت نیکلاس غول بگردانید؟" می گویم بله این کار را انجام می دهم و بعد زمانش را می پرسم. بعد آن مرد تلاش می کند تاریخ دقیق را به من یادآوری کند و من می پرسم وسط حرفش "اولین یکشنبه آگوست" و او با خیال راحت و آسوده جواب میدهد "بله" انگار که هوای خوبی را برای راهپیمایی پیش بینی کرده باشم. زمانی از سنت نیکلاس برایم دعوتنامه های زیبایی از تالار بلاغت دی گودبلوم می فرستادند. هنوز چندتایی

از آن ها در پوشه ام دارم؛ کاغذ ریل کرون میل با سربریگ طلا و امضای آلبرت گوتالز. قبل از جنگ بود. اما حالا... حالا از فقط از تو سوال می پرسند. مهمترین سوالشان هم این است که "چقدر دستمزد میگیری؟" معمولاً میگویم ساعتی ۰۰۳ فرانک برای گرداندن، به اضافه هزینه رفت و آمد. "کجا زندگی می کنی؟" "در هارلیک". "با قطار می آیی؟" "خیر-با ماشین" - رفت و برگشت چند کیلومتر می شود؟" و از این قبیل سوال و جواب ها... بعد مرد کمی پای تلفن مرا معطل می کند و زمزمه شان را می شنوم که مشغول حساب و کتاب هستند. بعد از چند دقیقه، می گوید: "مشکلی نیست"، و من می توانم قرارداد کوچکی را با تأکید بر کوچک بودن آن بفرستم. در همان روز، من شرایط و ضوابط عمومی خود را در دو نسخه همراه با درخواست بازگرداندن یک نسخه امضا شده در عرض هشت روز ارسال می کنم. معمولاً فراموش می کنند و من باید برای یادآوری تلفن کنم. اگر قراردادی در کار نباشد، برایم مهم نیست که حتی شاه شخصاً بباید. من غول را فقط در صورتی می گردانم که همه چیز درست باشد، همانطور که در شرایط و ضوابط من گفته شده است: نرخ ساعتی، هزینه های حمل و نقل، هزینه تعمیرات انجام شده، مشارکت در حق بیمه و نحوه پرداخت. من باید از این قراردادها داشته باشم زیرا حسابداران شهرداری از من میخواهند. آن ها نسخه خودشان را می گیرند. در گذشته، بعد از راهپیمایی در یک کافه به من دستمزد می دادند، و اگر بخشداری یا یکی از اعضای شورای شهر بود، انعامی هم رویش می گذاشت. اما حالا گاهی ماه ها باید منتظر دستمزد بمانم، خیلی با تأخیر کار می کنند اما در نهایت می رسد.

دروغ است اگر بگویم غول گردانی سخت است. در هر صورت فقط موضوع زور بازو نیست. دانش فنی است. تجربه است. هر غول مشکلات خود را دارد، اما مزایایی هم دارد، درست مانند خانه ها، مردم، و غول گردان باید این را بدانند. مثلاً سلطان در بروکسل. او فقط ۰۷ کیلو وزن داشت اما کسی نمی توانست او را از روی زمین بلند کند. و وقتی او را روی شانه هایم گذاشتم، به سختی می شد رامش کرد. با من عملاً خودش راه رفت. یک غول گردان زنده‌مردار نیست. مسئله درک و همدردی با غول است. دانستن اینکه او چگونه می خواهد حمل شود. شما باید او را تفسیر کنید. آدم در درون یک غول چه احساسی دارد؟ وزن؟ نه، شما بعد از دو دقیقه آن را فراموش می کنید. موضوع تنهایی است شما باید بتوانید ساعت ها در غول محبوس باشید و آن را تحمل کنید. هوا کم است و نوری نیست. غول گردان ساعت ها در فضایی تنگ و تاریک با تحمل وزنی زیاد جلو می رود، هر چه پیش بیاید مهم نیست، چاره ای جز جلو رفتن ندارد. اما با گذشت زمان، شما بی حس می شوید. مسخره به نظر می رسد، اما هرگز به اندازه درون یک غول احساس تنهایی نکرده ام. فکر می کنم جای خوبی برای دعا باشد.

معمولاً راهپیمایی ها بعد از ظهر، حدود ساعت ۲ شروع می شوند. دیرترین زمانی که من تا به حال به غول ام رسیده ام ساعت ۱۱ بوده است. من معمولاً به زمان نیاز دارم تا چیزی را مرتب یا تعمیر کنم. گاهی اوقات همه چیز آماده است، اما اغلب لباس های غول را روی تنه اش رها می کنند زیرا هیچ کس نمی داند چگونه لباس را تنش کند. بنابراین، من این کار را خودم انجام می دهم. هیچ کس هرگز نمی پرسد که آیا من به کمک نیاز دارم یا خیر. تماشاگران همیشه فاصله خود را با من حفظ می کنند. دقیقاً انگار می فهمند که ترجیح می دهم کارم را خودم انجام دهم و چشم انتظار کمک شان نیستم.

همیشه یک چیزی از غول کم می شود. در وترن، یک سال کلاه خود مسی و یکسال زره نیکل و سال بعدش بازوبند غول گم شد. اما از آنجایی که همیشه زودتر می رسیدم، هر وقت غول وترن را حمل می کردم، منظره ای دیدنی بود.

بدون اغراق غول های من همیشه بی عیب و نقص بودند. من همیشه ماشینم را در نزدیکی محلی که کارمندان یا کارگران غول را گذاشته بودند پارک می کردم. معمولاً در زمین بازی یک مدرسه

یا در انبار شهر. یا استادی تمام، بدون اغراق، تسمه ها و زره ها را تعمیر می کردم و هر چیزی را که تعویض یا اضافه کرده بودم یادداشت می کردم. در بسیاری از غول ها، حتی پس از سال ها، تعمیرات، مواد و اصلاحاتی را که مدت ها پیش برایشان انجام داده بودم را تشخیص می دادم. من باطن آنها را از صمیم قلب درک می کنم، و خب از روزها قبل می دانم که برای این غول یا آن یکی چه چیزهایی نیاز دارم. نقاط ضعف و نقص های او را می دانم. من هنوز مجموعه ای از شمشیرها و پر ها در ماشینم نگه می دارم زیرا اولین چیزی که از غول می شود شمشیر و پر کلاه خودش است. بعد از این همه سال، دیگر غول هایتان را می شناسید.

نکته ای که شاید برایتان جالب باشد: در تنه هر غولی که حمل کرده ام، روی یک نوار یا یک تخته چوبی سفت شده، یک تکه آدامس می بینید. اعتراف می کنم، خیلی بهداشتی نیست، اما چون نمی توانم در غول سیگار بکشم، آدامس می جوم. و از آنجایی که وقتی طعمش را از دست داد نمی توانم آن را در خیابان تف کنم – دلیل خطر لیز خوردن روی آن - فقط آن را در غول، جایی در تاریکی می چسبانم. تعداد کمی از غول های بدون آدامس این اطراف پیدا می کنید. به هر حال، آدامس جویدن هنگام تشنگی عالی است. شما نمی توانید درون یک غول آب بنوشید. اولاً به این دلیل که هیچ کس نمی آید تا به شما نوشیدنی بدهد، زیرا هیچ کس شک نمی کند که مردی در داخل غول وجود دارد، و ثانیاً به این دلیل که ممکن است نیاز به دستشویی پیدا کنید. تصور کنید فردی ناگهان از زیر یک غول در وسط یک راهپیمایی فولکلور بیرون میخزد. می بینید که همه آن بند و بساط را رها می کند و به سوی کافه ای می دود تا قضای حاجت کند. او مجبور است راهی بین جمعیت راهی باز کند. همه، حتی یک بچه، هم می فهمند او کجا می رود. در چنین شرایطی، غول اعتبار خود را از و این موضوع نوازندگان به خصوص گروه موسیقی دست می دهد. و راهپیمایی به تأخیر می افتد را به شدت عصبانی می کنند. آنها می خواهند فوراً همه چیز را فیصله دهند تا زودتر بساط عرق خوریشان را راه بیاندازند. البته من درک می کنم ... آنها بی تجربه هستند و بعد از آن همه در ساز دمیدن می خواهند کمی هم خوشگذرانی کنند. اگر رو راست باشیم، این معمولاً تنها دلیل پیوستن آنها به گروه موسیقی است. ولی با این حال، آنها متوجه اهمیت نقش خود نیستند. من گام هایم را با ریتمی که آن ها می نوازند هماهنگ می کنم و بعد دیگر خود به خود راهم را ادامه می دهم. زمانی برنامه های بزرگ اجرا می شد – هنوز آن اجراها را به خاطر دارم. این روزها بیشتر موسیقی مارش- شلاکهای کارناوال کلن یا قطعه های پرترفدار را می نوازند. با تمام اینها کنار می آیم اما وقتی شروع به نواختن اپرای آمریکایی می کنند فقط خدا باید به دادم برسد. خوشبختانه همیشه گوش گیرهای سیلنس ام دم دستم است. آن ها را در گوشم می گذارم و آن ها این مزیت را دارند که صدا را به طور کامل قطع نمی کنند بلکه مثل صدا خفه کن عمل می کنند و میتوانم بدون گوش دادن به چیز خاصی هر صدای دیگری را بشنوم. اگر کسی سوت بزند، فوراً آن را می شنوم.

حقیقتاً در غول ام فقط سکوت می خواهم. نمیخواهم هیچ چیز حواسم را پرت کند. به خصوص زمانی که غول باید برقصد. آن موقع باید پنج بار در دو جهت بچرخم، گاهی اوقات حتی بیشتر، تا زمانی که تقریباً سرگیجه بگیرم. قبلاً این موضوع اذیتم نمی کرد اما از شش سال پیش دیگر سفارش غول های رقصنده را قبول نمیکنم. دقیقاً از زمانی که در اورپل هنگام رقص غول، کفشم را گم هرگز آن روز را فراموش نمی کنم. کردم و مجبور شدم راهپیمایی را لنگ لنگان به پایان برسانم شاید باور نکنید اما از آن روز به بعد کفش های مختلفی در ماشینم گذاشتم. معمولاً کفش های ساق بلند می پوشم به جز مواقعی که باید روی سنگفرش های خیلی بزرگ راه بروم. آن موقع ها چکمه هایی لژدار با کفی ضخیم می پوشم. غول گردان باید حواسش به سنگفرش ها و آب و هوا سطوح گراویه ای، آسفات، سنگفرش، بتنی و هم باشد. خیابان های صاف، خیابان های خشک، غیره. یکی از چیزهایی که از آن متنفرم باد است؛ به خصوص رگبارهای ناگهانی در تقاطع ها

تابحال تصادف خطرناکی نداشتم. اما هرگز فراموش نمی‌کنم؛ یکبار در درندرموند، سر سرخپوستی را از دست دادم که دلیل اش تا را تا امروز نفهمیدم. این اتفاق درست بیرون جایگاه اصلی رخ داد. صدای برخورد سرش با زمین را شنیدم و بعد از آن از کار افتاد. از آنجایی که نردبانی در اطراف نبود، دو افسر پلیس من را کنار تریبون گذاشتند، به بالای سکو رفتند و تمام تلاش شان را کردند تا سر سرخپوست را رویش سوار کنند. کل این مانور پنج دقیقه طول کشید. اما چیزی که برای من صد برابر مهمتر بود این بود که هیچ تمسخر یا سروصدایی در کار نبود. احساس کردم که همه در این مصیبت با ما شریک هستند و هنگامی که پس از سکوتی سرد با چنان تشویق و هلهله ای روبرو شدم که نه پیش از این و نه دوباره شروع به قدم زدن کردم، پس از آن هرگز نشنیده بودم. اعتراف می‌کنم در آن لحظه اشک ریختم. تماشاگران چیزی از کمدمی آن چه اتفاق افتاده بود حس نکردند. آنها آن را دراماتیک تجربه کردند. زیرا آنها برای غول احترام قائل بودند، زیرا کودک درون شان هنوز همان اطراف پرسه می‌زد؛ با همان ترس از غول. آنها احترام غول را نگه داشتند، و البته که باید چنین باشد.

زمانیکه درون غول هستم چیز زیادی نمیشویم و تقریباً چیزی نمی‌بینم. چه انتظاری دارید؟ سوراخ چشمی من که در شکم غول باز شده است اندازه یک تخته شکلات است شاید هم کوچکتر. فقط می‌بینم که با کند شدن قدم های نوازندگان در حال توقف هستیم. و سپس نفسی تازه می‌کنم تا زمانی که نوازندگان دوباره شروع به راه رفتن کنند و من غول خود را به حرکت در بیاورم.

خیابان به خیابان، تریبون به تریبون. آدامسم را در سکوت می‌جویم و هنگامی که جمعیت در میدانی دور از مرکز شهر پراکنده شدند، سخت ترین لحظه روز فرا می‌رسد. با احتیاط از زیر غول بیرون می‌آیم و نفس عمیقی می‌کشم. غمگین. محزون. و همینطور که مشغول باز کردن وسایل و جمع آوری تجهیزات هستم، احساس غم انگیزی تمام وجودم را در برمیگیرد. برخی از غول ها را که می‌دانم برای آخرین بار گرداندم، با ناراحتی کنار می‌گذارم، زیرا می‌دانم که احتمالاً دیگر هرگز آنها را نخواهم دید. و بعد می‌گویم: خداحافظ هندی، خداحافظ پولیدوروس، خداحافظ سلطان. همه شما را روزی در موزه دوباره خواهم دید. اما میدانم که درست نیست. در موزه، آنها فقط در کنار یکدیگر مانند حیوانات تاکسیدرمی شده می‌ایستند. غول بی روح مانند قبری است که کسی درونش دفن نشده است.

هیچ چیز در این دنیا به اندازه زمانی که جمعیت پراکنده می‌شود، به من احساس نابودی نمی‌دهد؛ نقطه پایان زندگی. آنجاست که سیگاری روشن می‌کنم و به آرامی به طرف کافه ای می‌روم. من هرگز با عیاشان و کافه نشینان معاشرت نمی‌کنم. نه، چطور می‌توانم؟ کسی هم مرا نمی‌شناسد، حتی مرا ندیده است، بنابراین هیچ کس با من صحبت نمی‌کند. گاهی یکی دو نفر نگاهی به من می‌اندازند و میبینند تنها پشت میز نشسته ام و آبم را می‌نوشم. می‌توانم حس کنم که چقدر عجیب و غریب به نظرشان می‌رسد، اما آزاری به من نمی‌رسانند. شاید من چیزی از غول را در وجودم جا گذاشتم - آن عظمت، آن سکوت - و این ترس به جانشان می‌اندازد. شاید من غول را حتی پس از پایان راهپیمایی، نادیده با خود می‌گردانم. شاید غول خود من هستم.

I would like to express my very great appreciation to Samgis Zandi (Ducth-Persian literary translator) for her valuable and constructive suggestions on earlier draft of this translation. Her willingness to give her time so generously has been very much appreciated.

Translator Nasrin Ashrafi

KONI PALMEN

Koni Palmen (*Connie Palmen*, 1955) studirala je književnost i filozofiju na Univerzitetu u Amsterdamu. Debitantski roman *De wetten* (Zakoni) iz 1991. godine izabran je za Evropski roman godine 1992. godine i u međuvremenu je preveden u više od 20 zemalja. Odlomak iz ovog romana u prevodu Jelene Hilbrich objavljen je u petom broju godišnjaka *Erazmo* (1997/1998). Povodom manifestacije Nedelja knjige (*Boekenweek*) 1999. godine, Palmen je napisala novelu *De erfenis* (Nasleđe) čiji odlomak takođe možete pročitati u *Erazmu* iz 2002. godine. Poslednji roman *Jij zegt het* (Ti kažeš) objavila je 2015. godine.

Pripovetka *Conoci de Chico* objavljena je 1990. godine.

CONOCI DE CHICO

Za Šurda B.

Nakon što je pogledala film o prijateljstvu između jednog Japanca i Amerikanca, pripremila je čaj sa izuzetnom posvećenošću, umesto šolje uzela je posebnu činiju i obuhvatila je dlanovima. Otpila je nekoliko malih gutljaja i pokušala da vrati činiju nečujno na sto.

Uspelo joj je.

Osećala se spokojno.

To je zbog toga što nikad nisam stekla lepe manire, pomislila je. Zapravo je veoma jednostavno i ne zahteva mnogo truda. Ne morate da budete bezgrešni, ponositi, jednostavni i dobri da biste mogli tako i da se osećate. Čim počnete da pravite otmene pokrete, ostalo dolazi samo po sebi. Karakter je stvar oblikovanja. Sama sebi otežavam život.

Kičma mi je još uvek isuviše povijena. Moram da se uspravim. Kao da ću da zalebdim u vazduhu; to je držanje svojstveno osobama koje niko ne gleda. Ramena treba povući unazad, a karlicu gurnuti malo napred. Vrat i kičma treba da čine pravu liniju.

Nakon sat vremena ponovo je uhvatila sebe kako pogrbljeno sedi. Ispravila je držanje nekoliko puta u toku večeri, ali oko ponoći je zaključila da je nekada, veoma rano u životu, napravila nepopravljivu grešku. Morala je da se pomiri s tim. Potajno se nadala da ni nije bila stvorena za tako nešto. Pomislila je: nisam se usavršavala da budem gejša. Spoznala sam svet kao dečak. Tu rečenicu pročitala je jednom na nekom stranom jeziku i tako ju je tada prevela da se u njoj pronašla.

Sledećeg dana ponovo je pila crnu kafu iz šolje.

Znala je kako je došlo do toga.

Bilo je to zbog njega.

Videla ga je na jednom od nekadašnjih kanala, danas ulice, u staroj gradskoj četvrti, u čijem najsevernijem delu je živela u malom stanu.

U subotu, u ranim jutarnjim časovima, tamo bi postavili oko sto pedeset tezgi, da bi se oko deset časova, inače mirna ulica, pretvorila u živahnu pijacu. Odlazila je tamo svake nedelje oko jedanaest ujutro, kupovala povrće kod svog piljara i ribu kod svog ribara. Tamo se osećala kao kod kuće.

Stajao je pred tezgom s polovnim knjigama.

Zapanjila se, vrlo.

Nije mu tu bilo mesto. Nije mu bilo mesto na njenoj pijaci, ne tako blizu nje, uopšte mu nije bilo mesto napolju. Bilo mu je mesto pre svega u knjigama ili u filmu.

Videla ga je na televiziji nekoliko nedelja pre toga. Bila je to emisija posvećena velikoj ljubavi i ljudi su tamo mogli da ispričaju svoju priču. Njegova priča je bila drugačija od priča ostalih pripovedača, neuobičajena, skoro nestvarna. Odigravala se u stranoj zemlji i radilo se o ludačkoj ljubavi, o njegovoj strasti prema jednoj Japanki

Slušala je priču s pomešanim osećajem neverice i još veće žudnje za uništenjem te neverice pomoću istine, lepše i snažnije od njene granitne sumnje, ne skidajući niti jednog trena pogled s čoveka koji ju je pričao.

On je stvaran. On živi. Lobanja mu je obrijana i sedi na daščanom ležaju u uglu gotovo prazne sobe. Nosi odelo, košulju i kravatu, i laktovima se naslanja na kolena tako da mu se telo naginje napred. Mirnim pogledom neprekidno posmatra nevidljivog slušaoca u sobi kome priča svoju priču.

Ne gleda u nas.

Ne vidi nas.

Iznad glave mu se nalazila polica. Na njoj su stajale dve crne glazirane činije. I ništa više.

U emisiji su se prikazivale istinite priče, ali ova priča je upravo posedovala sve ono zbog čega je književnost to što jeste: junaka, slepu strast, opsesivnu žudnju, bol, ludilo i nemogućnost velike ljubavi.

Mislila je da je velikim ljubavima stoga i mesto samo u pričama i da po definiciji moraju da budu nemoguće. Moguće ljubavi snalazila je sudbina stvarnosti, a o stvarnosti se ne izmišljaju priče.

Kako bi se zaštitila od iznenadne utučenosti, te večeri zaključila je da se gnuša nemogućih ljubavi. Imati ih i gajiti čitavog života bilo je isuviše lako. Stvarnost je bila prava umetnost i zasluživala je njene najveće talente.

Direktnost i nedvosmislenost bile su pre osobine koje je želela da poseduje, nego što ih je stvarno posedovala.

Toga je bila i svesna.

Zbunjenost i nejasno uzbuđenje koje je pokrenuo ćelavi čovek i njegova priča o ludosti ljubavi bili su joj mnogo bliskiji

Više nije mogla da prestane da misli o tome.

Nije znala za čim više žudi: da bude žena poput Japanke koju on tako nehaljno voli, ili junak poput njega, da se potpuno prepusti nemilosrdnoj strasti i čak poludi od ljubavi.

To nije mogla da dokuči.

Gledala je u njega.

On je gledao u hrbate knjiga na stolu.

Oklevala je i postala nervozna. Želela bi da je vidi i da ostane nevidljiva. Kako bi se što duže zadržala u njegovoj blizini, tog jutra je kupila po drugi put kilogram jabuka kod najbližeg piljara. To nije bio njen piljar.

Dok je piljar pakovao jabuke, pogledala je preko svog desnog ramena. Čitao je.

Dok je plaćala jabuke, primetila je da joj drhte ruke. Nije mogla još dugo da skriva svoju neodlučnost i mislila je da su u međuvremenu svi videli da se čudno ponaša. Moraš da prestaneš s tim vrzljanjem, samo produži dalje i zaboravi na njega, rekla je sebi. To što stvarno postoji ništa ne menja. Ni ne znam šta da radim ako me stvarno pogleda.

Laganim korakom nastavila je da se šeta. Ubrzo je zamislila kako ju je pratio. U načinu na koji hoda, u njihanju kukova ili u krutoj nepomičnosti ramena primetio je nešto što ga je neodoljivo privuklo. Krenuo je da je prati. Takav je bio. Radio je takve stvari bez srama. Pažljivo ju je držao na oku.

Od tog trenutka svaki njen okret glavom, svaki nemaran ili nežan pogled ka izloženoj robi na tezgama, najsitniji pokret koji bi napravila bio je namenjen njemu, njenom opsednutom ljubavniku, tom ludaku. Mišićima vrata, kostima karlice, leptirastim izbočinama lopatica ispisivala je na leđima poruku koju je on pročitao i savršeno razumeo.

Nije se osvrkala.

Poznavala ga je. Znala je.

Prevela Bojana Budimir

CONOCI DE CHICO

Посвящается Шурду Б.

Посмотрев фильм о дружбе между японцем и американцем, она заварила чай, сосредоточив на этом всё своё внимание, взяла вместо кружки чашечку без ручки, похожую на раку, и обхватила её ладонями. Она выпила чай маленькими глотками и попыталась поставить чашку на стол совершенно бесшумно.

У неё получилось.

Она ощущала полное внутреннее спокойствие.

«Всё потому, что я не обучалась манерам, – рассуждала она. – Хотя, в общем-то, это очень просто, и для этого почти ничего не нужно делать. Не обязательно быть чистой, гордой, простой и доброй, чтобы ощущать себя такой. Стоит привыкнуть следить за собой, чтобы все движения были элегантными, и остальное придёт само. Характер начинается с внешнего вида. Я слишком усложняю себе жизнь.

Нельзя так сутулиться. Надо сидеть прямо. Как будто хочешь взлететь. Типичная поза человека, на которого никто не смотрит. Плечи надо немного отвести назад, а таз – подать вперёд. Шея и спина – одна прямая линия».

Через час она поймала себя на том, что снова сидит ссутулившись, выпрямилась; это повторилось ещё несколько раз за вечер, но ближе к полуночи она решила, что когда-то, в самом начале жизненного пути, допустила непоправимую ошибку. Теперь ей оставалось лишь одно: смириться. В глубине души она надеялась, что не расположена к изяществу от природы. И подумала: «Я не училась на гейшу. Я познакомилась с этим миром так, будто я мальчик». Подобную фразу она когда-то давно прочитала на иностранном языке, и сразу перевела её для себя так, чтобы это высказывание относилось к ней самой.

На следующий день она снова пила свой черный кофе из обычной кружки.

Она поняла, почему так получилось.

Из-за него.

Она увидела его на улице, проложенной на месте закопанного канала в старом районе города, где снимала небольшую квартиру с северной стороны дома.

По субботам рано утром на её улице ставилось чуть не сто пятьдесят торговых палаток, и к десяти часам обычно тихое место превращалось в оживленный рынок. Каждую субботу она приходила туда к одиннадцати, покупала овощи у одного и того же зеленщика и рыбу в любимой палатке. Это был ее привычный мир.

Он стоял у прилавка со старыми книгами.

Она вздрогнула, чуть не подпрыгнула.

Ему здесь не место. Ему не место на её рынке, так близко, ему вообще не место на улице. Он должен быть на страницах книг или на экране кино.

За несколько недель до этого она видела его по телевизору. Показывали передачу о большой любви, где люди рассказывали свои истории. Его история сильно отличалась от тех, с которыми туда пришли другие, она была необыкновенной, почти невозможной. Всё случилось в другой стране, он говорил о своей безумной и страстной любви к одной японской девушке.

Со смесью недоверия и ещё большего желания разрушить это недоверие, услышав правду, более красивую и твёрдую, чем её гранитные сомнения, она дослушала историю, ни на секунду не отрывая взгляд от человека, который её рассказывал.

Он настоящий. Живой. У него гладко выбрит череп, и он сидит на краю низкой деревянной кровати в углу практически пустой комнаты. На нём костюм, рубашка и галстук, он упирается локтями в колени, наклоняется немного вперед. Он пристально смотрит на невидимого собеседника, сидящего с ним в одной комнате, и рассказывает ему свою историю.

Он смотрит не на нас.

Он нас не видит.

У него над головой висела полка. На ней стояли две покрытые глазурью японские раку. И всё.

В этой передаче люди рассказывали свои реальные истории, но его история вобрала в себя всё, что обычно делает книги настоящей литературой: здесь был герой, слепая страсть, непреодолимое желание быть вместе, боль, безумие и большая любовь, которой не суждено было сбыться.

Тогда она подумала, что как раз поэтому большой любви место только в историях и что такие чувства по определению невозможны. Возможные чувства – это удел обычной жизни, а об обычной жизни не сочинишь историю.

Чтобы спастись от внезапного прилива уныния, тем вечером она решила возненавидеть невозможные любовные чувства. Ими слишком легко заразиться, а потом жить с ними всю оставшуюся жизнь. Реальность – вот это настоящее искусство, требующее большого таланта.

Последовательность и четкость – этими качествами она хотела бы обладать, хоть они были ей не слишком свойственны.

Она это знала.

Смятение и странное волнение, проснувшиеся в её душе из-за рассказа лысого мужчины о его безумной любви, были ей гораздо ближе.

И эти чувства остались с ней.

Она никак не могла решить, чего ей хотелось сильнее: стать женщиной вроде той японки, чтобы он обожал её до потери рассудка, или же стать героем, как он, отдаться беспощадной страсти и самой сойти с ума от любви.

Он не могла решить.

Она смотрела на него.

Он разглядывал корешки книг на прилавке.

Она замешкалась и занервничала. Ей хотелось, чтобы он её увидел и не увидел одновременно. Желая оставаться рядом с ним как можно дольше, она во второй раз за утро купила килограмм яблок у ближайшего продавца. Не у своего зеленщика.

Дожидаюсь, пока ей упакут яблоки, она украдкой поглядывала на мужчину.

Он читал.

Рассчитываясь за покупку, она увидела, как у неё трясутся руки. Она не могла больше скрывать, что тянет время, и ей казалось, что уже все вокруг заметили её странное поведение.

«Ну-ка прекратила дрожать, пошла дальше и забыла о нём, – говорила она себе. – То, что он существует, ситуацию не меняет. Ты ведь понятия не имеешь, что делать, если он вдруг посмотрит в твою сторону».

Она медленно пошла дальше. Тотчас представила себе, что он пошел за ней. Что-то в её движениях, то, как она идёт, как покачиваются её бёдра или как неподвижны её плечи, – что-то его привлекло и он не смог остаться на месте. Началось настоящее преследование. Такой он человек. Не стыдится этого. И не спускает с неё глаз.

С той секунды каждый поворот головы, каждый небрежный или внимательный взгляд на выставленные товары, малейший жест, – всё предназначалось ему, её одержимому любовнику, этому психу. Мышцами шеи, лопатками, напоминавшими крылья бабочки, всей спиной он писала ему послание, которое он читал и полностью понимал.

Она не оглядывалась.

Она знала его и не сомневалась.

Перевела Екатерина Векшина

CONOCI DE CHICO

Für Sjoerd B.

Nachdem sie sich einen Film über die Freundschaft zwischen einem Japaner und einem Amerikaner angeschaut hatte, kochte sie mit außergewöhnlicher Hingabe einen Tee, verwendete eine Schale anstelle einer Tasse und umschloss sie mit beiden Händen. Sie trank in kleinen Zügen und versuchte die Schale geräuschlos auf dem Tisch abzusetzen.

Das klappte.

Sie fühlte sich mit sich im Reinen.

Es liegt daran, dass ich keine Manieren gelernt habe, dachte sie. Eigentlich ist es ganz einfach und braucht es nicht viel dazu. Man muss nicht erst rein, stolz, schlicht und gut sein um sich so zu fühlen. Wenn man nur damit beginnt elegante Gesten zu machen, dann kommt der Rest von selbst. Charakter ist eine Frage der Gestaltung. Ich mache mir das Leben viel zu schwer.

Der Rücken ist noch viel zu krumm. Ich muss gerade sitzen. So wie ich in der Luft hänge, das ist die typische Haltung von jemandem, der nicht beachtet wird. Die Schultern nach hinten ziehen und das Becken ein wenig nach vorne kippen. Hals und Rücken müssen eine Linie bilden.

Nach einer Stunde erwischte sie sich wieder bei einer nachlässigen Haltung, korrigierte diese im Laufe des Abends noch einige Male, aber beschloss gegen Mitternacht, dass sie einmal, ganz früh in ihrem Leben, einen unwiderruflichen Fehler begangen habe. Sie sollte es einfach akzeptieren. Heimlich hoffte sie, dass sie von Anfang an einfach nicht der Typ dafür gewesen war. Sie dachte: ich habe mich nicht weitergebildet zur Geisha. Ich habe die Welt als Junge kennengelernt. So einen Satz hatte sie mal in einer anderen Sprache gelesen und so übersetzt, dass er sich auf sie bezog.

Am nächsten Tag trank sie wieder schwarzen Kaffee aus einer Tasse. Sie wusste, woran es lag.

Es lag an ihm.

Sie sah ihm auf einer der zugeschütteten Grachten des alten Stadtviertels, in dessen nördlichem Teil sie eine kleine Etage bewohnte.

In den frühen Morgenstunden wurden samstags ungefähr hundertfünfzig Stände aufgebaut und um zehn Uhr hatte sich die sonst so ruhige Straße in einen lebendigen Markt verwandelt. Jeden Samstagmorgen ging sie gegen elf dort hin, kaufte Gemüse bei ihrem Gemüsemann und Fisch bei ihrem Fischhändler. Alles war ihr dort vertraut.

Er stand vor dem Stand mit antiquarischen Büchern.

Sie erschrak, sehr sogar.

Er gehörte hier nicht hin. Er gehörte nicht auf ihren Markt, nicht so nah in ihre Umgebung, er gehörte überhaupt nicht nach draußen. Er gehörte am ehesten in ein Buch oder in einen Film.

Ein paar Wochen zuvor hatte sie ihn im Fernsehen gesehen. Es war eine Sendung über die große Liebe, in der Menschen ihre Geschichte erzählen konnten. Seine Geschichte war anders gewesen als die der übrigen Erzähler, maßloser, fast unwirklich. Sie spielte in einem fremden Land und handelte von einer wahnsinnigen Liebe, seiner Leidenschaft für eine Japanerin.

Mit einer Mischung aus Misstrauen und dem noch größeren Wunsch, dieses Misstrauen möge durch eine Wahrheit zerstört werden, die schöner und härter war als ihr Granitzweifel, hatte sie sich die Geschichte angehört und ihre Augen keine Sekunde von dem Mann, der sie erzählte, abgewendet.

Es gibt ihn wirklich. Er lebt. Er hat einen glattrasierten Schädel und sitzt auf einer Pritsche in der Ecke eines nahezu leeren Raums. Er trägt einen Anzug, ein Hemd, eine Krawatte und stützt sich mit den Ellenbogen auf die Knie, sodass sich sein Körper nach vorne neigt. Mit einem ruhigen Blick schaut er ununterbrochen zu dem unsichtbaren Zuhörer im Raum, dem er die Geschichte erzählt.

Er schaut nicht zu uns.

Er sieht uns nicht.

Über seinem Kopf hing ein Regal. Darauf standen zwei schwarz glasierte Schalen. Sonst nichts.

Die Sendung handelte von wahren Geschichten, aber diese Geschichte besaß alles, was die Literatur immer zur Literatur gemacht hat: einen Helden, eine blinde Leidenschaft, ein obsessives Verlangen, Schmerz, Wahnsinn und die Unmöglichkeit der großen Liebe.

Sie hatte gedacht, dass die große Liebe darum auch nur in Geschichten vorkommt und per definitionem unmöglich sei. Der möglichen Liebe ist

das Schicksal der Realität beschert und über die Wirklichkeit denkt man sich keine Geschichten aus.

Um sich gegen einen plötzlichen Anfall von Schwermut zu wappnen hatte sie an dem Abend für sich beschlossen, dass sie unmögliche Liebe nicht leiden könne. Es war zu einfach sie zu haben und sie ein Leben lang zu behalten. Die Wirklichkeit war die wahre Kunst und verdiente ihre besten Talente.

Geradlinigkeit und Eindeutigkeit waren eher Eigenschaften, die sie sich wünschte, als dass sie sie tatsächlich besäße.

Das wusste sie auch.

Daher waren ihr die Verwirrung und diffuse Erregtheit, die der kahlköpfigen Mann in ihr auslöste und seine Geschichte über den Wahnsinn der Liebe auch viel vertrauter.

Es hatte sie nicht mehr losgelassen.

Sie wusste auch nicht wonach sie mehr verlangte: eine Frau zu sein wie die Japanerin und von ihm so rücksichtslos geliebt zu werden, oder ein Held zu sein wie er, einer gnadenlosen Leidenschaft zu frönen und durch die Liebe selbst verrückt zu werden.

Sie konnte sich nicht entscheiden.

Sie schaute ihn an.

Er schaute sich die Buchrücken auf dem Tisch an.

Sie zögerte und wurde nervös. Sie wollte gesehen werden und unsichtbar bleiben. Um so lange wie möglich in seiner Nähe bleiben zu können, kaufte sie zum zweiten Mal an diesem Morgen ein Kilo Äpfel beim nächstgelegenen Gemüsehändler. Es war nicht ihrer.

Während die Äpfel eingepackt wurden, schaute sie über ihre rechte Schulter.

Er las.

Beim Abrechnen bemerkte sie, wie ihre Hände zitterten. Sie konnte ihr Zögern unmöglich länger verbergen und dachte, dass jeder inzwischen sah, wie seltsam sie sich verhielt. Hör auf zu schlendern, geh weiter und vergiss ihn, sagte sie zu sich selbst. Dass es ihn wirklich gibt, ändert nichts an der Situation. Ich weiß doch nicht, was ich tun soll, wenn er mich wirklich anschaut.

Langsam schlenderte sie weiter. Schon bald stellte sie sich vor, wie er sie verfolgte. Etwas in ihrem Gang, im Wiegen ihrer Hüften oder in der starren Unbeweglichkeit ihrer Schultern war ihm aufgefallen und hatte ihn unwiderstehlich angezogen. Er nahm die Verfolgung auf. So war er. So etwas tat er schamlos. Er behielt sie genau im Auge.

Ab diesem Moment galt jedes Schwenken ihres Kopfes, jeder unachtsame oder liebevolle Blick auf die ausgestellten Waren, die kleinste Geste, die sie machte, ihm, ihrem besessenen Liebhaber, diesem Verrückten. Mit ihren Nackenmuskeln, mit ihren Beckenknochen, mit den schmetterlinghaften Austülpungen ihrer Schulterblätter schrieb sie rücklings eine Nachricht, die von ihm gelesen und vollkommen verstanden wurde.

Sie schaute sich nicht um.

Sie kannte ihn, sie wusste es.

Übersetzt von Theresia Feldmann

CONOCI DE CHICO

Till Sjoerd B.

Efter att hon hade sett en film om vänskapen mellan en japan och en amerikan bryggde hon te med stor omsorg, använde en skål istället för en mugg och slöt sedan händerna runt den. Hon drack med små klunkar och försökte ställa ner skålen på bordet utan minsta ljud.

Det lyckades.

Hon kände sig harmonisk.

Det beror på att jag inte har fått lära mig hur man för sig, tänkte hon. Egentligen är det väldigt enkelt och det behövs inte mycket. Man behöver inte redan vara prydlig, stolt, enkel och god för att kunna känna sig så. Om man bara börjar med att göra eleganta rörelser kommer resten av sig själv. Karaktär handlar om ett förhållningssätt. Jag gör livet alldeles för svårt.

Jag böjer på ryggen för mycket, måste sträcka på mig. Som om jag skulle hänga i luften; det är en typisk hållning hos någon som ingen tittar på. Dra axlarna bakåt och skjut fram bäckenet lite. Hals och rygg måste följa en och samma linje.

Efter en timme kom hon på sig själv med att sitta ihopsjunken igen, rätade på sig några gånger under kvällens lopp men bestämde sig för runt midnatt att hon någon gång, tidigt i livet, hade begått ett oåterkalleligt misstag. Det var bara att acceptera. I hemlighet hoppades hon att hon i grunden inte heller var typen för det. Hon tänkte, jag har inte studerat vidare till geisha. Jag har lärt känna världen som pojke. En dylik mening hade hon läst på något annat språk och sedan översatt den så att den passade in på henne.

Nästa dag drack hon som vanligt svart kaffe ur en mugg.

Hon visste vad det här berodde på.

Det berodde på honom.

Hon såg honom på en av gatorna, egentligen en igenfylld kanal, i den gamla stadsdelen i vars norra del hon bodde i en liten våning.

Under lördagens tidiga morgontimmar restes ungefär hundrafemtio marknadsstånd och vid tiotiden hade den annars så lugna gatan förvandlats till en livlig marknad. Varje lördag gick hon dit runt klockan elva, köpte grönsaker hos grönsakshandlaren och fisk hos fiskhandlaren. Här var hon sig själv.

Han stod vidståndet med begagnade böcker.

Hon hajade till, rejält.

Han passade inte in här. Han passade inte in på den här platsen, inte i närheten av henne, han passade inte in utomhus. Han gjorde sig bäst på film eller i en bok.

För några veckor sedan hade hon sett honom på teve. Det var ett program om den stora kärleken och människor fick berätta sin historia. Hans historia var annorlunda mot de andras berättelser, gränslös, nästan överklig. Den utspelade sig i ett främmande land och handlade om vanvettig kärlek, hans passion för en japanska.

Med en blandning av misstänksamhet och med ännu större längtan efter att utplåna misstänksamheten genom en sanning, vackrare och stenhårdare än hennes tvivel, hade hon lyssnat på berättelsen utan att ta blicken från mannen som berättade den.

Han är äkta. Han lever. Han har rakat huvud och sitter på en brits i hörnet av ett nästan tomt rum. Han har på sig kostym, skjorta och slips och sitter framåtlutad med armbågarna vilande på knäna. Med lugn blick ser han oavslutligen på den osynliga åhöraren i rummet som han berättar historien för.

Han tittar inte på oss.

Han ser oss inte.

Ovanför hans huvud fanns en hylla. På den stod två skålar med svart glasyr. Ingenting annat.

Programmet handlade om verkliga händelser men den här berättelsen innehöll just allt det som just gör litteratur till litteratur: en hjälte, blind passion, längtan full av besatthet, smärta, vanvett och den stora kärlekens omöjlighet.

Hon hade trott att det var därför som stor kärlek bara hörde hemma i berättelser och per definition var omöjlig. Möjlig kärlek är bara verkligheten förunnat och om verkligheten hittar man inte på några berättelser.

För att värja sig mot en plötslig tungsinthet hade hon den kvällen bestämt för sig för att avsky omöjlig kärlek. Den var för enkel att tro på och att hålla fast vid hela livet. Verkligheten var det stora konststycket och krävde stor talang av henne.

Direkthet och entydighet var egenskaper som hon helst ville besitta men inte egentligen besatt.

Det visste hon förstås.

Hon kände igen sig mycket mer i den förvirring och diffusa upphetsning som den flintskallige mannen och hans historia om kärlekens vanvett, hade väckt hos henne.

Det hade hon inte kunnat skaka av sig.

Hon visste inte längre vad hon längtade mest efter: att vara en kvinna som japanskan och bli till vanvett älskad av honom eller att vara en hjälte, som han, utom sig av blind passion och själv bli galen av kärlek.

Hon kunde inte bestämma sig.

Hon tittade på honom.

Han tittade på bokryggarna på bordet.

Hon drog ut på det och blev nervös. Hon ville bli sedd och samtidigt förbli osynlig. För att kunna stanna i hans närhet så länge som möjligt köpte hon för andra gången den morgonen ett kilo äpplen av den grönsakshandlare som låg närmast. Det var inte hennes vanliga.

Medan äpplena packades ner tittade hon över sin högra axel.

Han läste.

När hon betalade märkte hon hur hennes händer darrade. Hon kunde inte längre dölja sin obeslutsamhet och trodde att alla vid det här laget kunde se hur konstigt hon uppförde sig. Du måste sluta att släntra omkring, bara gå vidare och glömma honom, sa hon till sig själv. Att han faktiskt existerar på riktigt förändrar inte situationen. Jag skulle ändå stå handfallen om han verkligen tittade på mig.

Långsamt strosade hon vidare. Hon föreställde sig genast att han följde efter henne. Något i hennes sätt att gå, något i hennes svängande höfter eller stela, orörliga axlar, hade han lagt märke till och gjort att han obönhörligen drogs till henne. Han började att följa efter henne. Sådan var han. Sådan gjorde han utan att skämmas. Han höll vaksamt ögonen på henne.

Från den stunden blev varje knyck med huvudet, varje likgiltig eller förtjust blick på de framlagda varorna, minsta rörelse från henne, menad för honom, hennes besatte älskare, galenpannan. Med nackmuskelnerna,

bäckenet och med de som fjärilsvingar utskjutande skulderbladen skickade hon med ryggen vänd mot honom ett budskap som han kunde läsa och fullständigt förstå.

Hon vände sig inte om.

Hon kände honom, hon visste det.

Prevela na švedski: Annika Johansson

NINA VIS

Nina Vis (*Nina Wyss*) rođena je i odrasla u Amsterdamu od oca Nemca i majke Švajcarkinje da bi se kasnije preselila u Berlina gde trenutno studira teatrologiju i studije filma. S kratkom pričom „Kapljica“ (*Drup-pel*) pobedila je kao strani učesnik na takmičenju *Write Now!* za mlade nizozemske pisce između 15 i 24 godine. U žiriju koji joj je jednoglasno dodelio nagradu bila je i Jelica Novaković-Lopušina.

KAPLJICA

Kada se rađaš, budiš se iz svog prvog zatočeništva, zidova majčinog stomaka. Pri rođenju na dar dobijaš slobodu kretanja. Konačno možeš da plačeš, a ako je sve u redu, odmah koristiš priliku da okusiš osećaj slobode, da vrištiš iz petnih žila. Da daš do znanja da si stigao na svet. Svi su srećni jer živiš i dišeš. Vidiš sebe u očima roditelja. Njihova si ljubav zbijena u mekanoj ružičastoj bebi.

Bio je to lep trenutak, ali nisam ni trepnula, a već sam se našla u rukama majke, pa oca, zatim babice, porodice, prijatelja. To nespretno dodavanje kroz more ruku nije bilo ono što sam očekivala od sveta van materice. Prilikom predaje uvek uživam u tim trenucima u vazduhu. Na trenutak se osetim kao da letim. *On top of the world.*

Rastem, rastu mi kosa, zubi i mišići. Uspevam da pomeram nožne prste, puzim i pištim. Gledam u ogledalo i vidim sebe. Ovo je život, pomislim. Ovo znači biti slobodan.

Puzanje postaje hodanje, hodanje postaje trčanje i po prvi put smem nedeljom sama u pekaru po rolnice s cimetom. Hodanje postaje okretanje pedala i sve sam bliža letenju. Stičem prijatelje, svađamo se, gubim ih, stičem nove, lomim prst i puštam ga da zaraste. Umire mi zeka. Odrastam. Roditelji se razvode. Dobijam plavi bicikl. Mama kaže da je to utešni poklon. Nisam sigurna da li za mrtvog zeku, razvedene roditelje ili zato što odrastam.

Gledam ga. Plava je petrolej plava. Podseća na boju mora, ali metalik, poput mora koje rđa. Nazivam ga Kapljica, po suzama utehe i plavetnilu mora. Na Kapljici do škole, kuće, tate, mame i bake. Osećam se kao da letim, kroz more ljudskih ruku, *on top of the world*.

Već neko vreme malo pričam. Nije mi do toga. Mama sada voli Jakoba, a tata Plejstejšn. Ja volim svoj bicikl, on mi je i dalje veran. Jakob deset puta ponavlja kako je lepo vreme, a Plejstejšn ispušta samrtne krike. Ućutkuju me.

Mnogi ljudi su na putu dok voze bicikl, ali kada sam na putu ja sam kod kuće. Kapljica me čeka u dvorištu. Sija na suncu, a meni osmeh zasija na licu. Vodi me svuda. Osećam vetar na obrazima i u kosi. Smiruje me ritmično okretanje pedala. Baš kao disanje. Ili more. Iako sam u gradu, u svom sam svetu. Biciklom kroz svet, to je moja zabava. Stavljam slušalice i počinjem da okrećem pedale.

Nakon što sam se provozala po gradu i kad je sunce počelo da zalazi, vraćam se kući gde sam rođena. To je moj dom, ali otkad je tata otišao, a Jakob samo opisuje vreme kao meteorolog, čini se da joj pojam dom ne pristaje u potpunosti. Držimo se ipak kuće. Vraćam se kući gde sam rođena.

Pružam prvi korak preko praga.

„Dušo, moram nešto da te pitam!“

„Ovaj, dakle, u nedelju je dve godine kako smo Jakob i ja zajedno i idemo na ceo dan u spa centar. Dakle, htela sam da te pitam da li možda možeš da odeš kod tate dan ranije.“

Da li je to još uvek dom, ako mogu da te izbace iz njega?

„Da, naravno.“

Nedelja

Nedelja je dan za pečene rolnice sa cimetom, kišu i čitanje u krugu porodice. Tako pamtim nedelje iz prošlosti. Očigledno se menjaju kako odrastaš. Mame idu u spa centar, a deca kod tate. Tata živi u stanu na petom spratu. Zvonim, čekam.

Zgrada čini da se osećam malom. Podižem pogled i tražim znake kretanja, senke iza prozora. Još jednom pozvonim. To je to prezime, taj broj, to zvono. Odlučujem da sednem na stepenik ispred ulaza. Sedam na sam prag.

Nakon što sam neko vreme posmatrala ptice koje su skupljale đubre iz kante, odlučujem da odletim. Sedam na Kapljicu i otkapljem.

Tata me je zaboravio, tata je kasnio, tata je nešto pobrkao. Tata je bio u prodavnici, tata je imao sastanak koji se odužio, tata se zaglavio u

saobraćaju. Tata je imao nesreću, tata je morao u bolnicu, tata leži mrtav u stanu u koji sam pre nekoliko trenutaka gledala. Sam, nepronađen, s ćerkom koju ostavlja za sobom.

Okrećem pedale brže, pokušavam da otpedalam taj prizor iz glave. Verovatno je samo zaboravio. Vozim se preko kanala, mostova, kroz bujice ljudi. Ljudi su kao ribe, kreću se u jatu. Riba je sve manje. Sunce ih je napustilo i sakrilo u tamu. Kad se ponovo nađem ispred tatinog stana, zgrada se pretvorila u skup svetlećih kvadratića. Ljudi unutra nazivaju te kvadratiće svojim domom. Sklapam oči. Pomislim na mamu i na spa centar i na to kako bih i ja sada rado ležala u toploj penušavoj vodi. Penušava voda me podiže i održava na površini. Na trenutak me vraća u vreme kad sam bila u maminom stomaku, večno povezana s njom. Odatle već nije mogla da me izbací kako bi s Jakobom od đakuzija napravila njihovu matericu. Sigurno, toplo, plutajući, zajedno.

Otvaram oči i tata je tu. Obgrlio je nešto rukama. Bila je to žena. Ljube se. Vidim kako mu se ruka pomera ispod njene majice. To mora da prestane.

„Tata!“

„Hej, zlato, otkud ti ovde? Zar nije trebalo da dođeš tek sutra?“

„Da, došla sam dan ranije, jer su mama i Jakob dve godine zajedno.“

„Čekaj malo, jel ti to imaš dete?“

„Ovaj, da, izvini, Eva, hteo sam da ti kažem.“

Tata očigledno ne voli samo Plejstejšn, nego i Evu.

Četvrtak

Četvrtak je, a Kapljice nema. Nije na stalku za bicikle. Tražeći plavi odsjaj u moru sivih bicikala počinjem da shvatam da Kapljice nema. Trčim uz stepenice, do petog sprata, ulazim u tatinu sobu, prepadam ovog usnulog diva i saopštavam mu tragičnu vest: Ukrali su Kapljicu. Tata stenje, trepće, budi se iz tela umotanog u ćebad poput čvrste stene. Gleda me praznim pogledom. Prodao. On je prodao Kapljicu. Noge mi se pokreću, počinju da hodaju, izlaze na vrata. Prešavši preko praga počinju da trče. Trčim niz stepenice, pored zgrade, niz ulicu. Nastavljam da trčim, možda i to pomaže sada kada okretanje pedala više nije moguće; istrčati kapljice iz sebe. Kada je telo u pokretu, manje se razmišlja.

Trčanje opet postaje hodanje, i postajem deo mase. Riba sam u jatu i nedostaje mi moja zabava na biciklu.

Otkad nema Kapljice, šetam svaki dan do škole i nazad. To je tačno 25 minuta. Primećujem više stvari. Ljude koji me gledaju, na primer. Pe-

šacima je dosadno, pa više gledaju okolo. Vidim ljude koji iznose đubre, poštara koji raznosi pisma, devojčicu koja pada s ljuljaške, mačku koja se mazi o zid. Iznenada pripadam drugačijem okruženju. Ljudi na ulici, ribe koje plivaju jedna oko druge. Dosadno je, to hodaње. Nedostaje mi vetar, uz koji sam letela. Izvucite me iz vode.

Utorak

Padaju kapljice kiše, ali moje Kapljice još uvek nema. Vidim kako sve postaje mutno i sivo. Čak i žuti maslači kraj breze kao da sive. Ali pored breze nešto zasja. Plavo je, petrolej, poput mora koje rđa. Odmah je prepoznajem, zastanem i pogledam još jednom. Gledam oko sebe ne bih li ugledala vlasnika, ali kiša je oterala ljude u kuće.

Bez razmišljanja, uputim se ka Kapljici i ukucavam svoju šifru na kancu. Nisam ni primetila da sam već na ulici. Vozim bicikl, kiša pada, kao da letim kroz more. Čini mi se da na tren sve zaboravljam i postojimo samo Kapljica, ja i kapljice kiše oko nas. Nakon nekog vremena odlučim da vratim Kapljicu tamo gde sam je i pronašla. Zanima me ko je novi vlasnik. Da li ona liči na mene? Ili je to možda on? Da li je dala ime Kapljici? Ili je tretira kao bezimeno parče rđe? Da li vozi sporo ili brzo? Po pravilima ili bahato? Da li sluša muziku dok vozi? Da li pritom tiho pevuši? Da li zatvara oči na dve-tri sekunde da oseti kako je to leteti?

Sedam na klupicu prekoputa ulice. Kiša je prestala i oblaci su ustupili mesto suncu. Krajičkom oka vidim devojčicu koja ide ka Kapljici. Deluje malo starija od mene i nosi kofer za violinu na leđima. Ima dugu kosu koja joj poput slapa pada preko ramena, na Kapljicu. Seda na bicikl i odlazi.

Sledeći utorak

Kada se ponovo vraćam kući peške iz škole, iznova vidim Kapljicu na istom mestu pokraj breze. Sat pokazuje da imam još pola sata pre nego što se devojčica i violina odvezu na Kapljici. Kao što to već godinama svakodnevno radim, kao od šale otključavam katanac na Kapljici. Izlazim na ulicu, kad začujem glas za sobom. Glas više i upućen je meni. Ostajem zaleđena u mestu.

Sreda

Opet sam odleđena. Ali tata je leden. Drhtim za trpezarijskim stolom i hladno mi je. Temperatura i raspoloženje se uzajamno pojačavaju.

Majka devojčice s violinom me je videla i htela je da priča s mojim ocem. Sve mi je to bilo pomalo preterano, ali poznavala je mog oca i on je morao da sazna za ovaj „nestašluk“. Pustila sam da stvari idu svojim tokom i nisam mnogo govorila.

Sedim za trpezarijskim stolom i dalje ne progovaram. Tata priča mnogo. Teku bujice reči, a ja želim samo kapljicu. Kaže da me ne poznaje takvu, da je razočaran, da ja ipak nisam kriminalac. Da moram nešto da kažem. Da moram da se izvinim devojčici s violinom i njenoj majci. Da sam kažnjena. Da on to ne želi, ali da moram da osetim posledice svog ponašanja. Da moram nešto da kažem. Da li ga uopšte slušam. Šta time hoću da postignem. Da ljudi pričaju međusobno. Da se tako napreduje u životu. Komunikacijom.

Pitam ga da li se seća da je komunicirao sa mnom kada je prodao Kapljicu. On je sada taj koji čuti.

Što se mene tiče, tišina može da traje večno, dok sve ne zaboravimo.

„Žao mi je, ali treba mi novac. Znaš da mi je sad teško, od kako sam sâm i to.“

„Ali imaš mene. A ja tebe?“

U poslednje vreme sam se to često pitala. Da li još uvek imam roditelje. Mama je imala Jakoba. Tata Evu i Plejstejšn. Ja sam imala Kapljicu. Bilo nam je dobro. Ili sam bar tako mislila. Ali bicikli mogu da se prodaju, roditelji ne.

Prevele Jelena Lapadatović, Teodora Mladenović, Mila Todorović

KAPLJICA

Rođenjem se budiš iz svog prvog zatočeništva, zidova majčinog trbuha. Pri rođenju poklonjena ti je sloboda kretanja. Konačno možeš plakati i, ako je sve u redu, možeš odmah iskoristiti priliku da osjetiš slobodu, da vrištiš iz petnih žila. Da daš do znanja da si stigao na svijet. Svi su sretni jer živiš i dišeš. Vidiš sebe u očima svojih roditelja. Njihova si ljubav zbijena u jednoj mekanoj ružičastoj bebi.

Bio je to lijep trenutak, no nisam ni trepnula i već sam se našla u majčinim rukama pa očevim, zatim u rukama medicinskih sestara, obitelji, prijatelja; nespretno dodavanje kroz more ljudskih ruku nije bilo ono što sam očekivala od svijeta izvan maternice. Pri predaji, uvijek uživam u onom trenutku kad sam u zraku. Na trenutak se osjećam kao da letim. *On top of the world.*

Rastem, rastu mi kosa, zubi, mišići. Uspijevam pomicati prstiće, puzati i pištati? Gledam u ogledalo i vidim sebe. Ovo je život, pomislim. Ovo znači biti slobodna.

Puzanje postaje hodanje, hodanje postaje trčanje i po prvi put smijem nedjeljom sama otići u pekaru po rolice s cimetom. Hodanje postaje okretanje pedala, a sve više se bližim i letenju. Stječem prijatelje, svađamo se, gubim ih, nalazim nove, lomim prst i puštam da zaraste. Kunić mi ugiba. Odrastam. Roditelji se rastaju. Dobivam plavi bicikl. Mama kaže da je to utješni poklon. Je li to zbog mrtvog kunića, rastavljenih roditelje ili odrastanja, ne znam.

Gledam ga. Plava je petrolej plava. Podsjeća na boju mora, ali s metalnim odsjajem, kao da more hrđa. Dajem mu ime Kapljica, prema suzama utjehe i plavetnilu mora. Na Kapljici do škole, kuće, mame, tate, bake. Osjećam se kao da letim, među ljudskim rukama, na vrhu svijeta. *On top of the world.*

Već neko vrijeme ne govorim mnogo. Nije mi do toga. Mama sada voli Jakoba, a tata Playstation. Ja volim svoj bicikl, on mi je i dalje vjeran. Jakob po deset puta za redom ponavlja kako je vrijeme lijepo dok Playstation ispušta smrtnu krikove koji me ušutkavaju.

Mnogi ljudi su na putu dok voze bicikl, ali ja sam doma kad sam na putu. Kapljica me čeka u dvorištu. Sja na suncu, a meni osmijeh zasja na licu. Vodi me posvuda. Osjećam vjetar na obrazima i u kosi. Umiruje me ritmično okretanje pedala. Baš kao disanje. Ili more. Iako sam vani u gradu, nalazim se u svom svijetu. Moja vlastita zabava, biciklom po svijetu. Stavljam slušalice i počinjem okretati pedale.

Nakon vožnje po gradu i nakon što je sunce počelo zalaziti, vraćam se u rodnu kuću. To je moj dom, ali sad kad je tata otišao, a Jakov samo komentira vrijeme kao meteorolog, pojam doma više mi se ne čini potpuno prikladnim. Neka ostane kuća. Vraćam se u rodnu kuću.

Zakoračim preko praga.

„Zlato, moramo o nečemu razgovarati!“

„Dakle, u nedjelju će biti dvije godine otkako smo Jakob i ja zajedno pa idemo cijeli dan u wellness. Htjela sam zato pitati možeš li otići kod tate dan ranije.“

Je li to još uvijek dom ako te mogu istjerati iz njega?

„Da, naravno da mogu.“

Nedjelja

Nedjelja je dan za pečene rolice s cimetom, kišu i čitanje u krugu obitelji. Tako pamtim nedjelje iz prošlosti. One se očito mijenjaju kako stariš. Mame idu u wellness, a djeca kod tata. Tata živi u stanu na petom katu. Pozvonim, čekam.

Osjećam se maleno pred ovom zgradom. Podižem pogled i krećem u potragu za znakovima kretanja, sjenama iza prozora. Opet pozvonim. Ispravno prezime, ispravan broj, ispravno zvono. Odlučujem sjesti na pločnik pred ulaznim vratima. Sjednem na sam prag.

Nakon nekoliko trenutaka promatranja kako ptice ključaju smeće iz kante, odlučujem odletjeti. Sjedam na Kapljicu i otkačujem.

Tata je zaboravio na mene, tata je kasnio, tata je nešto pobrkao. Tata je bio u kupovini, tata je bio na sastanku koji se oduljio, tata je zapeo u gužvi. Tata je doživio nezgodu, tata je morao u bolnicu, tata leži mrtav u stanu prema kojem samo što sam gledala. Sam, nepronađen, s kćeri koju je ostavio za sobom.

Pedaliram sve jače, pokušavam otpedalirati taj prizor iz glave. Najvjerojatnije je samo zaboravio. Pedaliram preko kanala, mostova, kroz bujicu ljudi. Ljudi su kao ribe, kreću se u jatu. Riba je sve manje. Sunce ih je napustilo i zavilo u tamu. Kad opet stanem pred tatinu zgradu, zgrada se

preobrazila u skup osvijetljenih kvadratića. Ljudi unutra nazivaju takav kvadratić svojim domom. Sklapam oči. Pomislim na mamu i na wellness i kako bih i ja sada rado ležala u toploj pjenušavoj vodi. Pjenušava voda, koja me podiže i omogućuje mi da plutam. Nakratko me vraća u vrijeme kad sam bila u majčinoj utrobi, zauvijek povezana s njom. Odatle me nije mogla izbaciti kako bi od jacuzzija napravila maternicu za sebe i Jakoba. Sigurno, toplo, plutajući, zajedno.

Otvaram oči i ugledam tatu. Nešto je obgrlio rukama. Ispostavlja se da je to žena. Ljube se. Vidim kako mu se ruka pomiče ispod njezine majice. Ovo mora prestati.

„Tata!“

„Hej, zlato, otkud ti? Trebala si doći tek sutra, zar ne?“

„Da, ali došla sam dan ranije jer je mami i Jacobu druga godišnjica veze.“

„Čekaj malo, ti imaš dijete?“

„Hm, da oprostí Eva, htio sam ti reći.“

Tata očito ne voli samo Playstation, nego i Evu.

Četvrtak

Četvrtak je i Kapljice nema. Nije na stalku za bicikle. U potrazi za plavim odsjajem u sivom moru bicikala, počinjem shvaćati da je nestala. Trčim prema gore, penjem se pet katova, ulazim u tatinu sobu, prepadam ovog usnulog diva i ispričam mu tragičnu novost: Kapljica je ukradena. Tata zastenje, zatrepće, budi se iz svog tijela umotanog u deke poput čvrste stijene. Pogleda me tupim pogledom. Prodao. Prodao ga je. Noge mi se pokrenu, počinju hodati, izlaze kroz vrata. Zatrče se prešavši preko praga. Trčim niz stepenice, pored zgrade, niz ulicu. Nastavljam trčati, možda će to pomoći sad kad više ne mogu pedalirati, istrčati kapljice iz sebe. Kad je tijelo u pokretu, misli su mirnije.

Trčanje opet prelazi u hodanje i postajem dio mase. Riba sam u jatu i nedostaje mi moja zabava na biciklu.

Otkad nema Kapljice, svaki dan hodam do škole i natrag. To je točno 25 minuta. Više toga zapažam. Na primjer, ljude koji me gledaju. Pješaci se dosađuju pa češće gledaju oko sebe. Vidim ljude kako iznose smeće, poštara kako raznosi pisma, djevojčicu koja pada s ljuljačke, mačku koja se češka o cigleni zid. Iznenada sam u drugačijem okruženju. Ljudi na ulici, ribe koje plivaju jedna oko druge. Dosadno je hodati. Nedostaje mi vjetar koji me nosio. Ispecaj me iz vode.

Utorak

Kišne kapi padaju s neba, no moje Kapljice još uvijek nema. Vidim kako sve postaje mutno i sivo. Čak se i žuti maslači pod brezom doimaju kao da sive. No nešto zasja pored breze. Plavo je, petrolej, kao da more hrđa. Odmah ga prepoznajem, zastanem i pogledam još jednom. Ogledam se da vidim ima li vlasnika na vidiku, no kiša je otjerala ljude u njihove domove.

Bez razmišljanja krenem prema Kapljici i isprobavam svoju šifru na lokotu. Nisam ni primijetila da sam već na ulici. Vozim bicikl, kiša pada, kao da letim kroz more. Čini se da na trenutak sve zaboravljam i postojimo samo Kapljica, ja i kapi oko nas. Odlučujem nakon nekog vremena vratiti Kapljicu ondje gdje sam je i pronašla. Postala sam znatiželjna tko je novi vlasnik. Liči li na mene? Je li to možda dečko? Je li nadjenula Kapljici novo ime? Ili se ponaša prema njemu kao prema bezimenom komadu hrđe? Vozi li ga brzo ili polako? Slijedi li pravila ili buntovno vozi svukuda? Sluša li glazbu dok pedalira? Pjevuši li pritom? Zatvori li katkad oči na sekundu ili dvije da osjeti kako je letjeti?

Preko puta je klupa na koju sjednem. Kiša je prestala i oblaci su ustupili mjesto sunčevim zrakama. Krajičkom oka hvatam djevojčicu koja ide prema Kapljici. Doima se nešto starijom od mene i nosi kofer za violinu na leđima. Ima dugu kosu koja se poput slapa prosipa po njenim ramenima, po Kapljici. Sjeda na bicikl i odlazi.

Sljedeći utorak

Dok opet hodam kući iz škole, iznova ugledam Kapljicu na svom mjestu ispod breze. Prema mom satu, imam još pola sata dok se djevojčica i violina Kapljicom ne otisnu odavde. Kao što već godinama svaki dan radim, automatski otključavam lokot koji čuva Kapljicu. Izlazim na ulicu kada začujem glas iza sebe. Glas viče i upućen je meni. Stojim zaleđena.

Srijeda

Ponovo sam odleđena. Ali tata je leden. Drhteći sjedim za kuhinjskim stolom, hladno mi je. Temperatura i atmosfera međusobno se pojačavaju.

Majka djevojčice s violinom me vidjela i htjela je porazgovarati s mojim ocem. Smatrala sam da je sve to malo pretjerano, ali poznavala je mog oca i on je morao saznati za ovaj nestašluk. Nisam se opirala i nisam puno govorila.

Sada sjedim za kuhinjskim stolom i još uvijek ništa ne govorim. Tata govori puno. Iz njega izvire bujica riječi, no ja želim samo kapljicu. Kaže

da me ne poznaje takvu, da je razočaran, da ja ipak nisam kriminalac. Da moram nešto reći. Da se moram ispričati djevojci s violinom i njenoj majci. Da sam u kazni. Da on to zapravo ne želi, ali da se moram nositi s posljedicama svojih postupaka. Da moram nešto reći. Slušam li ja njega uopće. Što ovime želim postići. Da ljudi međusobno razgovaraju. Da se tako napreduje u životu. Komunikacija.

Upitam ga sjeća li se da je on komunicirao sa mnom kad je prodavao Kapljicu. Sada je on taj koji šuti.

Što se mene tiče, šutnja može vječno trajati, dovoljno dugo dok sve ne zaboravimo.

„Žao mi je, ali treba mi novac. Znaš da mi je teško sad kad sam sâm i to sve.“

„Pa imaš mene. Imam li i ja tebe?“

Pitala sam se to često u zadnje vrijeme. Imam li još uvijek roditelje. Mama sad ima Jakoba. Tata ima Evu i Playstation. Imala sam Kapljicu. Bilo nam je dobro. Ili sam barem tako mislila. Ali bicikli se mogu prodati, roditelji ne mogu.

Prevele Katarina Baršun, Veronika Bartulović, Sara Gurdulić

КАПЕЛЬКА

Когда ты рождаешься, ты пробуждаешься и покидаешь свою первую тюрьму – утробу матери. Ты также получаешь свой первый подарок – свободу движений. Наконец-то ты можешь кричать, и, если все будет хорошо, ты воспользуешься новой способностью немедленно: так ты ощутишь, что такое свобода, что значит кричать во весь голос. Чтобы все видели, что ты теперь тоже часть этого мира. Все счастливы оттого, что ты живешь и дышишь. А ты сможешь взглянуть на себя в глазах родителей. Ты и есть их любовь, воплотившаяся в тело бледно-розового младенца.

Это был прекрасный момент, но, стоило мне раз моргнуть, и я снова в объятиях мамы, потом в объятиях отца, потом медсестер, других родственников и друзей... Море людских рук бесконечно и неуклюже передают мое тело по кругу, – это совсем не то, чего я ожидала от мира за пределами утробы матери. Однако когда меня передают друг другу, именно этот момент в воздухе приносит мне наслаждение. Как будто я летаю. Как будто я на вершине мира.

Я расту. У меня стали появляться волосы, зубы и мышцы. Теперь у меня получается сгибать пальцы ног, ползать и кричать. Я смотрю в зеркало и вижу себя. «Это и есть жизнь», – думаю я. Вот что значит быть свободным.

Умение ползать превращается в ходьбу, умение ходить – в бег. Мне впервые разрешают пойти одной в пекарню за булочками с корицей в воскресный день. Ходьба превращается в езду на велосипеде, я все ближе к тому, чтобы снова почувствовать, что значит летать. Я завожу друзей, спорю, теряю их, завожу новых. Ломаю палец, жду, пока он заживёт. Умирает мой кролик. Я становлюсь старше. Родители собираются разводиться. У меня появляется синий велосипед – мама говорит, что это утешительный подарок. Только вот я не знаю, какое именно горе он должен утешить: то ли смерть кролика, то ли развод родителей, то ли просто то, что я становлюсь старше.

Я смотрю на него: синий, он переливается, как разводы бензина в луже. Похоже на цвет моря, но с таким металлическим отливом, будто сама морская вода покрылась налетом ржавчины. И я называю его Капелькой – в честь морской синевы и пролитых слез утешения. Вместе мы ездим в школу, домой, к папе, к маме и к бабушке – в общем, везде. С ним я чувствую себя как тогда, при рождении, в момент полета из одних рук в другие. Словно над всем миром.

С некоторых пор я все меньше разговариваю. Просто не хочется. Мама теперь любит Якоба, а папа – играть в приставку. А я люблю свой велосипед, уж он-то останется мне верен. Якоб по сто раз на дню восторгается хорошей погодой, а из приставки доносятся предсмертные крики. Они меня заглушают.

Люди часто садятся на велосипед и куда-то едут, но пока куда-то еду я, – я дома. Капелька всегда ждет меня в саду у дома, сияя на солнце и заставляя просиять в улыбке в ответ. Всюду мы едем вместе, и я чувствую, как ветер пробегает по щекам и путается в волосах. Ритмично крутящиеся педали успокаивают меня. Почти как дыхание. Или шум моря. И хотя я не дома, на велосипеде я нахожу себя на своем месте, своем собственном маленьком празднике. Надевая наушники, я начинаю крутить педали.

Прокатившись по городу, под самый закат я возвращаюсь домой, туда, где я когда-то родилась и где теперь нет папы, но есть псевдометеоролог Якоб, не перестающий говорить о погоде, и слово «дом» к этому месту уже как-то не очень подходит. Остановимся на «жилище». Я возвращаюсь в свое жилище, где когда-то родилась.

Я переступаю порог.

«Солнышко, нам нужно кое-что обсудить!»

«Так вот, у нас с Якобом в воскресенье годовщина, мы уже два года вместе! По этому поводу мы с ним на весь день пойдем в спа. Я хотела спросить, может, ты поедешь к папе на денёчек пораньше?»

И это все еще можно назвать домом, если тебя отсюда так легко могут выгнать?

«Да, конечно, без проблем»

Воскресенье

Воскресенье предназначено для свежееиспеченных булочек с корицей, дождя и чтения вслух. Такими я помню воскресные дни прошлого. Оказывается, они меняются по мере твоего взросления. Мамы отправляются в спа, а дети к своим папам. Мой папа живет на шестом этаже. Я звоню в дверь и жду.

Этот дом заставляет меня чувствовать себя маленькой. Я смотрю вверх и ищу признаки движения, тени за окном. Звоню еще раз. Та самая табличка с именем, тот самый номер и тот самый звонок. Решаю сесть на крыльцо перед входной дверью. Прямо на порог.

Понаблюдав некоторое время за птицами, вытаскивающими мусор из бака, я уезжаю. Сажусь на Каплю и утекаю прочь.

Папа забыл про меня, папа опоздал, папа что-то перепутал. Папа был в магазине, папа встретился с кем-то, папа стоял в пробке. С папой случилось несчастье, папе нужно было в больницу, папа лежит мертвый в квартире, в окна которой я только что вглядывалась. Одиноким, не найденным, брошенный своей дочерью.

Я начинаю быстрее крутить педали. Пытаюсь выкинуть эту картину из головы. Скорее всего он просто забыл. Я еду через каналы, мосты, потоки людей. Люди точно рыбы, они сбиваются в стаи. Этих рыб становится все меньше. Солнце скрылось и погрузило их в темноту. К моменту, когда я снова стою перед входной дверью, дом уже успел превратиться во множество светящихся квадратиков. Люди в коробках за этими квадратиками называют подобные ящички своим домом. Я закрываю глаза. Думаю о маме, о спа и о том, как бы хотела сейчас полежать в воде с пузырьками, которая поднимет меня и позволит парить. Она ненадолго вернет меня в то время, когда я еще была в мамином животе, навеки связанная с ней. Тогда она не могла выставить меня из дому, чтобы самой вместе с Якобом погрузиться в джакузи, которое станет для них словно утроба матери. Спокойно, тепло, легко, вместе.

Я открываю глаза и вижу папу. Он обхватил что-то руками. Это, оказывается, женщина. Они стоят и целуются. Его рука у неё под футболкой. Хочу, чтобы это немедленно прекратилось.

„Папа!“

„Моя милая девочка, почему ты здесь? Ты же должна была только завтра приехать!“

„Да, я приехала на день раньше, потому что у мамы с Якобом годовщина, они уже два года вместе.“

„Ах у тебя есть дочь?“

„Прости, Ева, я давно хотел тебе рассказать.“

Папа, судя по всему, любит теперь не только свою приставку, но и Еву.

Четверг

Сегодня четверг, и у меня пропала Капелька. Её нет на велостоянке. В поисках голубого блеска в сером море велосипедов я начинаю осознавать, что Капелька исчезла. Бегу наверх, поднимаюсь по пяти лестничным маршам, вбегаю в папину комнату, бужу этого спящего великана и сообщаю ему трагическую новость: Капельку украли. Папа стонет, моргает, постепенно пробуждается его тело, которое было окутано одеялами, как твёрдая скала. Остекленевшими глазами он смотрит на меня. Продал. Он его продал. Мои ноги сами идут к двери. Переступив порог, они начинают бежать. Я бегу вниз по лестнице, прочь из дома, на улицу. Я продолжаю бежать, возможно, это поможет, раз уж я больше не могу крутить педали; бежать так, чтобы выступили капли пота. Когда твоё тело в движении, мыслей всё меньше.

Бег переходит в обычный шаг, и вот я уже являюсь частью толпы. Я, словно рыба в стае, и уже скучаю по веселью с Капелькой.

С тех пор, как Капельки больше нет, я хожу в школу и обратно пешком. Это занимает ровно 25 минут. Теперь мне удаётся видеть больше. Например, людей, которые смотрят на меня. Пешеходам скучно, поэтому они больше смотрят по сторонам. Я смотрю, как люди выносят мусор, вижу почтальона, который разносит письма, девочку, которая падает с качелей, кота, который трётся головой о кирпичную стену. Я внезапно оказалась частью другой среды. Люди на улице – словно рыбы, плавающие вокруг друг друга. Это скучно, ходить пешком. Я скучаю по ветру, который заставлял меня летать. Выловите меня из воды!

Вторник

С неба падают капли дождя, но моей Капельки по-прежнему нет. Я смотрю, как все становится размытым и серым. Даже желтые одуванчики у березы как будто поседели. Но рядом с деревом что-то поблескивает. Что-то голубое, с примесью бензина, как будто море покрылось ржавчиной. Я сразу же узнаю ее и замираю. Оглядываюсь, чтобы проверить, нет ли поблизости владельца, но дождь разогнал всех по домам.

Я без раздумий подхожу к Капельке и ввожу на замке свой код. Не успев осознать, что происходит, я покидаю улицу. Идет дождь, а я еду на велосипеде и мне кажется, будто я лечу сквозь море. Я забываю обо всем и представляю, что есть только мы с Капелькой и

капли дождя вокруг нас. Позже я решаю вернуть Капельку туда, где она стояла. Мне стало любопытно, какой из себя ее новый владелец. Она похожа на меня? Может, это мальчик? Как она назвала Капельку? Вдруг она обращается с ней, как с безымянным куском железа? Она любит ездить быстро или медленно? Соблюдает правила или мчит напролом? Слушает ли она музыку, пока крутит педали? Может, еще и тихонько подпевает? Закрывает ли она хоть иногда на секундочку глаза, чтобы почувствовать, каково это – летать?

Я сажусь на скамейку на противоположной стороне улицы. Дождь закончился, и облака уступили место солнцу. Краем глаза я замечаю девочку, идущую по направлению к Капельке. Она выглядит старше меня, за спиной у нее чехол со скрипкой. Длинные волосы спадают по ее плечам на Капельку, напоминая водопад. Она садится на велосипед и уезжает.

Следующий вторник

Возвращаясь домой из школы, я опять вижу Каплю, стоящую на своем месте рядом с березой. Судя по моим часам, у меня есть еще тридцать минут, прежде чем девушка со скрипкой уедет на ней. Я автоматически снимаю с Капли замок, как делала это каждый день в течение многих лет. И уже выхожу на тротуар, когда слышу голос позади себя. Кто-то с криком обращается ко мне. Я останавливаюсь как вкопанная.

Среда

Я снова могу двигаться. Но от папиного взгляда цепенею. Сажу за кухонным столом, дрожа и замерзая. Температура отражает атмосферу.

Мать скрипачки увидела меня и хотела поговорить об этом с моим отцом. Я считала, что это уже немного чересчур, но она знала моего отца, а он должен был узнать об этой «проделке». Я решила не сопротивляться и поэтому промолчала.

Сейчас я сижу за кухонным столом и по-прежнему ничего не говорю. Папа же говорит много. Целый поток слов, но мне нужна лишь капля. Он говорит, что не узнает меня, что он разочарован, что я же не преступница. Что я должна что-то сказать. Что я должна извиниться перед скрипачкой и ее матерью. Что он посадит меня под домашний арест. Что он на самом деле этого не хочет, но я должна осознать следствие своего поступка. Что я должна что-то сказать.

Если я его вообще слушаю. Чего я хочу этим добиться. Что люди разговаривают друг с другом. Что так строится жизнь. На общении.

Я спрашиваю его, помнит ли он, как поговорил со мной, когда продавал Каплю. Теперь молчит он.

Что до меня, это молчание может длиться вечно, пока мы не забудем все-все.

«Извини, но мне нужны деньги. Ты же знаешь, что сейчас мне одному тяжело»

«Но у тебя же есть я. А есть ли ты у меня?»

В последнее время я все чаще задавалась этим вопросом. Есть ли у меня по-прежнему родители? У мамы теперь есть Якоб. У папы – Ева и игровая приставка. У меня была Капля, что было весьма неплохо. По крайней мере, я так думала. Но велосипед продать можно, а родителей – нет.

*Перевод выполнили студенты II курса СПбГУ Анастасия Сергеева,
Анна Мельникова, Анастасия Бреннер, Елизавета Чекмачева,
Дарья Даша Сеиткова, Дарья Смирнова*

II

PROZA

JERUN BRAUERS

Batavija, 30. 4. 1940. – Mاستriht, 11. 5. 2022.

Jerun Brauers (*Jeroen Godfried Marie Brouwers*) je jedan je od najvećih pisaca holandskog jezika. Rođen je 30. aprila 1940. godine u Bataviji (Džakarta), glavnom gradu tadašnje kolonije zvane „Istočna Indija“, od oca J. Brauersa, knjigovođe u arhitektonskom birou, i majke Henriete van Maren, ćerke kompozitora i dirigenta Lea van Marena. Od japanske invazije 1942. godine porodica je razdvojena: otac je kao ratni zarobljenik odveden u Japan i bio je očevidac nuklearne eksplozije nad Hirošimom, dva starija brata i deda odvedeni su u muške logore, nekoliko meseci potom, majka je sa tada trogodišnjim Jerunom, ćerkom i svojom majkom odvedena u japanski logor. Posle rata porodica je još dve godina ostala u Indoneziji u Balikpapanu. Nakon proglašenja Republike Indonezije, majka se sa decom u junu 1947. brodom vraća u Holandiju dok će im se otac pridružiti 1948. godine. Odlukom roditelja, „neprilagođeni i podivljali“ dečak biće poslat najpre u muški internat u Utrehtu i kasnije u nekoliko drugih internata u kojima će ostati sve do sedamnaeste godine. Posle odsluženog vojnog roka, Brauers će raditi u nekoliko novinskih redakcija;

u Briselu je više od dvanaest godina bio urednik u izdavačkoj kući Angèle Manteau. U prvom braku dobiće sina i ćerku. Potom počinje njegovo definitivno povlačenje u izabrani *locus amoenus*, jednu od izdvojenih „šumskih kuća“ bilo u Belgiji ili Holandiji.

Brauersov obimni opus, koji broji gotovo stotinu naslova, sadrži bezmalo sve žanrove: pripovetke, novele, dnevnike, romane, studije i eseje. Najveći deo esejističkog opusa posvećen je piscima nizozemske književnosti. Brauers je odao dužno priznanje plejadi velikih flamanskih i holandskih pisaca: Multatuliju, Elshotu, Klausu, Bonu, Reveu, Hermansu, Mulišu i celokupnoj književnoj baštini svog jezika. Nijedan drugi pisac nije napisao toliko studija o gotovo svim flamanskim i holandskim piscima. Posebnu dvotomnu studiju Poslednja vrata posvetio je piscima samoubicama. Brauersov ton je pre svega kritički i polemički. U svojoj prozi i polemikama optužuje površnost i hipokriziju.: „Pisac ne treba da bude ljubazan. Pisac mora neprestano da optužuje i kudi. Pisac je dužan da bude ljutit. Iz njegovih spisa moraju prštati varnice o koje se mogu opržiti prsti.“

Recepcija Brauersovog dela i sve kontroverze i polemike zahtevale bi posebnu analizu. Prigovori o solipsizmu, mizantropiji, mizoginiji, bizarna dugogodišnja polemika o faktičnosti opisa japanskih logora u romanu Prigušeno crveno, često i iskazi koji su puki *argumentum ad hominem* (Einzelgänger, depresivni, mrzovoljni karakter) svedoče pre o nerazumevanju (ne samo Brauersovog dela) i nedoraslosti nivou i zahtevima polemike i kritike. Sam autor ih smatra „skupom nesporazuma koji se nagomilavaju oko tvog imena“. Jedino što mu u svim polemikama i sudovima nikada nije bilo osporeno jeste priznanje da je jedan od najvećih stilista nizozemskog jezika.

O. Petrović v. d. Leeuw

Utopija

Zemlja, reče, ima kožu, ima bolesti. Jedna od bolesti zove se, recimo, „čovjek“.

Fridrih Niče, *Tako je govorio Zaratustra*

1. „Obećana zemlja“, da li je to zemlja gde je čovek srećan ili se bar očekuje da to bude?

Takvu zemlju ne mogu da zamislim. Još manje stanje savršenog i beskrajnog blaženstva. Vremenom sam postao izuzetno ciničan.

Živim u uverenju da svaka vera počiva na naivnosti a svaka nada je nalik vetru.

Prema rimskom katehizmu, postoji onostrani svet u kome „srećan“ postaje svako ko je uzorno živeo. Pomisao da bih jednom boravio u tom svetu unapred me ispunjava užasom: liči mi, nakon svih vekova, na uskomešani krkljanac i ciku leminga. Kada bih ja mogao da sazdam sopstvenu Utopiju, to mesto bi bilo izuzetno oskudno naseljeno ljudima, u njemu bi vladala apsolutna tišina.

Najveći deo života proveo sam na takvim mestima: usred šume, okružen drvećem i neprohodnim rastinjem, ili usred pustih poljana gde se pogled na sve četiri strane prostire ka nenaseleljivoj daljini obrubljenoj magličastim horizontima. Nastojim da budem „nenalaziv“, najradije na adresama kojima je teško ući u trag čak i pomoću topografskih karti i busola, uz to zabarikadiran tajnim telefonskim brojem.

Samo tako donekle nalazim spokoj u svom postojanju, najradije sam sâm, najradije što dalje od ljudi. „To su zemaljski đavoli što muče ljude“ kako je primetila već Ana Bejns, – „drugi“ – pakao to su drugi. Upravo suprotnost Utopiji. Znam to, jer ljudi ponekad uspeju da probiju moju izolaciju. Što čovek povučenije živi, to je „spoljni svet“ radoznaliji. Utopija? Ograditi je električnom bodljikavom žicom i postaviti pit bul terijere da čuvaju gvozdenu kapiju, kao da je mesto snevanog spokoja koncentracioni logor.

2. Utopija: i sama reč kaže. Prema učenim knjigama, reč se sastoji od „u“ i „topos“. Grčki. Na holandskom: „ne“ i „mesto“. Nemesto. Nigdina. Nepostojeća zemlja. Uzaludno je tragati za njom, ona se ne može naći.

Ako se ovo mesto može zamisliti i predstaviti, onda „postoji“ u stanjima kada čovek nije svestan *sopstvenog* postojanja. Recimo kad spava. Zato vreme najradije provodim tako što spavam. Čeznem da spavam. Sanjam da spavam. Sećam se da sam spavao, to znači: ne sećam se *ničega* osim da *nisam* bio „prisutan“. Nije bilo straha, ni pretnji, ni izdaje i neprijateljstva, ni paranoje. „Tamo“ nije bilo ljudi.

Nekada sam u takvo stanje mogao da se preselim čitanjem. To požudno, strastveno čitanje, što istovremeno izaziva samozaborav ali i zanosno uzbuđenje, najbolje se može uporediti sa zaljubljenošću. Gde li je u meni nestalo, čini se zauvek?

Književnost, to je za mene bila Utopija. Nekada. U toj Zemlji Duhovnosti, lepote, erudicije i mudrosti, nalazio sam utehu. Tamo sam želeo da dišem, živim, volim i budem voljen, da neumorno radim i sâm pišući veoma lepe, učene i mudre knjige. Čeznuo sam da budem stanovnik *takve*

Utopije, već i zato da ne moram da živim u stvarnom svetu gde sam se već povukao u bezdogađajnost tihih šuma i prostranih poljana. Veverice, srne, lisice, kunići, fazani, to je dobro društvo: samo te gledaju i čute, bez neprijateljstva.

Zabarikadiran iza tajnog telefonskog broja? Da li stvarno u to veruješ? Za nedelju dana telefonski broj je već svima poznat.

Kao što se jednom šibicom može zapaliti ceo svet, tako se i tajna, recimo telefonski broj poveren tek jednoj osobi, može razglasiti kao zveket goleme čegrtaljke.

Pištanje te sprave koja me budi iz sna u poređenju s kojim i kreštanje veštičjih glasova u *Magbetu* zvuči kao umilno zveckanje božićnih praporaca.

Svaka utopija postaje žrtva i iščezava čim „drugi“ prodru u nju.

3. Gde se nalazi Utopija? Iako ne postoji, verujem da se sećam da sam nekada bio u njoj. Tada, kada je uteha postojanja bila to što sam u nje-mu učestvovao potpuno nesvestan. Potonulo vreme, najvećim delom provedeno u snu, ne sanjajući apsolutno ništa jer još nije bilo ničega o čemu bi se sanjalo.

U vremenu između rođenja i nekoliko meseci potom.

Prvi koraci kojima se stupa u svet i nisu tako strašni. Užas počinje sa brbljanjem glasova prvih reči, savladavanjem jezika i spoznajom da je

govor povezan sa mišljenjem. Od tada nestaje blaženo stanje besvesnosti jer postojimo zato što mislimo, kaže mudrac. Od tada je lepa zemlja zauvek nedostupna. Ingeborg Bahman piše: „*Die Sprache ist die Strafe*“.

Tačno. Osećam se duboko kažnjen zbog nekada donete i nikada poreknute odluke da život posvetim jeziku, književnosti i nauci. Kažnjen, jer sam nekada verovao da će me to učiniti srećnim. Jer sam mislio da ću „druge“ održati na udaljenosti, – ne trebaju mi, ne želim ih, izbegavam ih, ne živim u obruču njihovih kanala, ne pripadam njihovim krugovima, ne radim, ne mislim i ne ćaskam kao oni. Kao pisac osećam se taman toliko dobro da se u svojoj ograđenoj Utopiji ne obesim o granu drveta, a istovremeno dovoljno jadno da to ipak učinim. Utopija po svoj prilici nije veći prostor od onog između šest dasaka, zakovanih u obliku sanduka, u najvećoj tajnosti položen u utrobu zemlje, na dubinu od pet stopa. Testamentom sam naložio da se moj grob ni po čemu ne može prepoznati i da ga prekrije samo rastinje koje tu slučajno želi da nikne.

Umreti, spavati... ništa više ... *what dreams may come...*

Prevela Olivera Petrović van der Leeuw

VILEM BRAKMAN

Vilem Brakman (Willem Brakman, 1922–2008). Iako sebe smatra modernistom u duhu Kafke, Prusta i Mana, obimno delo Brakmana, inače lekara po zanimanju, poseduje i postmodernističke odlike. On se, naime, u svojoj grotesknoj i fantazmagoričnoj prozi osvrće na već postojeće literarne svetove drugih autora. To se vidi i iz naslova nekih dela kao što su «Crnilo iz usta gospođe Bovari» (*Het zwart uit de mond van madame Bovary*, 1974) i «Priznanje gospodina K.» (*De bekentenis van de heer K.*, 1985). Od domaćih uzora treba spomenuti Vesdejka. Formalno, Brakmanovo delo se odlikuje barokno arhaičnim i ironičnim stilom, a tematsku okonsicu čine smrt, samoća, strah i erotika.

U svom romanu *Jedno strano pleme me je otelo* (1992) ponovo ispisuje drevni antički mit o Argonautima. Autor premešta radnju sa Sredozemlja na obale Severnog mora. Iako prati glavni tok argonautičke sage, pojedine delove izbacije ili pak svoje junake uvodi u nove avanture. Pored tipično postmodernih tehnika poigravanja izvornim delom autor se koristi i drugim metodama nadgradnje narativnog toka priče poput *mise en abyme*, postupka pri kome se okvirna priča ogleda u umetnutoj priči. Odlomak koji sledi primer je *mise en abyme*, u kome glavni junak Jason svojim saputnicima pripoveda o potrazi za izgubljenom svešteničkom bradom kao relikvijom, što predstavlja aluziju na potragu Argonauta za Zlatnim runom.

Ovaj Brakmanov roman, pored druga dva romana koja za temu imaju obradu mita o Argonautima, *Medeja*. Glasovi Kriste Volf i *Zlatno runo* Borislava Pekića, predmet je analize doktorske disertacije Aleksandra Đokanovića. U disertaciji se razmatraju postmoderne tehnike i strategije kojima se autori koriste pri obradi arhaičnih izvora. Pored žanrovske hibridnosti, citatnosti, metafikcije, autorefleksivnosti, parodije, problematizacije odnosa između činjenica i fikcije posebna pažnja je posvećena teoriji intertekstualnosti francuskog poststrukturaliste Žerara Ženeta. Uočljivo je da sva tri autora različito reinterpetiraju legendu o Jasonu, Medeji i Argonautima. Dok je postupak parodizacije kod Brakmana i Pekića prenaglašen, Krista Volf nastoji da koriguje mit o Medeji kao

čedomorki. Brakmanov roman je tipičan primer postmodernističkog ludističkog koncepta. On u prvom redu predstavlja literarnu i intelektualnu igru čiji je osnovni cilj poigravanje različitim izvorima. Kao crvena nit kroz roman provlači se sukob između Velike Boginje, koju poštuje domaće stanovništvo, i patrijarhalnih bogova novopridošlih Ahajaca. Ovo tumačenje preuzeto je iz studija Johana Jakoba Bahofena (*Matrijarhat*) kao i Roberta Grevisa (*Grčki mitovi* i *Bela boginja*). Pekić u mitu vidi ishodište istorije. Shodno tome, njega prvenstveno zanima ponovljivost mita kroz istoriju. U romanu *Zlatno runo* mit deluje kao arhetip koji se večito obnavlja. U sva tri romana daje se aluzija na to kako je mit dospao u istoriju, pri čemu se istinitost mitskih i istorijskih izvora dovodi u pitanje. Doktorski rad pod naslovom „Postmoderna obrada mita o Argonautima u romanima ‘Jedno strano pleme me je otelo’ Vilema Brakmana, ‘Medeja. Glasovi’ Kriste Volf i ‘Zlatno runo’ Borislava Pekića“ predstavlja doprinos komparativnim studijama savremene holandske, nemačke i srpske književnosti.

***Jedno strano pleme me je otelo* (odlomak)**

Pošto dobra priča mora imati spontani početak, sposobnost da iznenadi i zaprepasti, započeo sam je bradom koja je nekada bila vlasništvo jednog sveštenika koji ju je dugo puštao iz protesta prema vremenima kada su većinu sveštenečkih funkcija još uvek obavljale žene, a sami plemenski bogovi priznavali da su sinovi i podanici Trostuke Boginje. Ime sveštenika bilo je Nelej, što znači nemilosrdni. Upravo kao mi putovao je brodom u severne Zemlje senki, tzv. *Umbralanden*, ali je iz raznih razloga poslednji deo morao da prevale pešice.

Polako je napredovao, morao je da pređe preko reka, močvara i jezera i najzad je stigao u tmurna i šumovita područja. U tim područjima je nestao. Nakon dugog vremena, pošto se nije vratio, poslat je jedan drugi sveštenik na Sever da ga traži i dovede natrag. Čovek se zvao Admet, poreklom iz Drentea, oblasti koja je na karti ucrtana žutom bojom, što nepravedno odaje utisak osunčanosti i čistine.

Admet je na svom pohodu naišao na iste poteškoće kao i njegov pretahodnik, no i on je savladao močvare, jezera i peskovita tla, posmatrao je vazduh kako poprima olovnu boju, tamnu vodu koja kod zabrani prelazi u crno. Upao je u tresetište i izgubio se u mračnim šumama takozvanih Frizijskih zemalja, gde je bilo još tamnije i gde noću sove huču. Admet je bio oprezan čovek, no ipak ne dovoljno oprezan za Frizijske zemlje,

budući da je napadnut s leđa u trenutku kada je pekao zeca. Napadači su bili ljudi s malim glavama, kratkim nogama i velikim stopalima i govorili su jezikom koji uopšte nije razumeo.

Stanovnik severnih zemalja senki, takozvani Balk ili Bont, je osoba izuzetno niske pojmovne moći, pijanac zavisnik od medovine, predodređeni i isprakovani ubica čija je strast sakupljanje lobanja. Stranac je za njega neko ko nudi svoju lobanju, ali pošto je Bont nemarnog karaktera pokušaće ovog da savlada na način koji njega samog neće dovesti u opasnost. Stoga napada samo usamljene putnike, i to uvek u grupi i najradije s leđa. Njegova velika briga u borbi je, pored sopstvene bezbednosti, da ne ošteti željenu lobanju. Admet, napadnut otpozadi, uspeo je da okrene glavu i pogleda iza sebe i na svoje zaprepašćenje ugledao je malu crvenu glavu krtolastog oblika, pokrivenu crnom kapom. Ta glava uz ogromnu mišićnu snagu ruku koje su ga stezale nije slutila ništa dobro. Bila je to glava koja će ga kasnijih godina proganjati i zbog koje će se uvek iznova jecajući prezati iz sna. Kao u priviđenju Admet je ugledao šta ga čeka i borio se svom raspoloživom snagom da se oslobodi, no neko ga je snažno udario kolenom u leđa da mu je izbio dah, čak i na trenutak oslepeo.

Do tog trenutka napad se odigravao u neprirodnoj tišini, što je odavalo utisak čudnovatosti, nestvarnosti noćne more, ali iznenada tišina se prekinu provalom grgljajućeg, trzajućeg govora, pomešanog s reskim i piskavim zvucima: kliktanjem, coktanjem i zviždanjem. Bilo je to hvalisanje, smeh i trijumf Bonta iliti Balka. Najpre je odveden u jedno selo s gomilom stešnjenih, zagušljivih niskih koliba iz kojih su se pomaljale kokoši i svinje, a potom valjale u sparnim lokvama izmeta. Iznad ulaza u kolibe visile su ljudske lobanje, kod jednih puno, kod drugih manje, a ponegde samo nekoliko.

Kroz pomrčinu poput one kasnog kišovito popodneva mogao se videti samo obris stvari lišenih boja, što je njegovoj sudbini davalo karakter da mu je sve rečeno i da se bezvremeno odavno odigralo, nadalje, davalo mu je osećaj da je neko drugi i da sebe posmatra sa vanvremenskog stanovišta. Bio je zatvoren u kolibu u kojoj je smrdelo kao na bunjištu i u kojoj je bilo mračno poput crnice, no ipak je kroz proreze tanke poput iglica između stabala zida mogao videti šta se napolju događa. Ono što je video bio je najpukiji kafanski užas, s puno dima, u kome se slabo osvetljene prikaze i demoni nalivaju pićem iz velikih zemljanih krčaga koristeći bambusove slamčice. Dovoljno čudnovato bilo je upravo ono nestvarno, karakter sna ovog prizora koji ga je jasno naveo da shvati gde se nalazi i koje mu opasnosti prete, te je kriknuo od straha. S pravom, jer

neposredno nakon ovog tračka bistrine, upravo kada je seo naslonivši se na zid i od iscrpljenosti zamalo utonuo u san, trgnuli su ga iz dremeži i odvukli napolje.

Žalosniji trenutak Balkovi iliti Bontovi nisu mogli izabrati, jer mogao se uporediti sa jutarnjim sivilom kada se odvođe osuđenici na smrt, trenuci koji su upravo svestrano pogodni da se sklopča, kolena primaknu uz bradu, ruke previju oko sebe u nadi da će se ponovo prikupiti nove snage. Ali nikakav protest nije bio od pomoći, skinuli su mu odeću i obesili ga za noge usred kruga malih vatrića koje su taman toliko osvetljavale okupljene, da čoveka od njih podiđe jeza. Posmatrao je zatvoreni krug krtolastih glava koji se vrte uokolo, kratke noge i velika stopala. Bila je to jedna vrsta kružnog plesa u kome su učestvovali muškarci i žene, pri kome se, s jednom rukom u stranu, poskakujući zavitla uvis kratkim nogama uz ritmički ali monotoni poj. Povremeno bi poneka crvenkasto obasjana figura vragolasto izlazila iz kola, da bi se potom, s obema rukama u stranu, klateći se i okrećući se oko sopstvene ose koketno približila Admetu. Izgledalo je bezazleno, ali nije bilo, pošto bi plesač koji se vrteo iznenada vadio štap skriven iza leđa, na čijem vrhu je bio pričvršćen oštar nož. Njime bi brzo i kratko ubadao bespomoćnu žrtvu, nakon čega bi uz aplauz ostalih plesača ponovo zauzimao svoje mesto u kolu. To su ponavljali i drugi plesači, sve dok Admet nije bio izranjavan po celom telu i dok se nije zateturao obliven krvlju, no još uvek u stanju da urla i da se ne preda nesrećnoj sudbini.

Rane koje su mu nanete bile su bolne, a nisu pošteđena ni najintimnija mesta, no one nisu bile duboke. Potom je Admet, koji je, što je bio slabiji, sve više primećivao stvari oko sebe, čuo kako njegovi mučitelji neporesredno pre svakog uboda ispuštaju zvukove, kratko blebetanje, po svoj prilici bakanje, a potom je osetio kako mu mrmljajući zadaju otrovni udarac. Poslednjim bleskom svesti, kako je verovao, iznenada je ugledao ono što je u nekoliko navrata već primetio, a da nije spoznao. Jedan od najnametljivijih Hiperborejaca nosio je za remenom dugu izrazito žutu kosu, za koju je bilo jasno da je brada nestalog Neleja, tako da mu očigledna pomisao da bi to mogao biti i konjski rep, nije prošla kroz glavu. Uz sve te bizarnosti čudno je bilo i to da su svi učesnici kola istog trenutka znali da je Admet konačno prepoznao busen kose, tako da nastaje novi zanos ispunjen kricima, ubodima i skakutanjima. Kako sve ima svoj neophodni uslov, tako se Admet tek sada priseti kako se u dubini priča koje je čuo krije ritual pri kome se prase okači o zadnje šape i zlostavlja malim ranama sve dok ne izdahne, i tako postade svestan smisla tog mrmljanja i beskrajnog ranjavanja. Sigurni u njegovu smrt, koja se, međutim, sve duže

odgađala, snabdeli su ga velikim brojem namirnica za podzemni svet, za upokojene, sahranjene, voljene ili pak neprijatelje, čije su seni u dubini lutale i iščekivale novosti. S poslednjim zračkom olakšanja što barem neće upasti u potpuno besmisleno ludilo, Admetos pade u nesvest, ali se ubrzo povрати, ali ne u carstvu seni, već u kolibi, u kojoj su ga nekoliko žena kupale, među kojima je bila jedna posebno debela i bleđa, negovana i pokrivena. Kasnija obaveštenja svakojake vrste pominju da su mu rane celile mešavinom divizme, ranjenika, hajdučke trave i čistog terpentina. Od ovog poslednjeg Admet je morao da napne mozak do krajnjih granica kako bi razaznao svet oko sebe; ponovo je otkrio koherentnost kroz viku i vrisku napolju, za šta nije bilo neophodno puno mašte da se zamisli koliko je tome doprinela lekovita medovina. Instinktivno je znao da su ozbiljno nameravali da mu isperu gušu i veoma se brinuo. Za sada je još uvek bio pod nadzorom žena, prevashodno najdeblje, koja ga je obuhvatila rukama kao bedrima i pritiskala ga uz sebe štiteći ga. Pevala je pesmu koju sve debele žene pevaju kada rukama obujme ozbiljno ranjenog muškarca. „Koja je tajna zemlje?“ pevušila je a zatim sama dade odgovor, „oronica. A koja je tajna oranice? celo zrno pšenice. A koja je tajna celog zrna pšenice? klica, a moja tajna,“ šaputala mu je na uvo, „je u šupljem drvetu, koje nikada nećeš naći.“

Ugleda iznad sebe njeno lice punog meseca, oko sebe je osećao njenu toplinu i morao je da upotrebi sve trikove i smicalice, poput zadržavanja daha ili štipanja u ranu, kako ne bi zaspao, jer je znao da će ga tada odvesti na veliko raskršće triju puteva, odakle nema nazad i gde se otvara carstvo seni. Stoga je odlučio da sačeka povoljnu priliku i pobegne. Kada je potom na kratko ostavljen nasamo, iskrao se iz kolibe i utekao je. Ipak nije želeo da krene bez brade, zbog koje je sve i počelo i u tome mu je sudbina bila naklonjena, jer ju je vlasnik okačio između lobanja ispred svoje kolibe. Brada je bila vezana za vilicu koja je još uvek odlično izgledala, s čvrstim belim zubima od kojih nijedan nije nedostajao. To je ljutilo Admeta, jer se nije poklapalo sa njegovim osećajem za dramatiku, više bi voleo da vidi polomljenu vilicu ili par izbijenih zuba. Bila je to samo površna misao, kapric koji je nestao u velikoj nuždi trenutka. Ispitivački se osvrtao, ogrnuo je komad čohе koji je poneo iz kolibe i nestao u šipražju.

Preveo Aleksandar Đokanović

LUK DEVOLDERE

Luk Devoldere (*Luc Devoldere*, 1956), flamanski klasičar i esejista, dugi niz godina bio je glavni urednik časopisa Naše nasleđe (*Ons Erfdeel*). Od njegovih knjiga treba spomenuti sledeće: „Moja Italija“ (*Mijn Italië*, 2006), „Protiv sitničara. O jezicima, Evropi i pamćenju“ (*Tegen de kruideniers. Over talen, Europa en geheugen*, 2014), „Ako je i rečeno sve, oni još nisu rekli svoje“ (*Was alles al gezegd, nog niet door hen*, 2021).

U svojoj najnovijoj knjizi pod radnim naslovom „Roman Wall Blues. Putovanje duž granica Imperije“, koja treba da izađe iz štampe u toku 2023. godine, Devoldere putuje granicama Rimskog carstva i promišlja veze između prošlosti i sadašnjosti. Prošle jeseni proputovao je Srbiju, ove jeseni put će ga odvesti u Tursku. Tako će iz njegovih putopisa nastati mozaik neizbrisivih odsjaja antičke kulture u svim njenim prelamanjima.

J.N.L.

Pismo iz Sirmijuma

Sirmijum se nalazi na velikom vojnom drumu, *Via militaris* ili *Via diagonalis*, koji vodi od Milana, Akvileje, preko Beograda i Niša u Srbiji, Serdike (Sofije) i Filipopolja (Plovidva) u Bugarskoj do Adrianopolja (Jedrene) i Vizantije/Konstantinopolja (Istanbul). A zatim se može dalje putovati preko Nikomedije (Izmit) i Antiohije (sada Antakija na jugu Turske) do Cezareje (Izraela) i Aleksandrije.

U ovom provincijskom gradiću na Savi, sada Sremskoj Mitrovici u Srbiji, na oko osamdeset kilometara od Beograda, nalazimo se maltene u centru Rimske imperije između Škotske i Eufrata. Dunav je blizu. Sirmijum se, takođe, razvio u ključni grad za odbranu granice na Dunavu. Pod Markom Aurelijem grad je bio odbrambena baza u bitkama koje je vodio protiv Markomana. Navodno je tu napisao šesto poglavlje svojih beležaka, u kojima se nalazi jedan od najlepših „političkih“ poziva: poziv svim carevima da se ne „pocare“ (*mè apokaisaroothès*).

Na kraju trećeg veka, pod vladavinom tetrarha, četiri vladara koja je postavio Dioklecijan, Sirmijum je bio omiljena rezidencija careva i posle Nikomedije drugi po redu glavni grad Istočnog carstva. Galerije, Dioklecijanov kolega iz istočnog dela carstva, imao je ovde rezidenciju. Kada su Dioklecijan i Maksimijan 305. godine abdicirali, a Galerije postao najstariji vladar, Sirmijum je, čak, neko vreme bio politički centar celog carstva.

Danas je u to teško poverovati.

U ovom delu Balkana, u Srbiji, rođeno je desetak careva. Većina su bili vojnički carevi tokom burnog trećeg veka. Navešću ovde Aurelijana, koji je Rimu podario druge po redu gradske zidine 70. godina trećeg veka; Galerija, koji je rođen u Feliks Romulijani (Gamzigradu, u Srbiji); Konstantina Velikog (Niš, Srbija) i njegovog sina Konstantina II, koga ćemo kasnije sresti u ovoj knjizi, na Trajanovom forumu u Rimu, a koji je rođen u Sirmijumu. Teodosije je postao car u Sirmijumu 378. godine. On će biti poslednji car ujedinjenog Rimskog carstva. Naposljetku je primorao sve svoje potčinjene da prime hrišćanstvo u skladu sa smernicama iz Prvog vaselenskog sabora u Nikeji. Time je hrišćanstvo, *de facto*, postalo zvanična religija carstva.

Gradsko utvrđenje nije 441. godine odbranilo Sirmijum od Huna koji su preoteli grad tokom naizmenične strategije pljačkaških pohoda, sklapanja primirja i iznuđivanja visokih novčanih suma od Rimljana.

Danas Sirmijum deluje postidično isuviše slavnim nasleđem. Na nekoliko mesta u gradu mogu se videti ostaci onoga što je nekada bio antički grad. Stanovnici grada ponosni su na novi muzej, u kome je sačuvano nekoliko podnih mozaika Galerijeve palate. Ali najveća tajna Sremske Mitrovice još uvek je neiskopani hipodrom, prema kazivanju jedan od najvećih u Rimskom carstvu, a nalazio se pored carske palate. Pronađena je takozvana *spina*, deo centralne međe cirkusa, i izračunato je da je arena bila dugačka više od tri stotine metara.

Stari gradski muzej ostavlja dirljiv utisak. Nekoliko čuvara, začuđeni što smo se tu pojavili, puštaju nas unutra kao jedine posetioce, izgledaju kao iz vremena stare, komunističke Jugoslavije, primećuje Jelica. U neurednom unutrašnjem dvorištu saplićemo se o ostatke stubova, sarkofage i reljefe.

Ali, u ovom gradu želim da se poslednji put poklonim jedinom rimskom caru koji je, bez upotrebe sile, pokušao da vlada mudrošću filozofa. Reč je o Marku Aureliju. O njemu je sud istorije iznijansirao. Poslednji Antoninac nastavio je politiku konsolidovanja svojih prethodnika. Taj spori, ali vredni radnik bio je pragmatični konzervativac koji je strpljivo radio na poboljšanju postojećeg zakonodavstva.

Kada je 161. godine došao na vlast, okolnosti su primorale tog čoveka, koji je još kao dvanaestogodišnjak zavoleo filozofiju i isključivo želeo da spava na podu, da se nađe u ulozi koja mu nije ležala: u ulozi generala. Pa ipak, savesno se posvetio iscrpljujućim vojnim pohodima koje je završavao prilično uspešno. Izgnan na vrh piramide moći, samo je želeo da bude sluga opšteg dobra – *res publica, koinon* – kako je to nazivao u svojim filozofskim beleškama, komonvelt ili opšti interes. Ali san o tolerantnoj državi nije bio otporan na realnost upražnjavanja moći. Na toleranciju se gledalo kao na neodlučnost i slabost. Banalna prinuda dnevnih političkih dešavanja teško je padala Marku Aureliju.

U svojim filozofskim beleškama često govori o vrtlogu vremena koji guta sve pred sobom, o ništavnosti i prolaznosti svih stvari.

Devetog jula 175. godine – istoga dana kada je devet vekova ranije Romul nestao pred očima naroda i postao božanstvo – njegov četrnaestogodišnji sin Komod dobio je u Sirmijumu simbolični dokaz građanskog punoletstva: *toga*¹ *virilis*. Iste te godine dobio je i počasnu titulu *princeps iuventutis*, princ omladine, ta titula ga je odredila za budućeg prestolonaslednika. Time je Marko Aurelije prekinuo krhku ali veličanstvenu tradiciju, koja je poticala od Nerve, da se najveća moć dodeli najboljem. Trajan, Hadrijan, Antonin Pije i sam Marko Aurelije, postali su carevi usvajanjem. Sa njim će se završiti zlatni vek – *saeculum aureum* – rimskog carstva.

Pretpostavlja se da je Marko umro 180. godine u vojnom logoru u Beču. Samo crkveni otac Tertulijan (*Apologeticum*, 25) tvrdi da je Marko umro u Sirmijumu. Verovatno je njegovo telo donešeno u Sirmijum, na putu za Rim, u kome je postavljena njegova urna u Hadrijanovom mauzoleju. Taj pepeo je naposljetku nestao. U grobnici, samom srcu Mauzoleja, danas su sve niše prazne. Ipak, odlučujem ovde u Sirmijumu da verujem Tertulijanu. Bio je carev savremenik, imao je dvadeset godina 180. kada je Marko umro. U ovom poglavlju verovaćemo čak i više od toga: da je car na kraju svog života napisao ovo pismo u Sirmijumu:

Harisi, budi pozdravljena.

Pišem ti zato što ti imaš budućnost, a ja jedino prošlost. Bol u predelu stomak mi se stižao. Doktor mi je rekao da je to znak: dok god je nepodnošljiv, živ si; kada utihne, konačno ćeš umreti.

Tek što je centurion uhodao u moj šator da pita za noćnu lozinku, kazao sam mu: „Idi ka izlazećem suncu, jer ja zalazim.“ Moje reči bile su tebi namenjene. Dobro je sakrio zaprepašćenje.

¹ Toga je navodno bila omiljen Romulov odevni predmet.

Sirmijum. Ovde ću, dakle, umreti. Na ovoj pritoci Dunava. Rim je daleko, ali to me se ne tiče. Nikada ga nisam voleo: prevelika gužva, komarci i sujeta. Radije bih izabrao vojni šator i grubu rutinu logora nego poniznost senata i dosadu amfiteatra.

Sve sam sredio za tvoje puštanje na slobodu. Konačno možeš da se vratiš u svoju zemlju pokraj nilskih katarakti, o kojima si mi pričala, uspravljena u krevetu, sa leđima boje ebanovine – poput oltara usmerenog ka meni. Odvojio sam novac za tvoj put i za odgajanje tvog sina. Oduvek sam znao da sve to za njega činiš. I onda kada si obavila usta oko mog mlitavog uda i učinila da se osećam kao muškarac, po poslednji put. Ti si poslednji izvor topline koju sam imao u životu. Epiktej, koji je takođe bio rob i jedan od većih filozofa prethodne generacije, o tome je primetio: „Svi se zgražavaju ako svoje telo podaš prvom koji naiđe, ali zašto se niko ne zgražava ako svoju dušu podaš prvom koji naiđe?“

Dao sam ti svoje lične beleške. Uništićeš ih. Ne želim da ljudi nakon moje smrti čitaju da sam ljubavni čin opisao kao trljanje, upareno sa grčevima i izbacivanjem neke prljave tekućine.

Veliki deo života posvetio sam zadržavanju plemena koja su želela da preko Rajne i Dunava prodru u carstvo. Znam da će nastaviti da dolaze. Nekada – ko zna kada – doći će, možda, i iz tvog dela sveta: tamna masa koja će preplaviti legije i granične postave ovog sveta.

Od careva se očekuje da osiguraju budućnost. Sačuvao sam šta je bilo da se sačuva. Kada moj sin Komod uskoro bude preuzeo carstvo od mene, i on će biti samo karika u lancu kome niko ne zna kraj. Činiće zlo. Ali to neće slomiti lanac. Ne želim ništa više da kažem o vrtlogu vremena iz kojeg sve proizlazi i u koji sve odlazi.

Uvek sam se trudio da te tretiram kao sebi ravnu, iako si mi bila robinja, a ja car; iako sam te kupio na pijaci u Hiosu, zajedno sa stotinama drugih. Ali meni je samo do tebe bilo stalo. Stajala si tamo kao palma koja nas nepomično ismeva, ponosna košuta koja nam tokom lova uvek utekne. Tako je i ostalo. Ne zaboravi pesmu koju sam čuo da si pevala: „Prsi se dok si živ. Ne žali ni za čim. Život kratko traje a vreme zahteva kraj.“

Marko Aurelije Antonin Avgust Germanik Sarmatik

Od Panonije do Mezije

Dunav od Budimpešte teče dalje ka jugu, kroz ravnicu koju su Rimljani nazvali Panonija. Otprilike blizu Sirmijuma, Sremske Mitrovice, Panonija prelazi u rimsku provinciju Meziju.

To je bila slaba tačka njihove severne granice. Ovde su nomadi na konjima lako mogli da pređu reku i da budu na Sredozemnom moru u roku od nekoliko dana. Marko Aurelije je to vrlo dobro znao. Iz revnosti je vodio ratove protiv Markomana, Kvada i Sarmata.

Ohir Gislen od Buzbekea ukrcao se poslednjih dana 1544. godine na brod da bi iz Budimpešte ploveći Dunavom stigao u Beograd za pet dana. Flamanaca iz Buzbekea, neurednog sela na francuskoj strani reke Leje između mesta Armantje i Menena, u svojstvu ambasadora je na dvor Sulejmana u Konstantinopolj poslao Ferdinand, koji će postati car Svetog rimskog carstva. Povod su bili komplikovani razgovori o položaju Transilvanije. Austrijanci su bili u lošoj pregovaračkoj poziciji.

U Budimpešti je Ohir video prve janičare, elitne vojne odrede otomanske vojske, koji su mu više ličili na monahe. Takođe je sa zaprepašćenjem konstatovao da Turci piju vino dok se ne onesveste. Još ćemo u ovoj knjizi sresti ovog britkog i nepristrasnog posmatrača Otomanskog carstva. Sa svoje diplomatske misije sačuvao je četiri dugačka putopisa,² napisana na elegantnom latinskom istinskog humaniste. Putovao je kroz Otomanske teritorije, a nije video hrvatski grad Vukovar na Dunavu, blizu Srbije, koji su Srbi razorili i zauzeli 1991. godine, a od 1995. ponovo je deo Hrvatske. Iza njega se nalazio Cibale, danas Vinkovci, grad u kome su rođeni Valentinijan i Valens, dva brata koja su zajedno postali carevi 363. Misli se da je Valentinijan umro od moždanog udara u Sirmijumu, a da je Valens poginuo u bici kod Adrianopolisa, Jedrene, u evropskom delu Turske. Ali još nismo stigli dotle.

Epifanija reke

Već sam video Dunav pokraj Regenzburga, Beča i Budimpešte. Ali pogled na tok reke iz restorana Atos u srpskom naselju Banoštor, između hrvatske granice i Novog Sada nadmašuje sve do sada viđeno. Kasna jesenja svetlost mazi šume s druge strane reke, koje se prostiru dokle pogled doseže. Promiču vekovi i mogu da zamislim nomade sa kopljima na drugoj strani obale kako s oklevanjem promatraju ovu stranu. Reka maestralno klizi. Praznina i nebo božanstveno je prate. Na našim tanjirima je somovina iz Dunava. Slušam srpsku muziku koja podseća na tursku. I pijem tursku kafu koja se ovde zove „domaća kafa“.

² Delovi tog putopisa mogu se u prevodu na srpski naći u disertaciji Jelica Novaković-Lopušine *Srbi i jugoistočna Evropa u nizozemskim izvorima do 1918*. (Beograd: Revision, 1999).

Dunav kao odvodni kanal

Balkan nema dobru reputaciju – važi za kolebljivu, haotičnu i primitivnu zabit Evrope, bure baruta našeg kontinenta. „Balkanizovati“ znači, ni manje ni više, dovesti zemlju u stanje haosa, putem podele na manje delove koji jedni drugima postaju neprijatelji.

Ali nije oduvek bilo tako.

Za vreme Rimskog carstva ovo područje bilo je centralni deo carstva, u kome je latinski oklevao da postane grčki. U kasno antičko doba, delovi zapadnog Rimskog carstva u kojima se govorio latinski, postaće istočni delovi carstva u kojima se govori grčki. U trećem veku, više od deset rimskih careva rođeno je na ovom području, blizu Dunava, koje je trebalo braniti od naleta raznih naroda, plemena i hordi iz Centralne Azije. Dosta kasnije, ovo prelazno područje postalo je granična oblast između Habzburškog i Otomanskog carstva. A tu se nalazi i granica između katoličke Hrvatske i pravoslavne Srbije. Hrvatska je u međuvremenu postala članica Evropske unije. Članica je od 2013, nakon vođenja strožih pregovora nego što su vođeni sa Rumunijom i Bugarskom 2007. godine. Srbija sedi u čekaonici, iz koje nikako da izađe, a u međuvremenu flertuje i sa Rusijom.

Habzburško carstvo bilo je multietnička država, a multietničke države ne mogu da vode napadačke ratove. Dakle, habzburški carevi pokušavali su da, što je više moguće, izbegavaju ratove već da se bave inventivnom politikom venčavanja, da sklapaju kompromise, da odlažu stvari i razvlače vreme. Ni danas, u Evropskoj uniji, nije mnogo drugačije.

Robert Muzil je Habzburško carstvo, koje je nazivao „Kakanija“, Kaiserlich und Königlich, k.u.k, između 1922. i 1942. – dakle, u trenutku kada se već raspalo – u delu „Čovek bez svojstava“ ovako opisao:

„Po ustavu bilo je liberalno, ali njime se upravljalo klerikalno. Upravljalo se klerikalno, ali živelo se slobodoumno. Pred zakonom su svi građani bili jednaki, ali nisu svi bili građani. Imali su parlament koji je tako moćno koristio svoju slobodu, da je uglavnom bio zatvoren; međutim, imali su i paragraf o vanrednom stanju, uz pomoć koga su mogli i bez parlamenta, i svaki put kada bi svi počeli da se raduju apsolutizmu, vladar bi obznanio da bi, ipak, trebalo da se vlada posredstvom parlamenta. Takvih događaja bilo je mnogo u toj državi, a u to se ubrajaju i ona nacionalistička previranja, koja su s pravom probudila radoznalost Evrope, a koja se danas potpuno netačno predstavljaju. Bila su tako žestoka da se zbog njih državni mehanizam nekoliko puta godišnje kvario i zastajao, ali u međuperiodima i u pauzama između vladara stanovnici su se odlično slagali i svi su se pravili kao da se ništa ne dešava. Ništa se i nije dešavalo. Jednostavno, radilo se o averziji svih prema težnjama

svih drugih, u tome smo i danas svi ujedinjeni, a u toj državi je to već rano, a moglo bi se reći i sublimirano ceremonijalno, bilo usavršeno, a moglo je da ima i dalekosežnije posledice da njen razvoj nije preuranjeno prekinut katastrofom.“ (sa nemačkog na nizozemski³ prevela Ingeborg Lesener)

Jednog fantastičnog jesenjeg dana, sredinom novembra 2021. godine, bio sam u Novom Sadu. Drugi grad po veličini u Srbiji nalazi se na desnoj obali Dunava, na severu zemlje. Iako sam sada u Srbiji, dakle van granica Evropske unije, ljudi su ovde dugo tvrdili da pripadaju Habzburgima, odnosno Srednjoj Evropi. Beograd, koji se nalazi na manje od sto kilometara južnije, predstavlja Srbiju *pure laine*, odnosno Balkan. Novi Sad, i danas, još uvek nosi odeću Habzburga, Kakanije, iako su Srbi dali sve od sebe, od kada se završio građanski rat u Jugoslaviji, da grad učine što srpskijim i monokulturnijim.

Prvo sam se popeo na tvrđavu Petrovaradin koja se nalazi na levoj obali Dunava. To je austrougarska tvrđava, sagrađena na početku osamnaestog veka, sa šesnaest kilometara tunela i hodnika, Gibraltar Dunava, trebalo je da spreči novu invaziju Otomana a nje naposljetku nije ni bilo. Svake godine, u julu, desetine hiljada mladih iz cele Evrope, tokom Exit festivala, ovde igra u ritmu elektronske i rok muzike, raštrkani na preko dvadeset stejdževa. Ne znaju da igraju na skrivenim ostacima rimskog vojnog logora, Kuzuma, koji je izgrađen kao mostobran na levoj obali u prvom veku nove ere, na starijim ostacima keltskih ojačanja. U kasnom četvrtom veku rimska tvrđava srađena je sa zemljom.

Na tim ostacima, u trinaestom veku, izgrađen je ojačani cistercitski samostan. Utvrđenje je palo u ruke Turaka 1526. godine. Austrougari su preuzeli tvrđavu 1687. godine. Odlučujuća bitka između austrougarske i turske vojske odigrala se kod Petrovaradina 1716. Pobeda Austrougara za Srednju Evropu značila je kraj turskim pretnjama.

Grad Novi Sad, Nova biljka ili bašta, Neoplanta na latinskom, Neusatz na nemačkom, razvijao se na desnoj obali od osamnaestog veka. Tu su živeli Srbi, Hrvati, Mađari, Jevreji i Romi, jedni pored drugih.

Trijanonskim sporazumom, bio je dodatak Versajskom iz 1920. godine, Mađarska je morala, nakon što je izgubila u Prvom svetskom ratu, da se odrekne teritorije, danas poznate pod imenom Vojvodina, na kojoj se nalazi Novi sad, u korist svog novog južnog suseda, Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, takoreći Kraljevine Južnih Slovena, kasnijih Jugoslovena. Ta regija postala je 1945. godine deo Jugoslovenske federacije, da bi nakon ratova u Jugoslaviji, postala deo Srbije. Mnogo Mađara i drugih naroda,

³ Na srpski je ovaj roman preveo Branimir Živojinović.

koji nisu bili srpske nacionalnosti, tada su napustili ovo područje. Umesto njih došli su izbegli i proterani Srbi iz Hrvatske, Bosne i sa Kosova, ukupno njih trista hiljada. Od dva miliona stanovnika Vojvodine, koja se nalazi na teritoriji veličine pola Holandije, Srbi danas čine ubedljivu većinu. Mađara ima najviše petnaest posto, a procenti ostalih nacionalnosti gotovo da su zanemarljivi.

Pogled sa ograde tvrđave, na rečni tok i na grad, impresivan je. Sunce prostire promenljivi svetlosni tepih po Dunavu koji na ovom mestu grandiozno ulazi u krivinu. Nešto kasnije koračam preko Varadinskog mosta nazad ka gradu. Kao i druga dva mosta, bio je srušen tokom NATO bombardovanja 1999. godine. Stanovnici, umereni obožavaoci predsednika Miloševića, nisu razumeli, a ne razumeju ni sada zašto su im mostovi srušeni. Konstrukcija starog, neobnovljenog mosta, pomalja glavu iz vode.

S leve strane mosta nalazi se spomenik podignut u sećanje na raciju, sprovedenu od 21. do 23. januara 1942. godine. Tada su oko hiljadu i šesto muškaraca, žena i dece, od kojih su većina bili Jevreji, Mađarski okupatori primorali da odmarširaju do Dunava. Na obali su podeljeni u četiri stroja, licima okrenutim ka reci, a zatim su ih pripadnici Mađarske vojske sistematično poubijali, pucnjem u vrat.

Morali su da lome led u Dunavu kako bi mogao da primi tela koja su padala naglavačke. Nekoliko nedelja kasnije, nizvodno u Beogradu, u reci su još uvek plutala tela. Dunav kao odvodni kanal. Kao i u Budimpešti. Da li su i tela iz tog grada plutajući prošla ovuda? U svakom slučaju, zbog telegrama, poslatog iz Budimpešte, naprasno je prestalo krvoproliće u Novom Sadu, u noći 23. januara. Stotine promrzlih i izmučenih ljudi, koji su stajali u stroju, poslati su kućama. Nemci će 1944. godine deportovati većinu preostalih Jevreja iz Novog Sada u Aušvic.

Kada sam, stojeći pored spomenika, nazvao Jelicu u Beogradu, ispričala mi je apsurdnu anegdotu koja kruži u njenoj familiji. Pre nego što je kolona postrojenih ljudi stigla do Dunava, morali su prethodno da se registruju – birokratija postoji i na minus dvadeset stepeni i prilikom ubijanja. Službenik, sedeći za stolom, pogleda u ženu i kaže joj: „Vi ste najlepša žena u Novom Sadu. Sad produžite do svog stroja.“ Kasnije je došla naredba da se ona pusti kući. Zato je i mogla da ispriča tu priču.

Aleksandar Tišma (1924-2003) kome je otac bio Srbin, a majka Jevrejka, bio je Vojvođanin *par excellence*. Preživeo je raciju iz 1942. kao i posleratne represije, kada su Titovi partizani samo u Vojvodini ubili oko sedamdeset hiljada Nemaca i dvadeset hiljada Mađara, među kojima i mnogo dece, i bacili ih u masovne grobnice. Proterano je oko trista

hiljada Nemaca koji su tu vekovima živeli. Većina preživelih Mađara mogla je da ostane na tom području nakon što je sklopljen sporazum između Jugoslavije i Mađarske.

Budući da je Tišma umro tek 2003. godine, doživeo je i građanske ratove i raspad Jugoslavije.

U njegovom delu nema mnogo nade za čovečanstvo. U delu *Knjiga Blam*, preživelo siroče luta gradom, tražeći ljude kojih tu više nema. Nestala je Jevrejska ulica, a Dositejevu ulicu, u kojoj je Blam iznajmio sobu da bi vodio ljubav sa Lili, ne uspevam da nađem tokom svoje šetnje gradom. U knjizi nema katarze. Ona je beznadežni „katalog“, nabranje nestalih i ubijenih. Čak i Lilina srceparajuća pisma nakon rata, iz Tivolija, Bila i Berlina, Blam nikada neće primiti usled banalnih sticaja okolnosti.

Envoi

Šetajući gradom, posmatram preostale fasade iz habzburškog doba, koje čine da Novi Sad, elegantniji od Beograda, liči na mali Beč ili Budimpeštu. Nazvan je srpska Atina, uz izvesno preterivanje. Gradska većnica koja liči na većnicu u Gracu; neogotska crkva, pogrešno nazvana katedrala, posvećena je Mariji, i najverovatnije će biti poslednja katolička crkva na mom putu duž severne granice *limes*-a. Zgrada „prekookeanski brod“ na centralnom trgu nije komunističko ruglo, kao što većina turista misli, već modernističko umetničko delo iz 1933. godine inspirisano Bauhausom. Tišma pominje već na početku svoje knjige tu najupadljiviju građevinu u Novom Sadu. Ali natpisi poput: *Slot Clubs* u vrištećim bojama, zabranjeno za mlađe od osamnaest godina, *Max Bet* kockarnice, zagađuju pogled, kao što ću kasnije isto primetiti u Beogradu a i u ostalim srpskim gradovima. U Srbiji žene rade, a muškarci traće novac, kaže mi Jelica kada je pitam o tome.

Mamut

Vrše se iskopavanja kako bi se pronašli ostaci rimskog grada, a nailazi se na ostatke ženke mamuta stare milion godina. Da se čoveku zavrti u glavi. Ceo taj poduhvat, vršenje katalogizacije ostataka starih dve hiljade godina, duž Rajne i Dunava, čini se odjednom riskantan i sumnjiv.

Ispod velikog šatora od čelika i platna leži mamut ispružen u pesku. Samo se dve kljove izvijaju uvis. Kraj njih dve devojke strpljivo čiste

drvene grede nečega što je verovatno bio rimski brod a što je, takođe, ovde nedavno pronađeno. Mračno je i tiho.

Vetrovito je na ovom platou, udaljenom nekoliko kilometara od obale Dunava, u senci zahuktalih dimnjaka termoelektrane. Oko iskopina Viminacijuma, blizu Kostolca, na oko sto kilometara jugositočno od Beograda, gmižu buldožeri u potrazi za ugljem.

Trajan je koristio Viminacijum kao glavni štab u borbi protiv Dačana, iliti tokom osvajanja Rumunije.

Ovaj rimski grad od oko trideset hiljada stanovnika unet je u kartu i čeka da bude u potpunosti iskopan. Za sada se mogu videti grobnice, terme i drvena konstrukcija amfiteatra. Lokalitet ide u prilog srpskim vlastima, otkrili su sopstvenu rimsku prošlost i žele da je pokažu. Vila, napravljena u rimskom stilu, trebalo bi da primi brojne očekivane posetioce. Vodič koji me sprovodi kao jedinog posetioca, pokazuje mi Hostilijanov mauzolej. On je nekoliko meseci bio car tokom 251. godine, a zatim je umro od boginja. Hostilijan verovatno nije imao ni dvadeset godina kada je umro, takođe je bio i tertrah jednog generala koga su legije proglasile za cara.

Vodič prvo proverava da li sam klaustrofobičan, a zatim me samog šalje u mračni hodnik gde, čučeci, mogu da vidim tri grobnice. Tako se nalazim oči u oči sa Kupidonom, s robom koji nosi hleb. Ipak, najlepša freska oslikava mladu ženu melanholičnih očiju, Divinu. Ispitivanje skeleta iz groba pokazalo je da je bila paralizovana.

Vodim vodiča sa sobom u auto da bismo lakše obišli prostrani lokalitet. Usput mi priča o vojnim carevima rođenim na ovom području, koji su došli na vlast uz pomoć vojnika da bi ih zatim ti isti vojnici i ubili: Prob, doneo je vino u Srbiju; Aurelije, Rimu je podario poslednje i još uvek najlepše zidine a ubili su ga njegovi generali zato što ga je sekretar osumnjičio lažnim pismom, u kome ih je on, navodno, uvredio.

Priča mi i da su Justinijanu Primu (Caričin grad), za razliku od uništenog Viminacijuma, Huni poštedeli zato što su stanovnici, pre nego što su pobjegli iz grada, bili pametni pa su presekli dovod vode: Huni su zatekli grad bez vode i otišli su neobavljenog posla. Samo što je Justinijana osnovana tek za vreme Justinijana (rođenog na jugu Srbije) u šestom veku, a ne sredinom petog veka, kada su Huni žarili i palili Balkanom. Toga se prisećam tek kasnije.

Mislim da su svi rimski carevi posetili ovaj grad. Hadrijan je u okolini išao u lov. Septimije Sever svratio je dva puta na kraju drugog veka, kada je grad bio na svom vrhuncu. U Viminacijumu je održana konferencija 337. ili 338. godine, kada su se, nakon smrti Konstantina Velikog i ubistava

mnogih njegovih srodnika, njegova tri sina sastala da bi se pogledala u oči i podelila moć i carstvo. Od njih trojice Konstantin II ostaće jedini vladar.

U novoizgrađenoj vili u rimskom stilu, koja istovremeno deluje jeftino i kičasto, vodič mi s ponosom pokazuje izmišljenu i sklopljenu maketu grada. Ipak, u sećanju će mi navjše ostati mamut i dve devojke.

Krstarenje Dunavom 2

Blizu Golupca ponovo vidim Dunav. Poput nekog švajcarskog jezera, okružen planinama, širi se pre nego što nestane u klisuri, Gvozdena vrata, koju čuva impozantna srednjevekovna tvrđava koja se stepenasto penje u visinu. Sledi levak od oko osamdeset kilometara kroz koji se probija tok. Rumunija se nalazi sa druge strane. U prvom veku Rimljani su ovde na desnoj obali već probili put. Glavni Trajanov arhitekta, Apolodor iz Damaska, kasnije će produžiti taj put.

Panoramski put uz današnji tok vodi me do Tekije, sela koje je tokom izgradnje hidroelektrane Đerdap, krajem šezdesetih godina, izgrađeno desetak metara iznad starog nivoa. U blizini je voda progutala ostrvo na kome je bilo selo etničkih Turaka. U glavnoj ulici vidim petoricu muškaraca kako pažljivo, skoro filozofski, posmatraju otvoreni motor nekog traktora. Ovde sam ugovorio krstarenje Dunavom. Neće biti na pravom brodu, poput onih koji kroz ovu klisuru plove iz Beča ili Budimpešte. Krstariću brzim čamcem koji ima deset mesta i na kome ću biti jedini putnik. Trebalo je mnogo ubeđivanja da pristanu i dopuste da čamac isplovi jer vremenski uslovi i vetar nisu najpovoljniji u novembru. Ali imam sreće. Jutro je vedro. Plovimo silovito i tražimo Gvozdena vrata, čije se radikalne i krive linije odslikavaju na vodi.

Tabula Traiana vidi se samo sa reke: natpis samouvereno tvrdi da su ovde Trajanove vojne trupe, pre 1900 godina, pomerile planine kako bi napravile put, koji je na uzanom delu između toka i planine bukvalno morao da visi iznad vode. Put se koristio do kraja šezdesetih godina prošlog veka, kada je izgradnjom Đerdapske brane, odatle još nizvodno, vodostaj Dunava u klisuri porastao za tridesetak metara. Tabla je tada takođe podignuta trideset metara naviše na steni, tik iznad trenutnog nivoa vode.

Čamac se zaustavio i ljulja se pored table, koja je nažalost uništena grafitima tipa: „Željko, moj najbolji drug!“ Plastične flaše plutaju po vodi.

Dešifrujem uvek istu, samosvesnu i jasnu konstataciju onoga što je uradio neki Rimljanin:

*Imp(erator) Caesar divi Nervae f(ilius)
Nerva Traianus Aug(ustus) Germ(anicus)
pontif(ex) maximus trib(unicia) pot(estate) IIII
p(ater) p(atriciae) co(n)s(ul) III
montibus excisi(s) anco(ni)bus
sublatis via(m) fecit*

Sin božanskog Nerve i vladajući car Nerva Trajan Avgust Germanik, *pontifex maximus*, narodni tribun po četvrti put, otac otadžbine i trostruki konzul, uklonio je planine, postavio potpore i sagradio ovaj put.

Čamac se okreće udesno i traži drugi smer rečnog toka. Dijagonalno od table sa natpisom, uzvodno, izdiže se spomenik dačanskom kralju Decebalu: glava isklesana u steni, visoka više od četrdeset metara i dvadeset pet metara široka. Oči od četiri metra i nos od sedam metara. Decebal je bio poslednji vladar Dačana, izgubiće rat protiv Rimljana i poćiniće samoubistvo. Trajan je naredio da se njegova glava donese u Rim.

Monumentala bradata glava sa nekom vrstom frigijske kape, nosi natpis koji pokušava da parira rimskom, lapidarnom stilu, ali nažalost ne uspeva:

*Decebalus rex
Dragan fecit*

Dragan, rumunski milioner finansirao je spomenik *Decebalus Rex* – kralj Decebal. Nesumnjivo je na izbor lokacije uticalo što se tabula nalazi preko puta. Spomenik je otkriven 2004. godine, deset godina nakon strpljivog isklesavanja na kome je radilo dvanaestoro ljudi i za šta su upotrebljene tone dinamita.

Rečenica „Dragan je ovo napravio (*fecit*)“ je, najblaže rečeno, neprecizna. Kao kada bi Jost Vejd⁴ na triptihu *Jagnje boćije* stavio natpis *Vejd fecit*. Spomenik Decebalu ima uporište u rumunskom nacionalizmu po kome se dačanska nacija, zajedno sa tračanskom, smatra kolevkom evropske civilizacije. Dragan je dopustio da *founding father* iz Rumunije gleda ka Srbiji, i kako se prića, pitao je Srbe da sa svoje strane Dunava postave spomenik rimskom caru. Od toga nije bilo ništa. Tabula je sada nepokolebljiv odgovor Decebalu, iako rimski natpis pominje samo pravljenje puta. Rimsku priću o osvajanju Dakije treba potražiti u Rimu: isprićana je na Trajanovom trijumfalnom stubu koji se uzdiže na njegovom forumu.

⁴ *Joost Vijd* (ca. 1360–1439), flamanski plemić koji je kod braće Van Ejk narućio izradu te oltarske slike na kojoj je kao ktitor i ovekovećen.

Decebal tu nekoliko puta figurira i naposljetku izvršava samoubistvo bodežom.

Čamac me vozi dublje u klisuru koja se sužava. Na rumunskoj obali pojavljuje se manastir koji suvereno u svojoj osami nadgleda rečni tok. On je kopija prvobitnog manastira koji je takođe nestao pod vodom.

Plovimo dalje, do najuže tačke: Dunav je ovde dvesta metara širok i više od sto metara dubok.

Dalje ova tura ne vodi. Talasamo se nazad ka Tekiji i susrećemo spore tegljače koji ispuštaju paru.

Nizvodno, posle Đerdapske brane i Kladova, blizu bugarske granice, nekada se nalazio Trajanov most, majstorsko ostvarenje Apolodora. Ova majstorija, najveći antički most, pojavljuje se na njegovom trijumfalnom stubu u Rimu, i na novčićima. Most je imao dvadeset kamenih stubova koji su nosili drvenu konstrukciju preko razdaljine od skoro dvesta metara. Dunav je na tom mestu bio osamsto metara širok. Na obe obale nalazila se tvrđava. Danas se sa srpske i rumunske strane nalaze samo ostaci. Ostali stubovi leže još uvek pod vodom. Drvenu konstrukciju sklonili su još za vreme vladavine Hadrijana da bi sprečili invazije, a kasnije je opet postavili, shodno vojnoj situaciji. Za vreme Konstantina, most se još uvek koristio.

Sada treba putovati do bugarskog mesta Vidin i preći čelični most iz 2013. godine, napravljen od evropskog novca, da bi se prešlo u Kalafat u Rumuniji.

Istorija se uvek dešava sada

Galerije je imitirao svog tasta Dioklecijana, koji se povukao u Split: u blizini Gamzigrada, na jugoistoku Srbije, gde je i rođen, izgradio je, nakon pobede nad Persijancima 298. godine, ojačano utvrđenje unutar koga su se nalazili raskošna vila, hramovi i silos za žito.

Potekao je od odgajivača stoke, bio je pastir a onda je napredovao u vojsci. Bio je *Caesar*, dakle pomoćnik kolega Avgusta Maksimijana, car uz Dioklecijana u prvoj vladavini tetrarha.

Kompleks sa vilom nazvao je Feliks Romulijana, Romulino znači srećno mesto, po svojoj majci Romuli, sveštenici paganskih kultova, koju je sigurno mnogo voleo. Ostaće veran starim božanstvima i surovo će progoniti hrišćane.

Na Magura brdu, oko kilometar udaljenom od kompleksa, nađeni su ostaci dve kamene humke i mauzoleji gde su postavljene njegova i urna

njegove majke. Tu bi trebalo da se dogodilo njihovo oboženje (apoteoza): uzdigli su se u nebo kao *divus* i *diva*: Dionizije i Semela.

Ponovo sam jedini koji stoji na ovom platou. Citadela je okružena zidovima sa tornjevima. Unutra nailazim na temelje dva hrama; posvećenih Zevsu i Herkulu i azijskoj boginji majki Sibeli. U onome što je nekada bila sala sa tronom, u kojoj je Galerije primao posetioce, sada se nalazi šator sa oltarom i krstom na slemenu. Nakon što su Huni uništili kompleks sredinom petog veka, narod je zauzeo napuštenu i razrušenu palatu. Od sale sa tronom napravili su crkvu. Jednom godišnje ovde se još uvek održava liturgija.

Najbliži grad, Zaječar, nalazi se u zabačenom delu Srbije, deset kilometara od granice sa Bugarskom. Grad je oslobođen od Turaka tek 1833. godine. U irskom pabu jedem blagu picu sa feferonima dok na televiziji gledam NBA – dobro došli u svet kulturnog prisvajanja. Muziku ne prepoznajem, ali čujem da je na engleskom. Unutra se intenzivno puši, a konobari nose maske ispod brade. Pomalo postideno pitaju stranca da li ima kovid sertifikat. Verovatno zato što misle da tako mora. Dovoljno je pokazati ga.

U muzeju stojim pred stubom sa slikama tetrarha na tri medaljona, dva na dva. Oči su im prazne pa se čini da spavaju u uspravnom položaju. Od dole ka gore gledam Avgusta Dioklecijana i Cezara Konstancija Hlora; zatim Avgusta Galerija (tek rođenog) i Cezara Maksimina Daja. Barem mi tako tvrdi mladi vodič za koga bih rekao da je srećan jer vidi posetioca u svom muzeju. U vezi sa dva gornja vladara nije siguran. Ima samo diplomu srednje škole i ne usuđuje se da kaže arheolozima šta misli. Mnogo čita o istoriji i mitologiji i ispravlja me kada tvrdim da je Arijadnu, koja na reljefu leži na boku kao sirena i sa odsečenim grudima, ostavio Dionizije, koji pored nje sija na mozaiku: Tezej ju je ostavio na Naksosu, a Dionizije je došao da je teši pa ju je i oženio. Kažem mu da ne treba da dozvoli da ga arheolozi zaplaše.

U muzeju se nalazi masivna porfirna Galerijeva glava. Pored mu se nalazi ruka koja drži zemaljsku kuglu. Nikada nije zavladao svetom. Veliki progonitelj hrišćana, na kraju je postao tolerantan: 311. godine, malo pre nego što će umreti, u Nikomediji doneo je prvi edikt kojim je proglašena verska tolerancija, dve godine pre poznatijeg Konstantinovog i Licinijevog edikta iz Milana.

Ipak, Laktanije piše, u svojoj knjizi sa podužim naslovom *De mortibus persecutorum* (o načinima na koji su umrli progonitelji hrišćana), u kojoj se obračunava sa svim carevima koji su progonili hrišćane, da je

Galerije umro užasnom smrću: od raka genitalija. Kada se rak proširio, zagnojena creva su mu ispala iz tela. Raspala mu se cela zadnjica. Crvi su mu okupirali donji deo tela. Nakon duge borbe sa smrću, car je umro u nepodnošljivom smradu i bolovima.

Galerije nije mogao da se povuče u Feliks Romulijanu i tamo da uživa u starosti. Misli se da je prisustvovao nezaustavljivom prodoru Konstantina. Kremiran je tamo, na drvenoj stalaži, gde je kasnije postavljena kamena humka. Pepeo je postavljen u mauzoleju. Pored pepela njegove majke. Dve kamene humke se jedva vide iz palate.

Envoi

Niš je treći grad po veličini u Srbiji, posle Beograda i Novog Sada. U antičko doba grad Nais nalazio se na putu Via militaris od Milana do Konstantinopolja. Lokalni aerodrom zove se „Konstantin Veliki“, zato što je on rođen u blizini, u Medijani.

Nekoliko puta prolazim autom pored lokaliteta Medijana, pre nego što ga konačno prepoznam: pored prometnog puta na izlazu iz grada, oivičen bodljikavom žicom kao da se radi o vojnoj bazi. Čini se da je lokalitet neko vreme zatvoren. Vidim ogromnu ceradu koja bi trebalo da štiti ostatke i mozaike Konstantinove palate, ali ne mogu da priđem bliže. O njemu ću kasnije morati da pišem.

Onda sada nešto o gradu. I o muzeju u kome posmatram porfirnu Teodorinu glavu, Justinijanovu ženu, ili Eufemijinu, ženu njegovog prethodnika Justina. Obe su preko kreveta iz dvorana za ples i bordela uspele da se probiju na društvenoj lestvici, i postanu poštovane supruge kojih su se svi plašili.

Na Nišavi se nalazi monumentalna tvrđava iz doba Turaka, iza čijih zidina su danas gradski park, džamija iz šesnaestog veka, lapidarijum od antičkih, rimskih nadgrobničkih spomenika i hamam, tursko kupatilo, pretvoreno u džez kafe. Rimske temelje morate sami da zamislite.

U gradu se može videti i zastrašujući nemački koncentracioni logor iz Drugog svetskog rata kao i kula od lobanja: pedeset i devet od gotovo hiljadu lobanja keze se dok im prilazite. Turci su ih uzidali u toranj da bi za vek i vjekova plašili Srbe nakon neuspelog ustanka iz 1809.

Na reci se sudaram sa spomenikom za više od dvadeset građana poginulih tokom NATO bombardovanja 1999. Susedni spomenik podignut je u sećanje na pakt sklopljen u Nišu 1189. godine, između srpskog kralja Župana Stefana i Frederika I Barbarose, kojim mu je Stefan dozvolio da

prođe tuda tokom svojih krstaških pohoda. Barbarosa je išao iz Budimpešte, preko Beograda do Niša. Želeo je bezbedno da nastavi dalje do Adrianopolisa i Konstantinopolja. Župan Stefan je hteo da Barbarosa krene na Vizantinca. Oni su se prvo ujedinili sa Saladinom ali naposljetku su se priklonili Barbarosi. Nemač se 1190. prilikom prelaska reke u Anatoliji, navodno, utopio. Vizantijski car je osnovao kaznenu ekspediciju protiv Srba ali na kraju je samo želeo Niš, kontrolu nad putem do Beograda i da mu Srbi budu saveznici. Istorija se u Srbiji uvek dešava sada.

Prevela Tamara Britka

Portret palače kao bankomata

“This tour is not for free”, grakne na mene kineska turistička vodičica. Nalazim se pod kupolom u srcu mauzoleja u kojem je nekoć stajao Dioklecijanov porfirni sarkofag i na pola uha slušam kako svojoj vjernoj kohorti prevodi engleski lokalnog vodiča.

Mogu li se igdje drugdje približiti ovom vojničkom caru koliko u njegovom mauzoleju, sada crkvi za ove Kineze? Odstupio je s trona 305. godine i u rodnome kraju sagradio ovu utvrđenu palaču na moru – grčki Aspalathos, Spalatum, Spalatro, Split – kako bi uzgajao povrće i pao u zaborav. Onako kako se Tiberije povukao na Capri, a Hadrijan u Tivoli. Živi neprimjetno, možda mu je prišapnuo neki Epikurejac, ili: „Valja nam obrađivati svoj vrt“.⁵ Ipak, ne možeš nekažnjeno otpuzati jednom kad si osvojio svijet. Povrtnjak ti neće biti dovoljan.

U sedmom je stoljeću lokalno stanovništvo u bijegu pred Avarima, nomadskim narodom koji je u jeku navale Huna migrirao u Europu, potražilo zaklon u velebnoj utvrdi. Povijesni centar danas se nalazi unutar zidina utvrde, grad u gradu.

U današnje vrijeme unutar zidina možete isprobati *Game of Thrones Experience* i kupiti svakojake gadžete inspirirane tim sumornim nasilnim epom. Sve vrvi bankomatima napuštenima poput siročadi dok trepere usred ovog mjeseca studenog, no ipak su po svoj prilici potrebni u špici ljetne sezone kad je ovo četvrtasto zdanje preplavljeno turistima. Jučer je neki dečko s laptopom hakirao bankomat, priča nam jedna konobarica u

⁵ izv. “Il faut cultiver son jardin”. Završna rečenica Voltaireovog filozofskog romana *Candide ili Optimizam* u kojem satirizira Leibnitzovu idealističku filozofiju, a ponajprije tezu da živimo u najboljem od svih mogućih svjetova.

praznom kafiću koji se ugnijezdio u nekadašnjoj palači. Uspio je umaknuti s ispljunutim novčanicama. Ipak, nastavile su izlaziti dok su ih okolni promatrači mahom grabili.

Navečer se družimo u samom srcu palače, peristilu koji je nekoć dijelio mauzolej od nestalih hramova Venere i Kibele. Iza njega se nalazi savršeno očuvani Jupiterov hram. Veličanstvene stepenice vode od peristila prema dvorani nadsvođenoj kupolom, vestibulu gdje je bivši car zasigurno primao posjetitelje. Ondje sada jedan osamljeni čovjek pjeva balkanske narodne pjesme. Činjenica je da se trgov, obrubljenim stupovima, koji u mraku izgleda kao pravi *hortus conclusus*, okoristio *Cafe Luxor*, etablirani i skupi objekt koji je poslagao jastučice na sve kamene klupice koje okružuju dvor i unajmio duo koji pjeva *Hallelujah* Leonarda Cohena. Dvije žene polako počinju plesati dok ih promatra porfirna sfiga. Ovdje smo tijekom dana vidjeli četiri obligatna rimska legionara naslonjena na svoja koplja kako bi nas podsjetili da smo u Rimskom Carstvu.

Otišli smo nešto pojesti u gotovo praznom restoranu koji više nije nudio ni kavu ni desert jer im je to bio zadnji radni dan. Od 1. studenog do 1. travnja objekt se zatvara i konobari idu raditi u Austriju ili Njemačku. Hrvatska otprema svoje sinove. U trećem stoljeću bili su to vojnici koji bi postali zapovjednici i carevi, sad su to konobari i kuhari, ali i inženjeri, nogometaši i doktori. Tristo tisuća Hrvata napustilo je zemlju prošle godine, uvjerljivo je tvrdio vlasnik hipermodernog apartmana koji smo ovdje iznajmili. Apartman se nalazi izvan zidina palače. Unutar zidina Airbnb je u međuvremenu zauzeo većinu kuća.

Sljedeći dan penjemo se na brdo čija se sjena nadvija nad gradom, proučavamo nazubljenu obalu, razasute otoke i oštre, suhe dalmatinske planine. Na starom židovskom groblju, spomenici se neodlučno promaljavu iz zemlje kao kameni izdanci. Brojimo pokojnike koji su imali tu sreću da umru prije 1940. Grad skriva najstariju sinagogu u Europi, no mi smo se tri puta zatekli pred zatvorenim vratima.

Penjemo se također i na srednjovjekovni zvonik katedrale, koja je nekada činila osmerokutni mauzolej cara Dioklecijana, kako bismo snimili nesavršeni pravokutnik palače, nekih 215 sa 180 metara. Ravninu sijeku *cardo* i *decumanus*. Ugaone kule, vrata. Oči se zatvaraju ne bi li prizvale carev *palatium*. Četvrti za vojnike i posebna četvrt s carskim odajama s morske strane. Međusobno ih odvaja trg obrubljen stupovima, popraćen mauzolejom i nekolicinom hramova. No palaču uspijevamo zaista odgonetnuti tek pri posjetu podrumima na strani uz more, čije prostorno uređenje i svodovi savršeno preslikavaju dvorane koje su se prostirale iznad.

Na toj morskoj strani još uvijek su vidljivi otvori galerije. Dioklecijan je jamačno ovuda šetao, u ovoj lođi koja se tada nadvijala nad morem. Pretkraj života zasigurno je shvatio da njegovi planovi za ponovnu uspostavu stabilnosti i kontinuiteta u raspadajućem carstvu nisu urodili plodom. Da njegovi sljedbenici rade jedni drugima o glavi umjesto da složno surađuju. Doživio je i da je Konstantin podvukao crtu i da će kršćanima dati slobodu, ali iz istog razloga zbog kojeg je Dioklecijan progonio kršćane – da učvrsti jedinstvo. Možda on to nije tako vidio. Ipak, prevario se. Nije mogao predvidjeti da će Konstantin graditi na njegovim reformama i naposljetku sačuvati carstvo. Imperij će opstati još cijelo stoljeće. Ali to samo mi znamo. Mora da je on vidio budućnost kao crnu rupu koja će s vremenom sve progutati.

Dioklecijan je bio skromnog podrijetla. Vojska je bila njegova odskočna daska. Logor je bio njegovo sveučilište, a disciplina dio njegove prirode i dnevne rutine. Sredinom trećeg stoljeća, carstvo je bilo na rubu raspada. Rimski vojnici mogli su se mačevima i ustrajnošću izboriti za purpurnu odoru. Dalmacija se pokazala kao zlatni rudnik takvih vojnika. Dioklecijan je postao carem 20. studenog 284.: bilo mu je skoro četrdeset godina. Prethodni car umro je u nerazjašnjenim okolnostima. Visoki časnici, odnosno sama vojska je sada proglašavala careve. Diokles, jer tako mu je bilo ime, obratio se tada vojsci s podija u nizini kod Nikomedije u Turskoj. Pored njega njegov suparnik Apro, prefekt pretorijanske garde. Naočigled vojske Dioklecijan ga probada svojim mačem. Njegova vladavina započela je okrutnom žrtvom. Ali žrtva donosi mir. Diokles postaje Dioklecijanom. Nakon surovog preuzimanja vlasti uspostavlja red i stabilnost, teži ka legitimaciji u kultu tradicije. Uzor mu je August, konzervativna revolucija. Ponovo se uvodi stara religija, *Jupiter Optimus Maximus*. Nepobjedivo sunce, *Deus Sol Invictus*, opet je u igri. Dioklecijan želi ukinuti anarhiju iz svojih mladih dana jednom za svagda. Visokog časnika Maksimijana postavlja za suvladara, ali zadržava konce u svojim rukama. Naziva se *Dominus et Deus*, Gospodin i Bog, i traži da ga se tako štuje.

Iznad Rima postavlja Milano i Nikomediju gdje je preuzeo vlast. S njim nepovratno počinje dioba Carstva na Istočno i Zapadno. Tetrarhija, vladavina četvorice, bio je njegov način poboljšanja vojnog upravljanja carstvom: dva cara – *Augusti* – i njihova dva odabrana suvladara, vicecarevi – *Caesares* – trebali su uspostaviti meritokraciju. Dioklecijan je vladao kao *Augustus* iz Nikomedije, a Galerije kao *Caesar* iz Sirmija kod Beograda; Maksimijan kao *Augustus* iz Milana i Konstancije kao *Caesar* iz Trier. Rim više nije bio centar Carstva, već je uprava polazila iz četiri prijestolnice.

Dioklecijan je kontrolirao sustav, reformirajući birokraciju i vojsku. Izgradio je utvrde i ceste duž granica carstva. Postavio je temelje monetarne reforme koja je trebala novcu povratiti njegovu ulogu stabilne mjere vrijednosti i odredio maksimalne cijene dobara i usluga. Znao je da je najteže dobro vladati i da vladar ovisi o kvaliteti i integritetu onih koji ga okružuju i podupiru. Oni najbolji, dakle. Zasluge imaju prednost nad podrijetlom.

Mora da je ovaj jakobinac došao u sukob s grupom koja je postala sila u Imperiju i koja se nije odano priklonila sustavu, barem ne u njegovim očima: kršćani. Dioklecijan naređuje zadnji „Veliki Progon“ protiv njih i u tome ustraje do svojih krajnjih granica. Ponekad je jednostavno prekasno da bi se neka struja zaustavila.

I onda, opet na nekom podiju u nizini kod Nikomedije, 1. svibnja 305. godine, skida svoj purpur, vješa ga na svog nasljednika na teatralnoj ceremoniji i nestaje u kočiji. Car abdicira nakon dvadeset godina apsolutne vlasti. Šezdeset mu je godina i bolestan je.

Zagonetka abdikacije. Dezertiranje ili objektivno mudar potez? Učinili su to i dva pape, Celestin V. 1294. godine, pustinjač koji je zbog toga na sebe navukao Danteove optužbe za kukavičluk, i Benedikt XVI. 2013. godine, principijelni Nijemac i intelektualac koji se nije pokazao kao pravi izbor za moćnu kuriju. Car Karlo je isto tako postupio, prežderan i pun gihta, 1555. godine u Bruxellesu. I Dioklecijan dakle 305. godine poslije Krista u Nikomediji. Vjeruje da će ga tetrarhija nadživjeti: ne temelji li se ona na kolegijalnosti?

Na odabiru i prisvajanju najboljih te ograničenom trajanju vlasti? Primorao je i kolegu Maksimijana da se povuče, ali zaboravlja da je sustav izbačen iz ravnoteže izgubi li se *primus inter pares*, štoviše, cement, motor sistema. Iz svoje palače u Splitu, iz njegovog povrtnjaka, sjena mu se nastavlja nadvijati nad Imperijem. U međuvremenu raste jaz između Maksimijanovog zapostavljenog sina i zeta, Maksencija i Konstantina. Dioklecijan se pojavljuje još jednom u Karnuntumu. Ponovno mu se nudi carevanje. „Kad biste mogli vidjeti kakvo povrće sam vlastitim rukama zasadio u svom vrtu, ne biste me to tražili.“ Predlaže alternativnu podjelu vlasti koja nije zaživjela. Naposljetku, 28. listopada 312. godine Konstantin poražava svog šurjaka Maksencija kod rimskog Milvijskog mosta. Sljedeći dan zavladao je Rimom.

Je li Dioklecijan tada još uvijek bio živ? Vjerojatno. Njegova palača još nije bila završena. Navodno je zaustavio radove jer ga je smetala buka. Pustio je da mu povrće propadne, odbijao hranu, i prema Laktanciju, umro od gladi, straha i očaja. Laktancije s druge strane osvetnički piše o

načinu na koji su progonitelji kršćana okončali svoje živote. Držim da je skoro sedamdesetogodišnji car shvatio da je njegovo političko nasljeđe otišlo u vjetar. Moguće je da je do njega došla vijest o Konstantinovom i Licinijevom ediktu o vjerskoj toleranciji iz veljače 313. godine koji je kršćanima dao slobodu. Njegov porfirni grob će nepuna dva stoljeća kasnije biti razbijen na komadiće. Njegov mauzolej postao je crkva, a Jupiterov hram u kompleksu palače krstionica.

Ovaj ne pretjerano obrazovani čovjek, vremeniti vojnik koji je bio u pohodu na potpun život, pragmatični organizator, čovjek nepoljuljane vjere u stare bogove, bio je razlog našem dolasku u Split. Poklonio sam mu se ispod kupole vestibula s rupom koja uokviruje svjetlost. Ipak je za sobom ostavio stabilnije carstvo nego što ga je zatekao. Govorim o ovome ovdje u mauzoleju gdje ništa više ne ukazuje na njegovo tijelo, osim jednog mjesta. Kineska turistička vodičica ne zna u što gleda.

Prevela Veronika Bartulović

ABDELKADER BENALI

Abdelkader Benali rođen je 1975. u Ighazzazenu, Maroko. S četiri godine se s obitelji seli u Rotterdam. Debitirao je 1996. romanom *Bruiloft aan zee* koji je postigao velik uspjeh. Roman je 1997. ovjenčan književnom nagradom Geertjan Lubberhuizen za najbolji prvijenac i nominiran za nagradu Libris, a 1999. nagrađen francuskom nagradom za najbolji strani roman-prvijenac). Za roman *De langverwachte* 2003. dobiva prestižnu nagradu Libris. Benali osim romana, drama i poezije redovito objavljuje priče, kolumne, feljtone i recenzije u nizozemskim časopisima i novinama. Ujedno piše i o trčanju; sudjeluje na maratonskim utrka, a osobni rekord od 2 sata i 52 minute istrčao je na maratonu u Rotterdamu.

Kamenčić

U osnovnoj školi naučili smo da ćemo vlastiti položaj u svijetu odrediti tako da nacrtamo svoju kuću i da potom oko nje narišemo krug. Drugi krug oko kuće predstavljao je četvrt. Treći je prikazivao grad. Naredni državu, a posljednji veliki krug svijet. Ta me vježba zbunjivala. Bilo mi je teško nacrtati kuću. Je li to trebala biti moja rodna kuća u Maroku, jesam li se trebao osloniti na sjećanje koje je još živjelo u meni? Ili je to trebala biti kuća u kojoj smo u tom trenutku živjeli kao četveročlana obitelj? Nedavno smo se preselili, zajedno s bratom krenuo sam u novu školu, i drugi put u samo nekoliko godina morao sam se naviknuti na novi dom. Od naše prve selidbe iz Maroka u Nizozemsku čak i nije prošlo mnogo. Moj otac oduševljeno je nastavio voditi život gastarbajtera: uvijek je bio na putu, neprestano je mijenjao poslove.

Ja sam bio nemirno dijete. Bilo je lako odvratiti mi pozornost. Pun energije tražio sam uzor u nečemu ili u nekome. Mlađi brat odrastao je u mojoj sjeni. Svega bih se dočepao prvi i halapljivo trpao u sebe, a kad nije bilo po mom, uvrijeđeno sam urlao. Brat se morao zadovoljiti ostacima, ulogom na koju se nikad nije požalio.

A sad smo se preselili.

Kuća se nalazila uz maleni park s krasnim drvećem koje je u proljeće cvalo prelijepim ružičastim cvjetovima. Majka bi otvorila prozore kako bi miris cvata ušao u kuću, a zatim bi sjela uz prozor i dopuštala zrakama sunca da je miluju po licu. Uglavnom se intenzivno trudila da nas odjene, opere i obaspe ljubavlju, no kad bih je vidio kako sjedi ondje, gotovo nepomično, osjećao sam da je, iako takvo što nikada nije izrekla, nakratko bila sretna na tom mjestu, daleko od svojih roditelja i sestara. Možda bi valjalo kazati da to nije bila prava sreća, nego odsutnost briga i nesreće, jer ona je tako gledala na svoj položaj u iseljeništvu: smatrala ga je velikom nesrećom protiv koje nije mogla ništa učiniti. Dio te nesreće morao se preliti i u mene, kako bi ona potom, dvostruko snažnije, našla put da izbije na površinu. Svijet nije bilo pravedan. Učitelji i učiteljice smatrali su da sam milo, ali živahno dijete. Moje iznenadne izljeve bijesa ublažavali su ljubavlju. Došao iz daleke zemlje, tek se doselio. Treba mu dati vremena. Njegov je mali brat, srećom, sasvim drukčiji. On je tih i miran.

U ulici Berkelse, u sjevernom dijelu Rotterdama, nama je toga proljeća sjalo sunce. Iako je nova kuća u svakom pogledu nadmašila prijašnju (više prostora, vlastita spavaća soba, kupaoonica, veliki prozori, pogled na vlak koji je prolazio svakih dvadeset minuta), imala je velik nedostatak: moja dva najbolja prijatelja nisu stanovala u susjedstvu. U svakoj ulici kojom sam prolazio učinilo bi mi se da čujem njihovo dozivanje. S njima sam zvonio na kućna zvona, uznemiravao cijelu četvrt.

Otac je vjerojatno primijetio da sam postao nemiran jer mi nedostaju prijatelji, pa mi je odlučio kupiti bicikl. Najavio je to u utorak, a u srijedu ga je i kupio u trgovini rabljenim biciklima.

Bicikl je dovezao gurajući ga rukama, a ja sam ga, zajedno s bratom, dočekao na ulaznim vratima. I baš kad sam pomislio da će mi predati lju-bičasti bicikl, dao ga je mom bratu: „Morat ćete ga zajedno koristiti“, kazao je i ostavio nas posve zbunjene, jer nismo znali kome bicikl doista pripada.

No moj brat se nešto brže oporavio od zbunjenosti i, prije nego što sam trepnuo, sjedio je na dvokotaču i jurcao po parku sve dok se nije spustila noć. Nije mi priuštio ni pogled, ni na tren mu nije palo na pamet da i meni dopusti da se radujem novoj imovini. Bicikl ga je progutao kao u snu. Moj je mali brat prvi put bio brži od mene i koristio dobiveno nijednom se ne sjetivši mene.

Osjetio sam neukrotiv poriv da uzvratim udarac. Odlučio sam uništiti bicikl.

Sutradan, odmah nakon škole, zgrabio sam bicikl i požurio u park. Mogla je započeti jurnjava do potpune iznemoglosti. Zabit ću se biciklom u nešto, a zatim ga vratiti kući. Otac će, kad se s posla vrati kući, brata

pozvati na red zbog bicikla. Meni će kupiti novi. Opet će biti uspostavljen stari red. Tako će biti, to sam isplanirao.

Nakon nekoliko krugova za zagrijavanje, pljunuo sam u ruke, kao pravi vozač, i kao lud počeo jurcati u krug. Nijedan zavoj nije mi bio preoštari. Klizio sam da je to bila milina. Fućkalo mi se što su se zbog učestalog kočenja jastučići kočnica istrošili munjevitom brzinom. Upravo to mi je i bila namjera! Taj je bicikl bio namijenjen meni, brat mi ga je oduzeo i mora platiti za to. Ako ja nemam bicikl, neće ga imati ni on.

Nije dugo trebalo da primijetim da su moji napori urodili plodom: ošteti se lak na biciklu. Odvozi ću još jedan zavoj. Zatim se dogodilo.

Kod posljednjeg zavoja zakočio sam tako snažno da sam pao i zaorao koljenom po šljunku. Otklizao sam zajedno s biciklom. Tijelo mi se previnulo. Bicikl me prikliješti. Uz veliku muku i bol uspio sam se izvući iz te neprilike. Ogrebao sam ruku. Poderao sam hlače i krvario iz koljena. Osvetio sam se, ali kako sam to samo skupo platio. Nisam mogao ustati. Netko mi je morao pomoći. Ulica je bila pusta, u daljini je lajao pas. Netko me uhvatio. Pomogao mi da ustanem. Bio je to moj brat. Cijelo me vrijeme promatrao s prozora. Vidio sam mu to u očima.

Krvavog koljena, gurajući razbijeni bicikl, došepao sam kući, a drhtao sam pri pomisli na susret s majkom. Bio sam siguran da je brat shvatio zašto sam jurcao parkom poput luđaka. U tom trenutku osjetio sam da se moj pokušaj osвете pretvorio u grozan neuspjeh. Ostao sam stajati vani. Ja sam to učinio. Nije bilo načina da krivnju svalim na brata. I bojao sam ga se. Prozreo je moj plan i sad mi je, što je normalno, morao dodijeliti odgovarajuću kaznu. Ostavili smo bicikl u hodniku i uspeli se stepenicama.

Iznenadila me bratova reakcija. Činilo se da je više zabrinut zbog moje ozljede nego zbog štete na dvokotaču. „Pođi odmah u našu sobu“, rekao je i propustio me na stepenicama. Donio mi je čiste hlače. Vidio sam da je ponio i jod i zdjelu s mlakom vodom. „Moramo očistiti ranu“, kazao je i uzeo čist rupčić te ga umočio u vodu. Zatim ga je natopio jodom. Nije me toliko iznenadilo to što čini za mene, nego to što nisam primijetio nikakvu naznaku namjere da zbija šale na moj račun ili sipa zlobne komentare, kojima bi donekle narušio sliku sebe kao pozitivca.

„Crven si“, rekao je brat.

„Što?“

„U licu. Crven si ko' paprika.“

Pogledao sam se u zrcalo i vidio odraz duboko posramljenog dječaka.

„Obećaj mi nešto“, kazao je brat. Evo ga, počeo je. Kazne će ipak biti.

„Dobro.“

„Nemoj se grepsti po rani. Inače će sav moj trud biti uzaludan.“

Navečer me otac pitao kako sam ozlijedio ruku i zašto je gotovo nov bicikl oštećen. „Ja sam kriv“, brat je bio brži od mene. „Mislio sam da može sjediti iza mene, ali je pao.“ Otac je prestao zapitkivati. I brat i ja znali smo da otac misli da brat teži manje od mene. Danas me drugi put spasio. Prvi put od vlastita bijesa, drugi put od očeva.

Odmah sam požalio zbog svojega čina i sljedećih sam dana bio ljubazniji nego inače. Budući da brat tih dana nije raspolagao biciklom – a bilo je krasno vrijeme, baš za vožnju – ništa nije moglo razveseliti. To si nikako nisam mogao oprostiti i nisam se usuđivao pogledati ga u oči.

Na rani se stvorila primamljiva krasta i jedva sam se suzdržavao da je ne razgrebem. Tjedan dana poslije ležao sam u kadi i strgnuo krastu s koljena. Iz krvi i gnoja ispao je kamenčić, zakašnjela uspomena na pad. A zatim se dogodilo nešto iz čega će pisac ovih redaka još godinama poslije crpiti nadahnuće (iako je pad bio bolan, moje koljeno ozlijeđeno, majka bijesna, a morao sam podnijeti i ljutit bratov pogled): dok sam kamenčić vadio iz rane, osjetio sam neizmjernu sreću. Pad mi je omogućio da vidim kakav je moj brat doista. U kupaonici su se cijedili krv i gnoj. Kamenčić sam sačuvao.

Otac je dao popraviti ljubičasti bicikl. Predao mi ga je i kazao: „Bolje je tako.“ Ništa nisam rekao, pričekao sam da ode, a zatim sam bicikl dao bratu. Nakon nekoliko minuta vidio sam ga kako vani jurca. Kamenčić imam još uvijek.

Prevela Gioia-Ana Ulrich Knežević

SVEN PETERS

Sven Peters (*Sven Peeters*, 1977) predavač je nizozemskog jezika za strance u Antverpenu. Od 2007. do 2008. bio je strani lektor na Grupi za nizozemske studije u Beogradu. Tu započinje i njegova literarna karijera kada je zajedno s Jelicom Novaković objavio knjigu *Het kafana-tribunaal. Kroegenvonnissen van turbo tot retro* (Clio, 2006). Drugo, dopunjeno izdanje ove knjige izašlo je 2018. pod naslovom *Het kafana-tribunaal. Een herziening van vonnissen*. Te iste godine u prevodu Jelice Novaković-Lopušine izašao je i prevod na srpski: *Kafanski tribunal. Revizija presuda*.

Ovaj autorski duo napisao je povodom obeležavanja stogodišnjice izbijanja Prvog svetskog rata knjigu o odjeku Sarajevskog atentata u holandskim i flamanskim publikacijama: *Wat kwam er uit een schot?* (Vrijdag, 2015). Iste godine kod beogradskog izdavača Clio izašao je prevod Jelice Novaković-Lopušine pod naslovom *Posledice jednog pucnja*.

Najnovija zajednička publikacija predstavlja neku vrstu dnevnčkog prikaza krize izazvane Kovidom: *Toen vloog de vleermuis over de soep* (Zavet, 2020).

Iskustvo stečeno predavanjem nizozemskog strancima, inspirisalo je Svena na njegov samostalni književni prvenac, knjigu o imigrantima bez papira. Radni naslov te knjige glasi *Večita bežanija (Eeuwvlucht)* a njeno objavljivanje očekuje se uskoro.

J.N.L.

Jugoslavija (Gubimo vreme)

„Ovde sam upoznala svog muža“, rekla je, pokazujući mi zidić na Sheldinom keju na kome smo sedeli, klataći nogama iznad ustalasane, mutne reke. „Ranije sam često dolazila ovamo da čitam, zato što me podseća na reku kod Smedereva, starog fabričkog grada odakle sam rodnom. Nedostaju mi šetnje u koje sam nekada tamo išla, iznad reke, po ogromnim ostacima srednjovekovne tvrđave i s predivnim pogledom na široki Dunav. Blizu

Smedereva, u naselju Grocka, na obali reke, nalazi se restoran Afrika, koji je osamdesetih godina otvorio neki Srbin koga je mučila nostalgija za prethodnim životom. Enterijer je pun suvenira i sećanja: maske, preparirane životinje, mreže, zmijske kože, glinene posude ... Tu sam nekoliko puta sedela, u dobrom društvu i uz dobru hranu, ili sama, ispijajući kafu, sa knjigom i uz blago talasanje reke. Iz tog razloga toliko volim ovo mesto u tvom gradu. Prepoznajem taj osećaj koji izaziva voda.“

Afrika.

Iza nas rđali su stari hangari gde se svojevremeno skladištio kolonijalni plen, tone slonovače, gume, kafe i kakaa, ukradene iz naše stare kolonijalne teritorije, u zamenu za puteve, škole i odsećene ruke. Ove obale nisu nevine. Kao što nije ni zgrada koja nas, malo tamo dalje, sa velikim slovima na fasadi, podseća na istorijsku epizodu, koju bismo radije da zaboravimo, kada je naš grad funkcionisao kao gigantski „Entrepot du Congo.“

O tome sam razmišljao, ali ona je nastavila da priča i podela me sa sobom u svoju Srbiju. Jer u ovom gradu često zabasaš u neku drugu zemlju.

„Imala sam fin život tamo, dobar posao kao nastavnica hemije, imala sam i dečka. Ali kada smo raskinuli, osetila sam da nešto treba da se promeni. Živela sam u to vreme u stanu svoje drugarice koja je pobešla u Pariz za vreme rata. Više nisam imala utočište u Smederevu, nisam imala svoje mesto, nisam bila u vezi i uzela sam neplaćeno odsustvo na dve godine. Bila sam spremna za nešto potpuno drugačije.“

Upoznao sam V. na svojim časovima jezika za strance, ali ona je već duže vreme živela u mom gradu. Nama nastavnicima nije morala da objašnjava zašto ne dolazi redovno na nastavu. To su nam govorile bore na njenom uvek zabrinutom licu, tuga u njenom pogledu. Kao samohrana majka, lutajući od jednog privremenog posla do drugog, nije mogla tako lako da nađe malo stabilnosti niti mentalnog mira da se fokusira na kurs jezika. Ispričavši sve ovo, reći ću da je, nakon skoro dvadeset godina, manje-više uspela da se snađe u ovom gradu i na našem jeziku. Delovala mi je zadovoljno, ali sve Jugoslovene izjeda nostalgija (zato što ne možeš da se vratiš u zemlju koja više ne postoji).

„Dugo sam živela u ilegali, i to te satire“, nastavila je, dok mi je sipala još jednu rakiju iz flašice, nedavno natočene iz bureta šljivovice koja zri u podrumu kuće njenih roditelja. Na drugoj strani obale uzdizali su se stambeni blokovi Leve obale, poput Novog Beograda na reci Sheldi. Podigli smo čašice u tom smeru, u znak solidarnosti sa mnogim stanovnicima

koji su tamo gradili nove živote u skućenim stanovima. V. je isuviše dobro znala kako sve to ide.

„Našla sam agenciju koja je tražila dadilje nudeći im odlazak na rad u Belgiju ili Holandiju. Izgledalo je kao čudan izbor jer većina Srba ide da radi u Nemačku ili Austriju. Tako sam stupila u kontakt s porodicom iz ovog grada. Imali su dvoje dece, od 5 i 6 godina. Razmenili smo fotografije i poslali su mi zvaničan poziv kako bih mogla da apliciram za vizu.“

„Krenula sam jednog dana, Lastinim autobusom. Kada sam stigla, ta majka i ja nismo mogle da se prepoznamo jer je ona imala drugačiju frizuru nego na slici. Mogla sam da se stanujem kod njih, što je bilo vrlo zgodno. Imala sam svoju sobu. Brinula sam o deci, vodila ih u školu, pomagala im oko domaćih zadataka, igrala se s njima, zajedno smo se bavili kreativnim aktivnostima. Posle 18:30 bila sam uvek slobodna i mogla sam da odem da upoznajem grad.“

„Nakon tri meseca viza mi više nije važila pa je trebalo da napustim zemlju. Ali nisam to uradila, porodica mi je rekla da mogu da ostanem, a i ja sam to jako želela. Prvih godina 21. veka sve je to još prilično lako išlo. Tada sam još uvek mogla da pohađam časove nizozemskog jezika. Iako više nisam imala zvaničan boravak u zemlji, mogla sam da budem član biblioteke, a u međuvremenu sam upoznala i svog budućeg muža.“

„Ovde sam uvek rado dolazila da se opustim pored vode, da čitam knjigu, da razmišljam ili da potražim mir. Jednog dana nekoliko ljudi prošlo je ovuda i čula sam da su pričali bosanski. Tako sam upoznala svog muža, Bošnjaka iz grada Visoko (verovatno znaš, tamo gde su piramide). I on je bio ovde bez papira. Autom je putovao bez vize kroz Italiju i Francusku, prvo je stigao do Roterdama, gde postoji velika bosanska zajednica, a potom je došao u Belgiju. Zaljubili smo se, a kasnije smo dobili i dvoje dece.“

„Tih dana sam često odlazila u rusku crkvu. Tamo sam mogla da srećem zemljake i da govorim svoj jezik. Neki su me izbegavali kada bi čuli da sam ovde bila ilegalno. Mnogi Belgijanci misle da smo kriminalci ili profiteri. Ali i u sopstvenoj zajednici te gledaju podozrivo i osuđuju. Neki pomažu svojim zemljacima bez papira. Drugi se distanciraju, plaše nas se, ponosni su na sebe iako su i sami prvo bili u ilegali. Ali pamćenje im je kratko. Naravno, ima i onih koji od tebe profitiraju. Zato što znaju da si ranjiv. Zato što znaju da im ne možeš ništa ako te prevare ili pokradu ili ... nešto još gore.“

„Preko svog muža povezala sam se sa bosanskom zajednicom i tu sigurno nismo bili jedini ilegalci. Ali mnogi od njih su zatražili azil. Ja nisam tražila azil. Brzo sam shvatila da ima više različitih kategorija ilegalaca i bilo je jasno da ja, pošto nisam zatražila azil, pripadam najnižoj kategoriji ilegalaca. Gledali su me sa nipodaštavanjem, i to često.“

„U tom periodu često sam se osećala usamljeno. Imala sam napade panike. Taj period nazivam: Moje izgubljeno vreme.“

„Zatrudnela sam 2004. godine i nisam znala šta da radim. Možda je sad bilo vreme da regulišem svoj boravak. Advokatica V. koja je u to vreme savetovala Jugoslovene, rekla mi je da to ne radim: možda bi me odbili i poslali nazad u Srbiju. Jedan drugi pomagač D, prevodilac koji je tada radio za belgijski Centar za socijalno, ohrabrio me je da započnem proceduru za dobijanje boravka. Trebalo je da dokažem da ovde učim nizozemski, da ovde živim i da imam mrežu kontakata.“

„Ali eto, kada sam rodila sina, još uvek sam bila bez papira. Na šalteru u bolnici prijavila sam se sa srpskim pasošem. Ljubazno su me primili i laknulo mi je kad sam saznala da je Centar za socijalno platio troškove za osnovnu medicinsku pomoć. Imali smo nešto malo para. Muž mi je radio u jednom poznatom srpskom restoranu, gde i danas još uvek dolazi dosta Jugoslovena. Taj restoran je oduvek bio poput male Jugoslavije. Nedavno sam privremeno davala časove unuku tadašnjeg vlasnika. U tim neizvesnim danima radila sam kao čistačica. Imala sam sreće. Radila sam kod ljubaznih porodica. Ponekad sam više išla da radim radi društva nego radi para.“

„Jednom je policija upala u taj restoran pa je jedan Bosanac, koji je bio ilegalac a tu je radio, morao da pobjegne i da se sakrije kod nas u stanu. Jako sam se plašila da će policija doći i sve nas uhapsiti. Imali smo novorođenče u stanu. Šta bi se onda desilo, da nas je policija uhapsila? Tih dana sam dosta bila pod stresom. Jednom sam bila u tramvaju. To je bilo u periodu 2004-2006, kada je lokalna policija često vršila kontrole po javnom prevozu. Tramvaj koji pod zemljom spaja levu i desnu obalu, bio je omiljena linija kontrolora. Nama, koji smo tamo živeli, ta linija bila je neophodna ... Taj dan sam išla na neku proslavu i policija je ušla u tramvaj. Na smrt sam se prepala. Srećom, tražili su samo da im pokažem kartu za prevoz.“

(Budi oprezan na tom trgu gde prolazi podzemni, prva stanica posle leve obale. Još neko te tamo posmatra, osim Rubensa)

„Rodila nam se ćerka, ali život nam je i dalje bio težak. Zahvaljujući Centru za socijalno mogli smo da platimo troškove za lekara. Na svaka tri meseca morali smo da obnavljamo dokument u socijalnom. S tim dokumentom mogli smo kod lekara ili u bolnicu. Ponekad su iz Centra za socijalno dolazili kod nas kući u posetu da vide kako živimo, i da li nam je taj dokument zaista neophodan. Bilo je ponižavajuće.“

„Već sam ti rekla da sam se nalazila usred bosanske zajednice. Tu je često bilo kulturoloških razlika. Većina muškaraca bili su fizikalci pa su

nakon posla hteli da pričaju i piju, nisu želeli da idu kući. Često su dolazili kod nas i ostajali do posle ponoći. Bila sam tako umorna tih dana, sa decom, živeći nepredvidivo i pod stresom svaki put kad bih izašla napolje.“

„Morala sam nešto da uradim, svakako za svoju decu. Bila im je potrebna stabilnost i perspektiva u budućnosti. U međuvremenu sam završila viši nivo nizozemskog jezika (B2) i učila sam engleski, eksel i word. Želela sam da postignem nešto. Odlučili smo da kao porodica zatražimo azil. Deca su nam ovde bila upisana u škole, dakle to je već bio dovoljan uslov za traženje azila.“

„Papire smo dobili 2009. godine. Nakon sedam godina! Muž i ja smo dobili pismo. Mislila sam da nam biblioteka šalje kaznu. Ali bio je to poziv da dođemo u opštinu. *(Tako je sa S. pošlo naopako i sa njenim članovima porodice iz Jermenije)*. Tamo su nam rekli da smo dobili zvanični boravak. Toliko nam je laknulo i tako smo bili srećni da smo trčali i skakali po parku kao deca!“

„Od toga dana mogla sam, konačno, stvarno da počnem ponovo da živim, ispunjeno, zvanično, uz veće šanse i manje stresa.“

Nema ih tako malo, Jugoslovena koji su dospeli ovde. Došli su između dva svetska rata i tokom šezdesetih i sedamdesetih godina kao gastarbajteri, devedesetih kao izbeglice iz rata ili azilanti, a tokom 2000-tih da unovče svoje diplome, umorni i frustrirani ekonomskom recesijom u svojim zemljama, usled korumpiranosti domaćih političara i nezainteresovanosti njihovih evropskih kolega. Jugosloven je član dijaspore. Živi češće van zemlje nego u domovini.

Potražite table sa nazivima prodavnica, kafića i restorana raštrkanih uokolo. U ovom gradu ima starih, čuvenih restorana kojima je pošlo za rukom da očuvaju osećaj jugoslovenstva, poput restorana Zagreb, Mostar (hrvatski), Jadran i pokojni Rubens čije je ime ukazivalo na nekadašnju lokaciju preko puta Rubensove kuće. I hajde da poslednji sastanak *(ako se ikada vratim)* imamo za stolom legendarnog restorana Čakaran, u senci Sportske dvorane, u delu grada gde stanujem, *Deurne-Noord*, gde može da se poruči jagnjetina i prasetina sa ražnja, a i za poneti, zbog čega će auto nekoliko nedelja da miriše na meso koje si prevezio, a koje se dva-deset i četiri sata lagano okretalo na ražnju. Balkanski supermarketi se otvaraju i zatvaraju. Na mostu, tik izvan gradskih zidina, na razdaljini od desetak metara nalazi se ovaj poznati trijumvirat: Marše Kosova (za kućne potrepštine), zatim prazan objekat između pa onda Gril Sofra (za klop) i nešto dalje Semi Turs (za rezervaciju putovanja po bivšoj Jugoslaviji). Pre mnogo godina moglo se igrati uz balkanske ritmove ili posetiti

otvaranje izložbe lokalnog umetnika u improvizovanom klubu †Kultura Balcanica. Nedaleko od trga pored glavne stanice, neko vreme radio je †Gril Sarajevo. A u kafanu †Mali hedonista tih davnih dana sporadično su svračali Jugosloveni.

Ja sam kao mesto za sastajanje odabrao mali kafić na velikom trgu Sveti Jovan, iliti Sveti Jan. Tu sam se sretao sa svojim prijateljima, kolegama, učenicima, šetačima i brazilskim komšijama i, naravno, sa MezDedom. Mislim na kafić †Mala Gala.

Voleo sam taj sarajevski kafić koji je držao jedan bivši fudbaler, profesionalni fudbaler (i naravno bivši, uvek bivši Jugosloven). Na zidu su visile slike jugoslovenske reprezentacije za koju je igrao, kao i slike timova u kojima je ranije bio, dok je još živio u Jugoslaviji. U tom kafiću nije bilo tipičnih portreta narodnih pevača ili ratnih heroja, koji su se mogli videti na zidovima lokalnih kafića u Beogradu. Toga u Gali nije bilo, tamo su skromnom portretu Nikole Tesle, naučnika, balkanskog Da Vinčija, idealiste, dobrotvora i ekstremnog germofoba, dali počasno mesto. Tesla je srpski Habzburgovac. Mislim da je on reprezentativan Srbin: genijalan, plemenit, vizionar i kvazi zaboravljen na istorijskoj margini.

Gala će me uvek podsećati na najstariju izbeglicu na svetu. Ispričaću vam i tu priču (ovde se nalazi jedna druga verzija: <https://www.demorgen.be/nieuws/106-jaar-oud-maar-geen-genade-zweden-wijst-oudste-vluchteling-ter-wereld-uit-naar-afghanistan~ba95283e/>) staro usmeno predanje o jednom Anđelu, odavanje počasti jednom mestu i jednoj ženi.

Sreo sam je baš davno, sredinom devedesetih godina prošlog veka. Tada sam tek počeo da radim kao nastavnik, škola jezika u kojoj sam radio polako se razvijala, a izbeglice iz ratom pogođene Jugoslavije slivale su se u evropske gradove, pa su stizale do grupa kojima sam ja predavao, tako sam je i upoznao. Ekstremni desničari napravili su, već tada, crne rupe u gradskom pejzažu ali masa – tradicionalna i moderna – i dalje je bila pod kontrolom. Tada još uvek nije bilo društvenih mreža na kojima bi se širilo rasističko, verbalno nasilje, koje diktiraju i indoktriniraju političari, a koje neke ljude motivišu da vrše ubilačka, ksenofobična dela. I vlast i narod patili su od neke dekadentne letargije. Reči poput: islamski terorizam, države ološa, alohtoni kriminalac i plutajući crnac¹ još uvek nisu postajale u našim rečnicima.

¹ U pitanju su neologizmi, uglavnom složenice, koji su ušli u vokabular: *islamterrorisme*, *schurkenstaat*, *kansenparels*, *dobbernegers*. Ovaj poslednji naziv odnosi se na Afrikance koji beže čamcima.

O MezDedi iliti Večitom izbeglici

Sretao sam ga često po gradu. Kiosk brze hrane, ispod hotela, na trgu gde sam tada privremeno živeo, bio je jedno od njegovih regularnih mesta gde je boravio, promatrao, a pre svega dolazio sebi. To biće (ne znam da li je bilo muškarac ili žena; bilo je oboje) teglilo je sa sobom večnu bežaniju. Zalepila mu se na tamnu osunčanu kožu, vrvela je u šarenim ogrtačima u koje se uvijao i mrsilo mu se u dugu, raščupanu kosu: samo posmatranje tog bića bilo je poput čitanja epa. Ne tako davno, došao je sa Balkana, mesta koje je jako dobro poznao budući da su se tamo, u proteklih 2000 godina, sijali razni narodi. Kada je došlo do masovnog egzodusa Srba, u zimu 1915, i on je putovao u toj koloni.

Da, to biće je staro kao Biblija i sporo kao indijski voz. Za sobom polako vuče brojne živote, sećanja na usputna poznanstva, anegdote, zrna peska iz Sahare, genetske ostatke, raznoraznu perut, kamenčiće u cipelama sa Himalaja i sa meksičko-američke granice, kraste, rane, modrice iz iračkih zatvora, australijskih kaznenih domova i ratova u Sudanu. Mirisao je na jasmin, mediteransku so i znojavi vazduh iz hamama Kaira. Šmrkao je barut, preživeo iperit i video koncentracione logore, one iz prošlosti i ove današnje. Krio se u rovovima, u skrovištima i podrumima, duboko u džungli i u Julijskim Alpima, iza vrelih pustinskih stena i ledenih pećina, u džipovima ispod lepršavih cerada i u kamionima iza gomile sanduka sa municijom, u turskim izbegličkim kampovima i, naposljetku, nedavno su ga pljuskovi i sumnja zadržali izvesno vreme u starom železničkom hangaru blizu sad već zatvorene zgrade Glavne železničke stanice u Beogradu.

„Umoran sam, sada želim da spavam, kasnije ću ti još pričati“, čujem ga kako mi kaže prilikom jednog od naših prvih susreta. Pre nego što sam uspeo da mu ponudim krevet u svojoj ne baš skućenoj sobi, već je otišao i nestao u uzavreloj masi ovog prometnog trga.

I ranije je već vladao haos na ovom trgu. Autobusi, tramvaji, taksiji, biciklisti i mnogi pešaci ovde su se mimoilazili, ukrštali i sudarali, na prostoru od nekoliko kvadratnih metara. Veličanstvena zgrada Glavne železničke stanice neprekidno je hranila i naseljavala ovo mesto dola-ska. Lokalne vlasti nisu nikada uspele da smisle pametan koncept za prijatne prostore za sastajanje, što bi trgovci trebalo da budu, ali to je bolest koja je zahvatila i druga javna mesta u ovom gradu: ovde ni jedan trg ne funkcioniše kako bi trebalo, i svi izgledaju podjednako ružno i ne-praktično. Uzmimo za primer trg pored stanice Berhem, koji bi zapravo trebalo pogledati iz helikoptera, ili sada iz drona, da bi se videlo grafičko

rešenje koje čini jadno žbunje u kome uriniraju pijanci i psi, kao da vrše neophodno prskanje malog broja zelenih sadnica koje su tu zasadili neki optimisti. I trg na kome sam tada privremeno živio, imao je dugu, bednu istoriju uzastopnih eksperimenata za preuređenje (pri čemu je namera, pre svega, bila da se pešaci usmere oko, a nipošto preko trga) tako da su najnoviji rezultati te odluke izgaženi travnjaci, leti sprženi suncem, zimi pretvoreni u kaljave bare, a prostor zauzimaju klošari i dileri koji sa malobrojnih klupa uteruju strah u kosti prolaznicima ženskog roda.

Stoga je trg, u poslednje vreme, pojeo samog sebe.

Dobro došli na stanični bazar.

Ovde se čuju svi jezici sveta. Ovde može sve da se kupi, od grickalice za nokte do kalašnjikova. Poput nabujalih reka, pripadnici azijske, afričke i arapske zajednice sjatili su se na ovaj trg iz njihovih prvobitnih, susednih predgrada, te je tokom godina ovde spontano nastala posećena, multikulturalna pijaca, da, orijentalno šarmantna, uporediva s pijacama na otvorenom u Istanbulu i Teheranu. Pijačni prodavci i trgovci okupirali su svako slobodno mesto, svaki prigodni objekat u okolnim zgradama pretvoren je u prodavnicu. Ispred mog hotela mirisalo je na nepalsku prženu hranu ili na masline iz Tangera, vikalo se na berberskom i poljskom jeziku, a masa je bila šarenolika. Konačno su i tramvaje sklonili i preusmerili ih na podzemni saobraćaj. Trebalo je da se kopa duboko i mnogo, ali već izvesno vreme grad ima pristojnu mrežu metroa. Bazar se uvukao i tamo, u hodnike podzemne železnice, tu se obavljaju poslovi i nelegalna trgovina, daleko od svetlosti dana. Tu, u polumraku, gde sve ređe patrolira vojska, cveta crno tržište. Ima polulegalnih barova, gde možete upasti u delirijum od votke ili rakije iz domaće radinosti, naći se u društvu mafijaša, taksista i kurvi iz Albanije, Gane, Nigerije ili Rumunije. To je carstvo ilegalnih posrednika i trgovaca ljudima.

Tamo, u pozadini improvizovanih kafića, gde su se iz zvučnika čule arapske žalopojke ili turbofolk muzika iz istočnog bloka, a za šankom stajala mršava, smorena konobarica koja ne govori ni reč nizozemskog ali toči odličnu šljivovicu, upoznavao sam ilegalne stanovnike ovog grada.

Sada kad novine čute, a vlasti puštaju tenkove na ulicu, ja moram da pričam i pokažem ono što je postalo nevidljivo.

Prevela Tamara Britka

III

POEZIJA

TON TELEHEN

Holandski pisac i pesnik Ton Telehen (*Toon Tellegen*, 1941), po zanimanju lekar, kasno je debitovao priložima objavljenim u časopisima *De Gids*, *Tirade*, *Hollands Maandblad*. Prva zbirka pesama izašla je 1980. I nju i kasnije zbirke karakteriše prisutna čežnja i melanholija ali i nemogućnost jezika da izrazi velike emocije a da ih pri tom ne pretvori u pozu. Od stranih autora na njega je posebno uticala ruska književnost, pre svega Čehov. Pažnju šire publike Telehen je posebno privukao svojim ljupkim pričama koje bi se najpre mogle nazvati basnama za decu i odrasle.

Na srpski su prevedena sledeća njegova dela: izbor iz zbirki priča *Er ging geen dag voorbij, Toen niemand iets te doen had* («Nije prošao ni dan», «Kad su svi bili dokoni», u: Erazmo 3/1994); izbor priča «Nedostajati», Prometej, 1995; i *Toen niemand iets te doen had* («Kad su svi bili dokoni», Prometej, 1996), sve u izboru i prevodu Olivera Petrović van der Leu.

Sledi izbor Olivera Petrović van der Leeuw iz zbirke: Jedan od nas će se osvrnuti (*Een van ons zal omkijken*. Amsterdam/Antwerpen: Querido, 2021)

Stojim nad ponorom –
mojim ponorom,
dubokim jedan milimetar, širokim jedan milimetar

moj prezir prema smrti okleva.

* * *

Mogao sam da biram.
Nisam znao.
Izabrao sam mir.

Istinu i lepotu
ostavio sam,

i mudrost i melanholiju –
čak i ljubav
koja me tako zapanjeno gledala,
za njom su plovili tamni oblaci.

Mir, bio je mir.
A u najskrivenijim nišama moje duše
plesala su bića
za koja nikad nisam ni čuo!

Na nebu je sijalo neko drugo sunce.

Ne

Hteo sam da kažem ne,
Znao sam sve o *ne* i poznavao bezbrojna ne:
dubokoumna ne, kolebljiva ne, bleđa ne, odvažna ne –

čuo sam blagu muziku poricanja
hteo sam da kažem jedno novo ne,
jasno ne koje bi zablistalo pod zracima zalazećeg sunca,
nadmoćno ne koje bi se uzdiglo visoko iznad istine,
nepogrešivo ne,

ali rekao sam da.

Na Sofoklov način

Zar ljudi ne znaju da su ništavni
i bezvredni?
Ne, to ne znaju.
Guraju jedni druge u nevolje, napuštaju jedni druge,
zaboravljaju jedni druge
ljube jedni druge strastveno
u jednoj jedinoj sekundi.
Zar se ne pitaju kako je to moguće?
Ne, to se ne pitaju.
I da su očajni, zar u to ne veruju?
Ne, u to ne veruju.

Veče je.
Vide purpurno svetlo na krovovima, na brodovima u luci,
na nemirnim talasima širokog mora.
Zahvalni su jer sunce zalazi.
Ništa ne žele toliko nego da konačno zađe.
Ali zašto sada ne zalazi?
Viču.
Zašto? Zašto?

Mali ratovi

Postoje mali ratovi,
golim okom se ne vide.

Razumni se upuštaju samo u takve ratove
ako mogu da odvoje vreme i očajanje.

Topovi grme
meci nasumice lete na mete.

Niko ne izdaje zapovesti,
niko se ne povlači žurno i u rasulu.

Ranjenici sami sebi previjaju rane,
stenju tiho ili nečujno, ponovo doteruju kosu.

Neprijatelji su zapravo prijatelji,
ukopavaju se staloženo i neupadljivo.

Takvi ratovi su premali da osakate
ili dokazivo usmrte.

Ne završavaju se nikad ili možda mirom
nevrednim pomena.

Seju rasap i bol.
Samo je bol velika.

* * *

I sasvim slučajno, jednog jutra,
beznačajnog jutra,
zaboravio sam da živim dugo i srećno.

Pomislih: šta li sam to zaboravio?
pretražih sve što imam,
uhvatih se za slutnje,
s mukom odbacih neverovatnosti,
nabrah obrve, grickah nokte,
sekundama tumarah tamo-amu,
rekoh: ako treba...
ili: ma šta se dogodilo...
ili: ja ću...
bio sam spreman na sve,

ali nisam našao šta sam
tada, tog jutra
slučajno zaboravio.

* * *

Jedan reče, vrlo tiho:
„Da li da odem?“
„Da“, reče drugi, još tiše.

„Da li da se vratim?“
upita prvi, gotovo nečujno.
Da, pomisli drugi
i klimnu glavom.

Prevela Olivera Petrović van der Leeuw

SVEN KOREMANS

Sven Koremans (*Sven Cooremans*, 1970), po zanimanju klinički psiholog, debitovao je kao pesnik 2003. godine i dosad objavio dve zbirke poezije. Član je flamanskog ogranka PEN-a. Godine 2020. započeo je rad na ciklusu pesama zbog kojih je dvaput boravio u Srbiji. U pitanju je veoma posebno poetsko hodočašće čiji ga je prvi deo u zimu 2020. vodio od Bora do Beograda, stopama stradalnika Mikloša Radnotija (*Miklós Radnóti*, 1909–1944), mađarskog Jevrejina i jedne od mnogobrojnih žrtava holokausta. Prilikom povlačenja mađarskih jedinica novembra 1944. ovaj avangardni pesnik, zatočenik fašističkog logora u Boru, primoran je na marš koji se za veliku većinu iscrpljenih logoraša pretvorio u marš smrti. Radnoti je posle prepešačenih 750 kilometara ubijen nadomak mađarskog sela Abda jer je bio suviše slab da drži korak. Prilikom iskopavanja posmrtnih ostataka iz masovne grobnice u Radnotijevom džepu nađena je beležnica s pesmama napisanim tih poslednjih meseci njegovog života. Sven Koremans preveo je te pesme, a u stihove pretače i svoje utiske sa hodočašća. To je njegov doprinos kulturi sećanja. U Erazmu 13 u prevodu Jelice Novaković-Lopušine objavljene su (još neobjavljene) pesme nastale tokom hodočašća od Bora do Beograda.

Drugi deo tog puta Koremans je prešao u leto 2021. na starom crvenom biciklu holandske marke *Gazelle* koji je povezao nekoliko životnih priča vrednih pamćenja i podsećanja. Prvobitno je bio u vlasništvu Vladimira Novakovića (1959–2016), srpskog diplomate rođenog u Hagu, prevodioca nizozemske književnosti i amatera-fotografa, koji je tokom teških godina bojkota i nemaštine njime obišao čitavu Srbiju. Sven Koremans je kao novi vlasnik bicikla na njemu prevalio put od Beograda u Srbiji do Abde u Mađarskoj. Ovde slede pesme napisane pod utiskom te druge etape. Radni naslov celokupne zbirke (jer u međuvremenu je napisan i treći deo) glasi „Inače ovde nema nikog“ (*Verder is hier niemand*). Objavljivanje zbirke očekuje se do kraja 2022.

Vertrekken is geen kinderspel

het huis met van de zomerdag
in de muren nog het licht,

en de nacht die een nacht is
van woelen en luisteren

naar de verte in de ezel en de slaap
in de hond, naar de bomen in de wind
die ander weer brengt,

naar de oudste muziek van lichamen
die vertrouwd zijn met elkaar,

het huis dus, met de muren, en het licht,
en de nacht, en hoe die klinkt,

en van mijn binnenzee
het golven.

Ik neem hier alles in me op.
En ik laat achter:

In een huis op de poesta, 6 augustus

Polazak nije dečija igra

kuća sa svetlošću letnjeg dana
Još na zidovima

i noć što je noć
prevrtanja i osluškivanja

daljine u magarcu i pospanosti
u psu, drveća u vetru
što donosi drugačije vreme,

najstarije muzike tela
prisnih u opštenju,

kuća, dakle, sa zidovima, i svetlošću,
i noć, i njezin zvuk,

i mojeg unutarnjeg mora
mreškanje.

Sve to ovde upijam.
A ostavljam:

U nekoj kući u pusti, 6. avgust

Voorstelling

De bus rijdt in de avond
naar waar we gebleven zijn.

Dan zie ik mogelijkheden.

Ze verschijnen in parels
op de slapen van de man
achter het stuur.

En in een van die parels
kan het zomaar gebeuren:

Zamisao

Autobus vozi u predvečerje
tamo gde smo ostali.

Vidim tad mogućnosti.

Pojavljuju se u graškama
na slepoočicama čoveka
za volanom.

A u jednoj od tih graški
Iznebuha se može desiti:

ons eindelijk vallen
van elkaar in de armen.

Maar dat is voor straks,

wanneer we in de stad
het donker zullen bereiken.

Ik sluit de ogen

en maak mij alvast
een voorstelling.

In de bus naar Belgrado, 7 augustus

da konačno padnemo
jedan drugom u zagrljaj.

Ali to tek treba da sledi,

kad u gradu budemo
sustigli mrak.

Sklapam oči

i već predočavam sebi
zamisao.

U autobusu za Beograd, 7. avgust

Een aanvankelijk kort briefje

Het is een fiets met een verhaal
en een mandje.

Meer wil ik hier voorlopig niet kwijt.

Of toch.

In de stad klopt het hart
van een zomernacht.

Mijn kamer ligt aan de overkant.

De vrouw van de fiets zwaait me uit
met ogen die naar vroeger kijken.

Fiets je een eindigheid mee?

In Zemun wacht ons rust en soep.

Het zal ons goed doen.

Belgrado, 7 augustus

Prvobitno kratko pisamce

U pitanju je bicikl s pričom
i korpom.

Zasad ne bih odao više od toga.

Ili možda ipak.

U gradu kuca srce
letnje noći.

Moja soba je s druge strane.

Vlasnica bicikla maše za mnom
pogleda zagledanog u nekada.

Da vozimo zajedno jednu konačnost?

U Zemunu nas čeka spokoj i supa.

Prijaće nam.

Beograd, 7. avgust

Over verdwijnen

En hier is het licht dan weer

maar als een waaier deze keer
aan vogels die uit bomen schrikken.

Ik leg mijn krampen in de kuit
naast de fiets. En strek mij
hemelsbreed
tot een snel herwonnen stilte uit.

Jij ligt wat verderop in het universum
en hebt net in je ransel je
stem weggestopt.

Alsof je alleen nog maar iets
over verdwijnen wil zeggen.

Dunavac, 8 augustus

O nestajanju

I eto opet svetlosti

ali ovaj put je kao lepeza
ptica prenutih iz drveća.

Grčeve u listovim ostavljam
kraj bicikla. I protežem se
poput neba
u ponovno stečenu tišinu.

Ti ležiš nešto dalje u kosmosu
i upravo si u ranac sklonio
svoj glas.

Kao da još samo želiš reći
nešto o nestajanju.

Dunavac, 8. avgust

Herdersdicht

Een herder op een quad
verschijnt als uit het niets.

Hij rijdt als een profeet.

Dunavac, 8 augustus

Pastirska pesma

Pastir na kvadu
izranja niotkuda

Vozi kao prorok.

Dunavac, 8. avgust

In een tuin soms een dichter

Over de aandacht voor een tuin
van een huis dat in het verleden ligt,

of beter nog, over het waaiende
onaangeroerde van kniehoog gras

naar de pruimelaar, waar de zomer
onder het gewicht van afwezigheid
stilaan op bezwijken staat

en de bont en blauwe vogel spotten
die op een tak zijn prooi tik-tikt.

Alsof in dat laatste een dichter
nog net zo wil klinken als toen.

Titel, 9 augustus

U vrtu ponekad pesnik

Preko zanimanja za vrt
kuće koja leži u prošlosti,

Ili bolje još, preko talasanja
netaknute do kolena izrasle trave

ka šljiviku gde leto
pod teretom odsutnosti
polagano posustaje

uočavanje šarenoplave ptice
koja na grani kuc-kuc isteruje plen.

Kao da u tom zvuku pesnik
želi da zvuči baš isto kao tad.

Titel, 9. avgust

Wat wolken vermogen

Roerloos hangt de maan
in mijn kamer.

Dat betekent dat ik deze nacht
de wereld weer niet vatten kan.

En dan ga ik op beelden kauwen.

Jij zit in het hongerstation,
kauwend ook, wat stro te koken
en de wolken die zo ontstaan

spiegelen zich in een meertje
dat naast een graafmachine
in de velden ligt.

Novi Sad, 9 augustus

Šta oblaci umeju

Mesec mi nepomičan
visi u sobi.

To znači da ove noći
opet ne umem da pojmem svet.

A onda prežvakavam slike.

U stanici gladi i ti prežvakavaš
dok kuvaš nešto slame
a oblaci što tako nastaju

ogledaju se u jezercetu
nastalom u polju
kraj mašine kopačice.

Novi Sad, 9. avgust

Aanraking

De schaduw van een ooievaar
haalt de schaduw van een fietser
met een hoedje in,

deze minste aanraking

en bijna vliegt mijn hoedje weg,

voel ik mij deel van de weidse luchten
boven de velden die de luchten zijn
van een groter historisch geheel.

Wat later staan we samen te wateren
in een greppel langs de weg.

Maar vandaag wordt niet geschoten.

In het zwijgen van het laagland
landt de ooievaar.

Kula, 10 augustus

Dodir

Senka rode
sustiže senku bicikliste
sa šeširićem na glavi,

ovim nestvarnim dodirom

zamalo da mi šeširić odleti,

osećam se delom širokog neba
nad poljima što nebesa su
jedne veće istorijske celine.

Malo kasnije zajedno mokrimo
u jarak pokraj put.

Ali danas se ne puca.

Roda sleće
u ćutanje ravnice.

Kula, 10. Avgust

Hier ontspring je nog de dans

Bij de ingang ligt een teckel in de
middagzon.

Wat verderop staat met een groepje
bange mensen iets voor altijd
te gebeuren.

De steenfabriek bestaat niet meer.

Maar iets met bange mensen
staat hier voor altijd te gebeuren.

Geen spoor van waar de kleiput was.

Maar de angst gekleed in mensen
staat hier nog altijd te gebeuren.

Ovde još umičeš

Kraj ulaza leži jazavičar na podnevnom
suncu.

Nešto dalje sa grupicom
prestrašenih ljudi nešto se zauvek
dešava.

Ciglana više ne postoji.

Ali nešto se s prestrašenim ljudima
ovde zauvek dešava

Nema traga negdašnjoj jami s glinom

Ali strah zaodenut u ljude
ovde se još uvek dešava.

Slechts de droomslaap van een wagenpark.

En een voor altijd rillend hoopje
bange mensen.

Iemand herinnert zich een gedenkplaat.

Iemand prevelt de laatste gebeden.

Iemand stopt mij bij het afscheid nog een
sapje toe.

Crvenka, 11 augustus

Samo snoviđenja voznog parka.

I za sva vremena drhtava gomilica
prestrašenih ljudi.

Neko se priseća spomen-ploče

Neko mrmlja poslenje molitve.

Neko mi pri oproštaju još dotura
sokić.

Crvenka, 11. avgust

De gebeurtenissen stapelen zich op

Een vrachtwagen waait mijn hoedje weg.

Ze schreeuwen dat we moeten gaan liggen.

In de velden knallen de oogstbeschermers.

In de berm springen de snaren van een
violist.

En al die tijd de heuvels maar hun tranen
van erosie huilen.

Maar ook weg van deze drukte woedt
de strijd,

stort een libel zich in het oude kanaal
in de rietkraag van de werkelijkheid.

Mali Stapar, 11 augustus

Događaji se gomilaju

Kamion mi oduvava šeširić.

Urlaju da moramo leći.

U poljima pucaju čuvari letine.

Kraj puta violinisti pucaju
strune.

A sve to vreme brežuljci samo liju
suze erozije.

Ali i daleko od ove gungule besni
borba,

vilinski se konjic u starom kanalu
baca u trščani rub stvarnosti.

Mali Stapar, 11. avgust

Een kwestie van timing

Ik kom aan in het licht van augustus.
maar dat licht is te hard.

Beter eerst nog Bezdan aandoen.

Ik kom wel terug wanneer het avond
en oktober is
en jij hier met de vesperklok door
de straten waait
en niemand van jullie nog brood
noch moed
noch dekens heeft.

En wanneer jij dan op het punt staat
om je trouwring weg te geven

zal ik jou tegenhouden.

Sombor, 11 augustus

Pitanje tajminga

Stižem u svetlosti avgusta
ali ta je svetlost prejaka.

Bolje da najpre svratim do Bezdana.

Vratiću se ja kad bude veče
i oktobar
i kad ti ovde budeš lebdeo ulicama
uz večernja zvona
a niko od vas ne bude imao ni hleba
ni hrabrosti
niti ćebadi.

I kad upravo budeš krenuo
da trampiš burmu

ja ću te sprečiti.

Sombor, 11. avgust

Plataan

In Bezdan staat een boom voor een
winkel
die genoemd is naar de boom.

De boom heeft de klanten zien komen
en gaan.

Op een dag heeft iemand de winkel
gesloten.

Maar de boom ligt niet wakker van
de leegte van een uitstalraam.

Waar hij wel nog mee zit, is hoe het
jullie is vergaan.

Sombor, 12 augustus

Platan

U Bezdanu stoji drvo pred
prodavnicom
nazvanom po tom drvetu.

Drvo je videlo kupce kako dolaze
i odlaze.

Jednog dana neko je zatvorio
prodavnicu.

Ali drvo nimalo ne haje zbog
praznine izloga.

Ono što ga ipak tišti, to je šta se
desilo s vama.

Sombor, 12. avgust

IV

KNJIŽEVNOST ZA DECU I MLADE

HIS KAJER

His Kajer (*Guus Kuijer*, 1942) je jedan od najznačajnijih holandskih pisaca za decu i mlade. Prvi je holandski dobitnik međunarodne nagrade ALMA, nazvane po spisateljici Astrid Lindgren. Dobitnik je i mnogih drugih priznanja, između ostalih Nemačke nagrade za književnost za mlade, zatim Zltane držalje (Gouden Griffel) i konačno 2020. prestižne nagrade Konstantejn Hajhens (*Constantijn Huygens-prijs*) za celokupno delo.

Slično kao i njegova koleginica po peru Ani M.G. Šmit, Kajer je među prvim uveo dotad prećutane teme (dečiji bezobrazluk, neposlušnost, grubost, pušenje, tinejdžerske trudnoće) i kolokvijalne izraze (psovke) u svoje knjige za decu i mlade. U najpopularnije spada serija o devojčici Poleke. Zanimljiva je i njegova serija knjiga pod naslovom *Biblija za nevernike* kojima želi da zainteresuje mlade za večite biblijske mitove i legende, dakle za Bibliju kao literarno štivo.

Pred vama je početak *Knjige svih stvari* (2010) koja će tokom 2023. biti objavljena kod izdavača Odiseja iz Beograda.

Pred početak priče

Vama to slobodno mogu reći: Tomasov slučaj zblio se neočekivano i za mene. Zapravo sam nameravao da napišem sasvim drugačiju knjigu. Dirljivu knjigu koja ume i da zasmee. Bila bi reč o mom srećnom detinjstvu. O mom ocu koji mi je pre počinka svirao na violini. Predivno! O mojoj majci koja ga je pri tom pratila umilnim glasom. Dirljivo! O mojoj braći i sestrama koji su me obožavali. O mojim drugarima koji su mi dolazili na rođendan kako bismo se igrali igre kukhappen.¹ Naslov bi bio *Avanture srećnog deteta*. Zamišljao sam kako bi to postala omiljena božićna lektira. Ne samo za decu već i za očeve i majke, deke i bake. Čak bi je i predsednik vlade pročitao u jednom dahu. Po mogućstvu uz svetlost sveće, kraj pucketave vatre kamina i uz šolju toplog čokoladnog mleka.

¹ *koekhappen* – igra u kojoj takmičari treba da pojedu kolač bez pomoći ruku

Ali, onda je u posetu naišao gospodin Kloper. Nisam ga poznavao. Nije ni on mene poznavao ali je znao za mene pošto sam svetski poznat pisac knjiga za decu. Nije da se hvalim.

Gospodin Kloper bio je istih godina kao ja. Kosa mu je bila bela, glava proćelava. Ali i gospodin Kloper bio je nekad dete.

Kad smo zajedno seli pred pucketavu vatru kamina, gospodin Kloper izvukao je iz tašne debelu školsku svesku. „Znam vas kao saosećajnog pisca“, rekao je.

Klimnuo sam glavom jer je to istina. Veoma saosećam s ljudima. Možda baš i ne bih morao toliko.

„Zato sam želeo da pročitate ovo.“ Pružio mi je svesku. „Ovo sam napisao kad mi je bilo devet godina“, reče. „Nedavno sam opet pročitao. Mislim da zavređuje pažnju. Ali, najpre ipak pročitajte, jer možda je suviše bezobzirno.“

Trgoh se. „Bezobzirno?“ upitah zgranuto.

„Da“, reče gospodin Kloper. „Imao sam nesrećno detinjstvo i od toga se postaje bezobziran.“

Zurio sam u rasplamsalu vatru. Bezobzirnost predstavlja problem, svakako u knjigama za decu. „Pogledaću i javiću vam se“, rekoh.

Ispratio sam gospodina Klopera do vrata. „Jeste li i dalje bezobzirni?“ upitah ga na do vratku.

Gospodin Kloper klimnu glavom.

„U vašim godinama?“

„Tako je kako je“, odvrati. Zatim nestade u gustoj vejavici.

Tog istog dana pročitao sam *Knjigu svih stvari* u jednom dahu. Bila je bezobzirna. Ja lično sam veoma obziran, ali lako je meni, imao sam srećno detinjstvo. Preko nedelje sam išao u onu divnu školu. Učitelj Drndoje! Učiteljica Pletiperka! Svako veče očeva milozvučna violina i majčin ljupki sopran! Nemam nikakvog razloga da budem bezobziran ili bezočan, ali po meni i nesrećna deca imaju pravo govora.

Nazvao sam gospodina Klopera i ugovorili smo viđenje. Proveli smo mnoge večeri zajedno uz pucketanje vatre u kaminu te je tako nastala ova knjiga.

„Pa, Tomase?“ upitah ga poslednje veče. „Je l ti je pošlo za rukom?“ U međuvremenu smo, naime, prešli na 'ti'.

„Šta, Hise?“ upita on.

„Jesi li sad srećan, Tomase?“

„Jesam“, odvrati on.

Tad popismo po šolju toplog čokoladnog mleka.

Prevela Jelica Novaković-Lopušina

TONKE DRAHT

Tonke Dragt, rođena 1930. u Bataviji (danas Jakarta, glavni grad Indonezije), jedna je od najpoznatijih i najplodnijih nizozemskih spisateljica u žanru književnosti za mlade. Počela je pisati kao djevojčica u japanskom logoru gdje je s obitelji bila zatočena tijekom Drugog svjetskog rata. Nakon oslobođenja dolazi u Nizozemsku, završava srednju školu i upisuje se na Akademiju likovnih umjetnosti u Haagu. Zapošljava se kao profesorica likovnog odgoja u srednjoj školi. Kako bi zainteresirala učenike, priča im priče koje povremeno zapisuje.

Kao dječja spisateljica debitirala je 1958. u dječjem edukativnom književnom časopisu *Kris Kras*. Njezina prva knjiga, „Verhalen van de tweelingbroers“ (Priče o braći blizancima), objavljena je 1961. godine. Sljedeće godine objavljen joj je roman „De brief voor de Koning“ (Pismo za kralja), pravi srednjovjekovni viteški ep o prijateljstvu i odanosti, s kojim je postigla golem uspjeh. Knjiga govori o štitonoši Tiuriju, koji u noći prije nego što će biti proglašen vitezom od tajanstvenog neznanca dobiva zadatak da isporuči tajno pismo kralju susjednog kraljevstva iza Velikih planina. U tom maštovitom viteškom romanu za mlade nižu se uzbudljive pustolovine, a čitatelja se drži u stalnoj napetosti i neizvjesnosti. Roman je 1963. proglašen Dječjom knjigom godine, a 2004. je dobio nagradu *Griffel der Griffels* za najbolju nagrađenu dječju knjigu u posljednjih pedeset godina. Preveden je na 40 jezika, objavljeno je preko 60 izdanja i prodano više od tri milijuna primjeraka. Godine 2007. po tom romanu napravljen je mjuzikl, a 2008. snimljen je film u režiji Pietera Verhoefa. U Engleskoj je 2013. magazin *The Daily Mail* roman proglasio „novim Harryjem Potterom“, a 2020. je snimljena serija za Netflix.

„De brief voor de Koning“ je na hrvatski preveo Radovan Lučić, a zasad postoji samo u neredigiranoj verziji. Rukopis je poslan u uredništvo nakladničke kuće Znanje, a prijevod bi uz potporu Nizozemske zaklade za književnost (*Nederlands Letterenfonds*) trebao biti objavljen do kraja 2022. godine.

Slijede dva poglavlja iz trećeg od osam dijelova neobjavljenog prijevoda romana:

3. Vlastelin i njegova kći

Kad je Tiuri odjednom čuo glasove izvana, dan je već zacijelo bio na izmaku. Vrata su se otvorila i ušao je neki čovjek. Nije bio jedan od Surih vitezova, niti jedan od njihovih štitonoša, nego jedan od plavo odjevenih vlastelinovih dvorjana. Sa sobom je nosio pladanj s jelom koji je stavio na stol.

Pogledao je Tiurija odmahujući glavom i rekao: „Sad ću ti odvezati ruke. Inače sam se uzalud penjao uz stepenice.“

Odvezivanje je potrajalo, ali na koncu mu je uspjelo. Tiuri je protrljao zapešća; krv u rukama sada mu je prostrujala tako da ga je zaboljelo – toliko da su mu u oči navrle suze. Nije to htio pokazati pa je sagnuo glavu i stisnuo zube.

Dvorjanin se povukao do vrata. Očito je morao pričekati da Tiuri pojede. Nakon nekog vremena Tiuri je osjetio da može početi jesti. Jelo se sastojalo od kruha i vode, ali to mu je bilo dovoljno, bio je ogladnio. Šutke je jeo. Odlučio je da više ništa neće reći ni pitati i da će svoje zarobljeništvo podnositi ponosno i dostojanstveno. Kad je pojeo, dvorjanin je rekao kao da se ispričava: „Sada vas opet moram zavezati.“

Tiuri mu je to bez riječi dopustio, ali primijetio je da ga je dvorjanin svezao puno površnije i labavije nego što su to učinili vitez i njegovi štitonoše. Kad je opet ostao sam, pokušao se osloboditi nadajući se da će ovoga puta uspjeti. Činilo mu se moguće; ako oslobodi ruke, ostalo je lako. Ipak je još beskrajno dugo potrajalo prije nego što je, uz mnogo potezanja i isketanja, odriješio uže. Ali uspjelo mu je!

Neko vrijeme je samo sjedio, pokrećući ruke i noge; onda je ustao i tiho se prošetao po sobi dok ukočenost nije malo prošla. Pogledao je van. Dan se bližio kraju. Više nije padala kiša, ali ono malo što je mogao vidjeti kroz prozor izgledalo je tmurno i neutješno.

Sada nije više bio vezan, ali nije bio ni slobodan. No ipak se osjećao bolje, mirnije i snažnije. Sada je u svakom slučaju mogao pročitati pismo prije nego što padne mrak.

No to mu očigledno nije bilo suđeno!–

S druge strane vrata začuo je korake i glasove pa je požurio natrag u naslonjač, omotao se užetom i ukočio kao da je još uvijek vezan.

U sobu je ušao vlastelin. Pogledao je Tiurija mršteći se i rekao: „Eto, bilo te je, dakle, potrebno svezati.“

Tiuri je šutio s prezrivim izrazom lica nadajući se iz sveg srca da vlastelinu neće pasti na pamet da provjeri uže.

Vlastelin se malo približio, podbočio se, pažljivo ga pogledao i grubo upitao: „Kako se zoveš?“

Tiuri mu je uzvratilo pogled, ali nije ništa odgovorio.

„Da, samo šuti!“ rekao je vlastelin uzrujan. „To ti dobro pristaje!“

Tiuri je okolišao s odgovorom. „Oni su ti koji ništa ne govore,“ rekao je napokon. „Zarobili su me, zapravo zarobili ste me, ne rekavši mi zašto sam optužen.“

„Pa valjda znaš zašto si ovdje!“ reče vlastelin, isto tako okolišajući. „Imao si prsten, je li tako?“

„Prsten!“ povika Tiuri, jedva se svladavši da ne krene rukom prema grudima. „Što znate o prstenu?“

„Čiji je to bio prsten?“ bilo je protupitanje.

Tiuri je opet oklijevao s odgovorom. Smije li to reći? Ah, što ima veze, pomisli. Mislim da ionako zna. Jedino ne razumijem zašto neprestano pričaju o prstenu, a o pismu ne pitaju ništa. Rekao je: „Bio je to prsten Crnoga viteza s Bijelim štitom.“

„Crnoga viteza s Bijelim štitom,“ ponovi vlastelin polako. „To, znači, sâm kažeš. A zašto je onda kod tebe?“

„Zašto je kod mene?“

„Sam kažeš da je to prsten Crnog viteza s Bijelim štitom. Kako ga onda ti možeš nositi?“

„Ali Crni vitez s Bijelim štitom je mrtav!“ povika Tiuri.

Vlastelin ga je gledao kao da želi pročitati što misli.

„Jeste li ga poznavali?“ upita Tiuri.

Vlastelin mu priđe korak bliže i nagnu se nad njega. Prstom taknu Tiurijeve grudi i reče: „Da, Crni vitez s Bijelim štitom je mrtav. Znaš li kako je poginuo?“

„Da,“ reče Tiuri.

„Ubili su ga.“

„Da,“ reče Tiuri. „Znam.“ Vlastelinove riječi i njegovo ponašanje nemalo ga je iznenadilo; nije znao što da misli o tome.

„Ti znaš. Ti znaš!“

Vlastelin se uspravi, još ga jednom pogleda, okrenu se i brzo iziđe iz sobe.

Tiuri je samo zurio u vrata, još i nakon što je vlastelin nestao. Što li su značile izgovorene riječi? Imao je neki neobičan osjećaj da su se na neki način razumjeli.

I čemu sav taj razgovor o prstenu? Što je na stvari? Možda ne žele da ga Menaures vidi? Možda ga drže u zatočeništvu kako ne bi izvršio svoj zadatak? Pa zar onda nije bilo jednostavnije uzeti mu pismo? Možda misle da zna poruku napamet, no onda su ga već mogli ubiti. Crnog viteza s Bijelim štitom također su ubili...

Odjednom pomisli kako je vlastelin morao primijetiti da je uže razvezano. Morao je primijetiti! Ali ništa nije napravio...

U međuvremenu je kleknuo kako bi izvukao pismo ispod tepiha. Iznenada do njega dopre nekakav čudan šum. Koraci, šuštanje, tapkanje, tih škljocaj. Zvukovi nisu dolazili iza vrata, a niti kroz prozor.

Zaustavio je dah. Na trenutak se činilo da su likovi na tapiseriji, koje je tako dugo gledao dok je bio vezan, doista oživjeli!

No odmah potom je shvatio da se to pomaknula cijela tapiserija. Skočio je na noge i krenuo prema zidu.

Začuo je nekakvo grebanje, tapiserija se još više pomakla i netko ju je povukao ustranu. Iza je ugledao tamni otvor u zidu, a u otvoru je stajala djevojka s prstom na ustima.

Tiuri ju je zapanjeno pogledao. Bila je mlada, otprilike njegovih godina, s dugim, crnim pletenicama. U njoj je prepoznao jednu od dama koje su sinoć sjedile s vlastelinom za stolom.

„Tko ste vi?“ prošapta.

„Tiho!“ reče djevojka ispod glasa. „Ne smiju me čuti. Čekaj malo.“ Nestala je u tamnom otvoru koji je valjda izlazio na neko tajno stubište. Tiuri je ponovno začuo grebanje pa je prišao bliže i pogledao u mrak. Djevojka se opet pojavila, ovoga puta s velikim zavežljajem u rukama. „Evo,“ prošapta, „uzmi ovo.“

Tiuri ju poslušao i stavi zavežljaj na stol. Djevojka ponovno nestala, ali već sljedećeg trenutka se vrati, noseći u svakoj ruci nešto što je blještalo na kasnom svjetlu: mač i bodež. Oba predmeta položi uz zavežljaj na stolu i reče, i dalje šapćući: „Ovo je za tebe, skrij to ispod halje. Brzo, prije nego što netko dođe!“

Otvorila je zavežljaj. Tiuri je vidio da je unutra žičana košulja.

„Zašto ste mi to donijeli?“ prošapta. „I tko ste vi?“

„Ja sam Lavinia,“ odgovori djevojka, „vlastelinova kći. Ne bi me se smjele ticati takve stvari, ali čula sam što su rekli. Spremaju ti se učiniti nešto nažao.“

„Suri vitezovi?“

Djevojka kimnu. „Da, Suri vitezovi. Uskoro će doći po tebe.“

„Ali zašto? Tko su oni?“

„Ne znam, stvarno ne znam! Uzrujani su i jako su ljuti; što si im učinio?“

„Ništa!“ Reče Tiuri. „Ne znam ništa o njima! Nikad ih prije nisam vidio! Barem koliko znam, jer nisu podigli svoje vizire preda mnom.“

Djevojka je pogledala okolo. „Ove stvari sam uzela iz očeve oružarnice,“ rekla je. „Možda ćeš se njima moći zaštititi. Navuci žičanu košulju, naoružaj se!“

„Zašto mi pomažete?“ upita Tiuri.

Nije mu odmah odgovorila. „Što god da si napravio,“ reče potom, „nepodnošljivo mi je pomisliti da stojiš bespomoćno pred njihovom osvetom.“

„Njihovom osvetom?“

„Tako sam čula. Jedan stanovnik dvorca kaže da se nazivaju 'Osvetnici sa svih strana svijeta'... Ali, moram ići, tata ne smije znati da sam ovdje.“

„Neopisivo sam vam zahvalan,“ reče Tiuri.

Djevojka kao da se odjednom trgnula. „Slušaj,“ prošapta.

Tiuri je čuo isti zvuk od maloprije.

„Netko se penje tajnim stubištem,“ šapnu Lavinia. „To može biti samo netko iz obitelji. Vjerojatno otac! Brzo, sakrij ove stvari!“

Užurbano je pomogla Tiuriju sakriti žičanu košulju i oružje pod veliki stol. U međuvremenu se na stubištu jasno čuo zvuk koraka. Nakon nekoliko trenutaka u otvoru tajnih vrata pojavio se vlastelin.

Kad je ugledao kćer, namrštio je obrve i ljutito viknuo: „Lavinia! Što ćeš ti ovdje?“

Djevojka ga pogledala ustrašeno, ali i izazovno.

„Oče,“ zausti, „ja...“

„Odlazi u svoju sobu,“ upade joj vlastelin strogo u riječ. „Poslije ćemo razgovarati. Odlazi!“

Djevojka ga odmah poslušala. Vlastelin pogleda Tiuriju koji je stajao pred stolom nadajući se da će tako prikriti stvari koje su bile iza njega. Neko vrijeme su se šutke gledali.

„Eto,“ reče naposljetku vlastelin. „Došao sam ti nešto donijeti...“ Oklijevao je, nakašljavao se i onda rekao nekako otresito: „Čekaj malo.“

Nestao je u mračnom otvoru vrata i već sljedeći trenutak se pojavio s velikim zavežljajem koji je spustio pred Tiuriju. „Unutra su“, rekao je oštro, „žičana košulja, bodež i mač. Navuci žičanu košulju i naoružaj se.“

Tiuri začuđeno skrenu pogled s vlastelina na zavežljaj. To stvarno nije očekivao! A onda je uvidio komičnost situacije. Prvo je vlastelin ljutito potjerao kćer, a onda mu dao isto što mu je ona već donijela. Nije mogao suspregnuti osmijeh. Da vlastelin zna što je pod stolom!

„Puno vam hvala,“ reče. „Zbog čega ste mi to donijeli?“

Vlastelin nije odmah odgovorio. Na licu mu se pojavila mješavina raznih izraza, osornosti, nelagode i zatečenosti. „Ti nisi *moj* zarobljenik,“ reče potom. „Ne polažem na tebe nikakva prava. Ali bio si moj gost i što god da si učinio, stalo mi je do toga da se možeš obraniti bude li potrebno.“

„Protiv čega?“ povika Tiuri.

„Tiho! To ćeš već vidjeti,“ reče vlastelin. Skrene pogled s Tiurijom i promotri sobu s jednoga kraja na drugi. Pogled mu zastade na zavežljaju pod stolom i na trenutak se trgnu, ali ne reče ni riječi.

„Kako se mogu obraniti ako ne znam od čega?“ upita Tiuri tiho. „Kako se mogu opravdati ako ne znam zašto sam ovdje zatvoren? Tko su ti vitezovi koje nazivate svojim prijateljima? Zar mi ne vjerujete da sam zarobljen bez ikakva razloga?“

„Ne mogu ti odgovoriti ni na jedno pitanje,“ prozbori vlastelin suho. „Porazgovaraj sa Surim vitezovima kada dođu po tebe. Dajem ti priliku da se ne obraniš samo riječima, nego i djelom.“

Htio je otići, ali Tiuri ga uhvati za ruku i reče: „Vi ne vjerujete da sam učinio neko zlodjelo! Zato vas molim: dajte mi priliku da pobjegnem! Pustite me da uteknem iz vašeg dvorca.“

Vlastelin povuče ruku. „Ah, kukavico!“ reče ljutito. „Želiš pobjeći! Uzrok bijegu može biti samo nečista savjest! Ne pitaj me to još jeadanput, jer ću požaliti što sam ti donio oružje.“

„Nisam kukavica,“ započe Tiuri ali odmah zašuti. Nije mogao objasniti da ima itekako dobar razlog za bijeg.

„Tiho!“ reče vlastelin pogleda uprtog u vrata. „Sad idem, vrijeme se bliži...“

U trenutku je nestao, bez riječi. Tajna vrata su se za njim bešumno zatvorila. Tiuri je došao do njih i pokušao ih otvoriti, ali nije uspio. Okrenuo se i pogledom prešao po sada već gotovo sasvim mračnoj sobi.

„Vrijeme se bliži,“ rekao je gospodar Mistrinauta. Očito će Suri vitezovi doći po njega. Pismo će morati ostati nepročitano.

Što imam od toga da znam poruku, pomisli, kad će me valjda ionako ubiti? Njih je četvorica, a ja sam sâm.

Ali pomisao na oružje podari mu snagu. Nije bio potpuno sâm; dvoje ljudi željelo mu je pomoći. Branit će se do kraja. Uvjerit će vlastelina da mu nije pomogao uzalud!

Brzo je svukao halju i izabrao što će ponijeti. Uzeo je bodež i žičanu košulju iz zavežljaja koji mu je donijela Lavinia, a mač iz onoga koji mu je donio vlastelin. Bio je bolji; oštar i lagan. Brzo je bio spreman. Opet je navukao halju, tako da što bolje prikrije ono što je ispod. Drugu žičanu košulju i preostalo oružje gurnuo je pod stol. Izvukao je pismo ispod tepiha i spremio ga u njedra. A onda je sjeo i čekao da dođe „vrijeme“.

Nije trebao dugo čekati. Izvana su odjeknuli koraci, začuo je ključ u bravi i vrata su se otvorila. Ušla su dvojica surih štitonoša, jedan s bakljom u ruci, drugi s kopljem. Obojica su imala spuštene vizire. Bez riječi su pokazali Tiuriju da ih slijedi.

4. Borba sa Surim vitezovima

Tiuri je silazio stubištem između dvojice štitonoša kroz razne sobe i hodnike, stepenicama kojima kao da nije bilo kraja. Bilo je tiho: činilo se da je dvorac umro.

Naposljetku su izašli na dvorište koje Tiuri još nije vidio. Okolo je bilo stupovlje, gdje su plamtjele baklje. Usred dvorišta čekala su ga, jedan pokraj drugoga, četiri Sura viteza. Sa strane su stajala dvojica štitonoša s bubnjevima i palicama. Kad je Tiuri stupio na dvorište, na znak jednoga od vitezova počeli su tiho bubnjati tuš.

Sve je bilo potpuno nestvarno: tih dvorac, gotovo sasvim mračno dvorište, sitna rosulja, nijemi vitezovi, podmuklo bubnjanje.

Štitonoše koji su bili došli po Tiuriju sada su ga doveli do Surih vitezova. Onda su se vratili do vrata koja su izlazila na dvorište.

Tiuri je mirno stajao i gledao četvoricu vitezova. Bili su u punoj spremi, spuštenih vizira, sa štitovima i rukama na dršci mača.

„Zapovjedili ste da me dovedu,“ reče Tiuri. „Što hoćete od mene?“ Morao je govoriti glasno kako bi nadjačao zvuk bubnjeva.

Suri vitezovi su šutjeli.

„Što hoćete od mene?“ ponovi Tiuri.

Suri vitezovi su šutjeli, ali bubnjanje se pojačalo.

Suri vitezovi nepomično su stajali i gledali ga.

Tiuri je osjetio kako ga napušta hrabrost i kako nije u stanju razmišljati. Htio je još nešto reći, ali riječi su mu zastale na usnama. Kao da je bio prikovan o zemlju. A bubnjanje je bivalo sve jače, zlokobnije i gromoglasnije, odbijalo se od visokih, tamnih zidova koji su ih okruživali.

Onda je, odjednom, jedan od vitezova izvukao mač i podigao ga iznad glave. Tri ostala viteza učinila su isto, dok je prvi istupio korak naprijed, poput utvare iz noćne more.

Sada se Tiuriju učas vratila hrabrost. Povukao se unatrag, okrenuo se i potrčao najbrže koliko mu je dopuštala njegova dugačka halja i sve što je imao ispod nje. Potrčao je preko dvorišta, a vitezovi su ga slijedili; koraci su im tutnjali po vlažnoj zemlji. Tiuri je primijetio da se jedan štitonoša zatrčao prema njemu da mu prepriječi put. Ali on uopće nije želio pobjeći; znao je da to nije moguće. U trku je brzo odriješio konopac oko struka i zbacio halju. Onda je stao, okrenuo se i izvukao mač.

Suri vitezovi su bili blizu: trojica su zastala, ali četvrti je i dalje trčao, s oružjem spremnim na udarac. No kad mu je vitez zadao udarac, Tiuri ga je odbio!

Vitez je bio zaprepašten: Tiuri je tako snažno odbio udarac da je vitez zateturao.

No brzo se pribrao, iako ne baš lako. Tiuri se odlučno postavio, s mačem u jednoj i bodežom u drugoj ruci. Više nije mislio na strah, jedino što je osjećao bila je žestoka borbenost. Vitezovi su zastali; kao da su se kolebali. Onda je drugi vitez istupio i napao Tiuriju. Mačevi su bijesno odjekivali. Tiuri se borio kao sumanut. Borio se za život, za pismo, a povrhu svega bio je gnjevan zbog držanja vitezova. Odbio je napadača, ali vidio je kako je sljedeći već spreman za napad i pomislio: Neće stati dok ne padnem mrtav... poražen!

No vitezovi kao da su opet stali oklijevati. Stajali su jedni pored drugih i pogledavali se. Odjednom je Tiuri primijetio da je bubnjanje prestalo.

Opet je glasno povikao: „Što hoćete od mene? Okrivite me, ako treba, ali recite zašto!“

Nekoliko trenutaka vladala je takva tišina da je mogao čuti tih šum kiše. Onda je jedan od vitezova nešto prišapnuo svojim drugovima.

„Jeste li vi doista vitezovi?“, povika Tiuri. „Ili samo kukavice što se skrivaju iz spuštene vizira? Recite mi tko ste!“

Jedan od vitezova obratio mu se i glasno rekao: „A tko si ti?“ Tiuri po glasu prepozna viteza sa srebrnim rogom. „Nisi brat Tarmin iz Smeđeg samostana“, nadodao je.

„Ne trebam vam se predstaviti“, reče Tiuri. „Ne poznajem vas; nisam vam ništa učinio i nemam s vama baš ništa.“

„Ne, ne poznaješ nas“, reče vitez.

„Zovemo se Suri vitezovi“, ubacio se drugi vitez, onaj gruboga glasa. „Sura boja je boja žalovanja, znaš li to? Četiri sura viteza, Osvetnici sa svih strana svijeta. Tražimo mladića koji je pobjegao u šumu, s blistavim prstenom na ruci.“

„Zašto?“ povika Tiuri, a onda nezaustavljivo nastavi: „Kako se zovete? Da vi niste Crveni jahači?“

Vitezovi su se pokrenuli kao da su ih te riječi iznenadile. Onaj koji je posljednji govorio priđe korak bliže, kao da se opet sprema na napad. Ali vitez sa srebrnim rogom ga zaustavi i reče Tiuriju: „Imaš pravo. Moraš znati tko smo, makar nas još nikada prije nisi sreo.“ Podigao je vizir, a ostali su slijedili njegov primjer.

Tiuri im u mraku nije mogao dobro vidjeti lica, ali vjerovao je da ih doista ne poznaje. Vitezovi koji su mu se obratili bili su tamnokosi i bradati, druga dvojica djelovala su mlađe.

„Mi smo Lutajućí Vitezovi“, reče vitez s rogom. „Ovo je vitez Bendu, ovo je vitez Arwaut, a ovo je vitez Ewen sa Zapada. Ja sam Ristrudin Južnjak.

Vitez Ristridin Južnjak!

Tiuri je često čuo to ime; bilo je to znamenito ime, koje je nosio znameniti vitez... Koje god ime očekivao, ovo sigurno nije!

„Ali tko si ti?“ upita vitez Bendu nestrpljivo. On je bio najtamniji, najbradatiji i najgrublji od sve četvorice.

Tiuri odgovori glasno i ponosno: „Ja sam Tiuri, Tiurijev sin.“

„Znači, ipak je istina...“ promrmlja vitez Bendu. Nagnuo se prema Tiuriju i pitao: „Tiuri, Tiurijev sine, zašto si otišao iz kapelice u noći prije nego što ćeš postati vitez?“

I ove su ga riječi iznenadile. „Zašto...“ zaustio je, no onda se pribrao. Odgovorio je protupitanjem. „Što vas se to tiče, viteže Bendu?“

„Imam svojih...“ započe Bendu ljutito.

Vitez Ristridin upade mu u riječ. „Tiuri,“ reče smireno, „zar nije istina da si otišao iz kapelice noć prije nego što ćeš postati vitez?“

„Je,“ reče Tiuri, „istina je.“

„Tako nešto se još nikada nije dogodilo, barem ne otkad ljudi pamte. Budući vitez da ode s bdijenja! To je nedopustivo. Zašto si to učinio, Tiuri, Tiurijev sine? Zacijelo si imao neki razlog.“

„Imao sam razlog,“ reče Tiuri. „Naravno da sam imao razlog! Ali ne smijem vam reći koji.“

„Možeš li nam onda reći zašto si ukrao konja i na njemu pobjegao?“ upita vitez Bendu. „Možeš li nam onda reći zašto si utekao u šumu i tamo se skrivao?“

„I povrh svega, možeš li nam reći zašto носиš *njegov* prsten na ruci,“ nadoveže se vitez Ewen, „i zašto si jahao konja Ardanwena koji nije tvoj i koji je dosad slušao samo jednog gospodara?“

Suri vitezovi gledali su Tiurija čekajući odgovor.

„Znaš li čiji je to bio prsten?“ upita vitez Ristridin budući da nije bilo odgovora. „Znaš li tko je bio gospodar vranca Ardenvena?“

„Naravno da znam,“ reče Tiuri. „Crni vitez s Bijelim štitom.“

„Točno,“ reče vitez Bendu. „Crni vitez s Bijelim štitom!“

Vitezovi su opet zašutjeli i gledali čas Tiurija, čas jedni druge.

„Zašto me to pitate?“ upita mladić. „Zašto ste me slijedili da bi me uhvatili, živog ili mrtvog? Što je na stvari s tim prstenom? To je moj prsten...“

„To da je tvoj prsten!“ povika vitez Ewen. „Kako si, za miloga Boga, došao do njega?“

„Ja... dobio sam ga,“ odgovori Tiuri.

„Dobio?“ začulo se sa svih strana, s nevjericom, začuđeno, zapanjeno.

Tiuri je oklijevao prije nego što će nastaviti. Nije smio ispričati previše. Razgovor se počeo odvijati potpuno drukčije nego što je očekivao.

„Dao mi ga je Crni vitez,“ reče potom.

Sada mu je prišao vitez Ristridin i nagnuo se prema njemu. „Dao ti ga je?“ ponovi. „A što se dogodilo s Crnim vitezom?“

„Ubili su ga,“ reče Tiuri.

„Da, ubili su ga!“ reče vitez Bendu. „Nije poražen, nije poginuo, nego je ubijen!“ zašutio je tako naglo kao da se ugrizao za jezik.

„Tiuri, Tiurijev sine,“ rekao je vitez Ristridin, „umalo si postao vitez, isto kao tvoj poznati otac, ali otišao si i zanemario svoju dužnost. Ne možeš nam reći razlog, kažeš. No možeš li nam reći kako je skončao Crni vitez s Bijelim štitom?“

„Namamljen je u zasjedu,“ odgovori Tiuri. A onda sam sebi upade u riječ. Jasna misao poput munje mu obasja mozak.

„Vi ste ga poznavali!“ povika. „Bili ste prijatelji!“

„Pričaj,“ reče vitez Ristridin.

Tiuri se morao priviknuti na ovu iznenadnu misao. Osjećao je da je dobro pretpostavljao...

„Izazvao ga je Crni vitez s Crvenim štitom,“ nastavi, „ali bila je riječ o lukavštini. Njegovi Crveni Jahači svi su ga zajedno napali i tako je poginuo. A nikada nije bio poražen u dvoboju.“

Vitezovi nisu na to ništa rekli, ali Tiuri je osjetio da se njihovo držanje promijenilo. Nastavio je, nešto tiše: „Tražio me je da mu maknem masku s lica; rekao je da se čovjek mora suočiti sa smrću podignuta vizira...“

Zavladala je teška tišina.

„Znači, bio si tamo,“ reče naposljetku vitez Ewen.

„Da,“ reče Tiuri. „Ali došao sam prekasno.“

„Rekao si da su ga ubili... Crveni Jahači?“ upita vitez Bendu. „A prsten, što je s prstenom?“

„Dao mi ga je,“ reče Tiuri.

„Zašto?“

Tiuri nije odgovorio. „Dao mi ga je,“ ponovi, „a sada bih htio da mi ga vratite.“ Pošto su Suri vitezovi i dalje šutjeli, on nastavi: „A htio bih znati i zašto me sve to pitate i zašto ste sa mnom tako postupali.“

„Da, to mu morate objasniti,“ odjednom se začu neki glas i iz mraka se pojavi vlastelin.

„Ti, gospodaru Rafoxe!“ reče vitez Ristridin i odmah nastavi: „Ti si taj koji mu je dao oružje!“

„Naravno,“ odgovori gospodar Mistrinauta ravnodušno. „I dobro da jesam! Kako bi se osjećao, viteže Ristridine, da si sa svojim drugovima smaknuo ovoga mladića, a da ga, u svojoj slijepoj osvetoljubivosti, nisi ni saslušao? Kako bi se osjećao, viteže Ristridine Južnjače, borče za mir

i pravdu, da si počinio nepravedno djelo, osramotio viteški red i ljagom okaljao svoju slavu? Kako biste se svi vi osjećali, viteže Bendu, i vi viteže Arwaut, i vi viteže Ewen? Naravno da sam mu dao oružje, a ni sâm nisam bio daleko, spreman da se umiješam. Od samoga početka mi nije bilo lako prihvatiti vaše mišljenje.“

„Znači, vjerujete mu,“ upita vitez Bendu, pokazujući glavom na Tiurija.

„Pa zar mu vi još ne vjerujete, viteže Bendu?“ uzvratila vlastelin protupitanjem.

„Bilo bi logično da mu vjerujemo,“ odgovori vitez Bendu. „Mlad je i hrabar, a i lice mu djeluje pošteno. Osim toga, ima uvaženo ime, on je sin Tiurija Hrabrog. Ali svi znamo da to ne mora uvijek biti presudno.“

„Ili je on... ili vitez s Crvenim štitom,“ promrmlja vitez Ewen. „Čini mi se da je prije ono drugo.“

Tiuri je, čudeći se sve više, gledao sad jednog, sad drugog viteza.

„Ja mu vjerujem,“ glasno prozbori vitez Ristridin.

Ali Tiuri je bio nestrpljiv. „Vitezovi,“ rekao je, „još uvijek niste odgovorili na moje pitanje.“

Suri vitezovi su šutjeli. Ristridin se nakašljao.

„Kaži mu, Ristridine,“ reče vlastelin. „To si mu dužan reći! Nije ti ugodno, ni sâm to više ne vjeruješ, ali ipak si mislio da je tako, i time si se vodio. Zato izreci zašto si ga držao krivim, neka čuje!“ Prišao je jednom štitonoši i uzeo mu bakiu iz ruke. Onda je njome obasjao Tiurijevo lice.

Vitez Ristridin trenutak je oklijevao.

„Tiuri,“ prozbori zatim, „reći ću ti zašto smo te tražili: mislili smo da si ti ubio Crnog viteza s Bijelim štitom, ukrao mu prsten i pobjegao na njegovom konju. Ali, Bog mi je svjedok, sada doista vjerujem da smo mislili pogrešno!“

S nizozemskog preveo Radovan Lučić Lutz

V

KNJIŽEVNOST
NA AFRIKANSU

PROZA

KAREL SHUMAN

Karel Schoeman (1939–2017) bio je južnoafrički pisac, povjesničar i prevoditelj. Za života je objavio više od 30 romana te nekoliko desetaka historiografskih i biografskih radova. Schoeman je tri puta nagrađivan književnom nagradom *Hertzogprys*, godišnjom nagradom Južnoafričke akademije znanosti i umjetnosti. Prema njegovom distopijskom romanu *Na die geliefde land* snimljen je 2002. godine film *The promised land*. Tijekom života najviše je bio vezan uz rad Južnoafričke biblioteke u Kaapstadu gdje je proveo sedamnaest godina. Schoemanov historiografski rad igra važnu ulogu u južnoafričkom post-aparthejskom kontekstu i na tom polju je također višestruko nagrađivan.

Ulomak iz romana: „**Drugačija zemlja**“ – *'n Ander land*. Kaapstad: Human & Rousseau, 1984. (str. 3–10)

Da je putovanje okončano, u prvi mah uopće nije ni znao. Nije bio svjestan činjenice da su stigli i da je naizgled beskrajno treskanje i zveckanje, pucketanje, podrhtavanje i njihanje kočije utihnulo. Neprestano kretanje kočije i topot konjskih potkova, tijesni prostor u kojem je bio pritisnut uza svoje suputnike, neudobno sjedalo, ručna prtljaga koja je bila natiskana po svim kutovima i rupama; te vrućina, žarki sjaj sunca po spuštenim žaluzinama i prašina koja ih je obavijala poput finog oblaka, prodirala je posvuda i posipala bijeli prah po ljudima i koferima. Koliko je dana ovo trajalo? Deset dana, jamčio je kočijaš na početku putovanja, ali negdje po putu prestao je brojiti i ne zna je li obećanje održano.

S mnogo muke savladavali su uspone, tutnjali su kroz plitke vode ili kamenita tla isušenih potoka, ostavljajući iza sebe stabla i zelene pašnjake obale i prodirući dublje u unutrašnjost zemlje, uspinjući se na visine prostranih visoravni i ne vidjevši nikakvih znakova civilizacije osim nekolicine bjelačkih farmi okruženih stablima, nestvarnih poput optičkih varki u daljini. Žaluzine su mlatarale i lepršale te se naposljetku

otkačile, žestina sunca zaslijepila ga je, vrućina dugih dana postajala je sve nesnosnija s porastom groznice, a kašalj mu je dodatno pogoršavala fino usitnjena prašina. Umrtvljenim prstima pokušavao je opipati kutijicu s tabletama u unutarnjem džepu prsluka, ali je nije mogao naći. Tone u san ili kratkotrajno gubi svijest, nemirno sanja i naglo se trgne u istoj klatačkoj, škriputavoj kočiji, na istoj blijedoj ravnici, pod istim neumoljivim suncem. „Pogledajte tamo,“ obraća mu se muškarac pokraj njega i naginje se kako bi lepršave žaluzine gurnuo u stranu i pogledao prema vani, „gledajte, to Vam je strvinar.“ Već ošamućen od vrućice i napola omamljen podigao je pogled i kroz maglu prašine koja se uzdizala pod kotačima kočije ugledao je tek prostranstvo zemlje i zračnu kupolu nalik metalu. „Vidite li ga?“ upitao je muškarac kraj njega nestrpljivo. „Gledajte, tamo!“ Prst mu je pokazivao prema zraku i upirao u jednu točku u prostoru: nepomično je lebdjela ptica raširenih krila, tražeći, čekajući. Opet je zatvorio oči, ali ovo je slika koja mu ostaje kao odraz ove strane zemlje: prostrano polje iznad kojeg lebdi ptica grabljivica s raširenim krilima, bezvučno oslikana na nebeskom svodu dok čeka svoj plijen.

Ostali putnici su u pravilu muškarci samci u kariranim odijelima i s upadljivim lančićima za satove, koji puše cigare i razgovaraju o industriji dijamanta, trgovačkim transakcijama i najnovijim vijestima iz Engleske. Ubrzo nakon polaska postalo im je jasno da je bolestan i nakon toga su ga što je moguće više izbjegavali ili ignorirali, osjećajući nelagodu u njegovoj prisutnosti u suprotnosti s njihovim blistavim zdravljem, glasnim samopouzdanjem. U kočiji se nalazio i par mlađih muškaraca, prodavača ili činovnika, koji su bešumno prisluškivali razgovore drugih i ponizno se smijali njihovim šalama te dvije mlade djevojke na putu doma iz internata, ali ni one se nisu obazirale na njega. Jedinu suputnici koji su mu posvećivali pažnju bio je sredovječni židovski bračni par na povratku s posjete obitelji u Njemačkoj, okruženi putnim dekama, lepezama, knjigama, jastucima i košarom za piknik, potpuno oboružani za sve neudobnosti ovog dugotrajnog putovanja te učiteljica iz Engleske – već na početku putovanja trgnuo se iz nemirnog, delirijskog sna i opazio je kako se naginje prema njemu s bočicom mirisne soli, sa zabrinutim izrazom na licu. Židovka je inzistirala da stavi jedan od njihovih jastuka pod glavu, njezin muž se naginje kako bi ga namjestio, podupirući se u tegobnoj, njišućoj kočiji. Na odmorištima taj isti par skrbi o njemu, pomažu mu pri silasku s kočije i brinu se da dobije slobodno mjesto za stolom i nešto za pojesti. Hranu iz gostionica i farmi, međutim, nije mogao jesti. Vidio je kako Židovka i učiteljica prigušeno razgovaraju i pogledavaju u njegovom smjeru. Jedan put, prisjetio se kasnije, sjeo je muškarac pokraj njega sa zdjelom juhe

u ruci i pokušavao ga žlicom nahraniti poput djeteta – „Hajde,“ rekao je prijazno, „hajde, morate nešto pojesti.“ Zapazio je muškarčeve malene, kosmate ruke i zlatne prstenove; okrenuo je glavu od masne juhe. To mora da je bilu pred sâm kraj putovanja. Kasnije – je li to bilo nekoliko minuta kasnije ili nekoliko dana? – muškarac mu je iz čuturice pokušao nakapati malo vinjaka u usta. „Hajde, držite se,“ rekao je, „još samo jedan dan i onda smo doma.“

Dani i sati za njega su izgubili svaki smisao: vrućica i delirij preuzeli su ga, a putovanju nema kraja na vidiku, ljuljajući se, podrhtavajući, tutnjeći u njišućoj kočiji sa svojim lepršavim žaluzinama natiskani u isuviše malenoj prostoriji, sparnoj, ljepljivoj i neopranoj, umorni i ukočeni od dugog putovanja, bijeli od prašine, uz primjese neugodnog mirisa znoja, kolonjske vode, mirisne soli i vinjaka, prividno nepomični na toj mrtvačkoj ravnici pod visokim suncem. Oni putuju doma, pomišlja u sebi u jednom od posljednjih trenutaka bistrine uma; ali njega kočija odvozi sve dalje, sve dublje u nepoznatu zemlju.

Kretanje se prestalo; vrućica i dezorijentiranost splasnuli su i ostavili ga slabog i izmorenog. Otvorio je oči i zagledao se u svjetlo i dugo je promatrao uzorke ne bi li ih odgonetnuo prije nego što je shvatio da se radi o mrljama na bijelom zidu sobe u kojoj se nalazio. Zid je uspio raspoznati i polako je počeo izviđati po sobi, opazio je stolicu i garderobni ormar i zapazio je vrata koja su bila napola odškrinuta i crnkinju koja stoji na pragu i pogledava ga ispod marame koja joj je bila nisko zavezana oko glave. Nepomično su se pogledavali, a zatim se ona okrene kao da bježi i čuo je tabananje bosih stopala po podu.

Vrijeme je prolazilo; on je spavao i iznova se budio, motrio bijeli zid i vrata i ženu koja tamo stoji, bjelkinju s pregačom i kosom svezanom u punđu, koja ga je sumnjičavo pogledava i neodlučno prilazi krevetu, s pregačom malkice podignutom kao u svrhu obrane. Što ta žena govori ne može razaznati, njezine riječi istovremeno poznate i strane i potrajalo je neko vrijeme prije nego što je shvatio da mu se obraća na nizozemskom, s jakim njemačkim naglaskom. „Jeste li budni?“ upitala je bojažljivo, i on je kimnuo, ali to je sve što je bio u stanju učiniti, da bi zatim opet otplovio natrag u besvjesnost.

Uzorci na zidu promijenili su se kada je ih opet pogledao, jer je svijetla gorjela na noćnom ormariću kraj kreveta i bacala sjene na neravnu žbuku. Omalen, bradati muškarac s naočalama stajao je kraj njega dok je nešto spremao u svoju kožnatu torbu. „Tako dakle,“ kazao je, „vratili ste se u naše krajeve. Kako se osjećate?“

„Slabo,“ odgovorio je, ali glas mu je vjerojatno bio preslab da bi bio čujan. Doktor – jer taj je čovjek nedvojbeno bio liječnik – promrmljao je nešto sebi u bradu.

„Bili ste bolesni, jako bolesni. Što vas je pobogu spopalo da u ovakvom stanju krenete na putovanje? Trebali ste ostati doma, pod budnim okom vašeg liječnika, a ne skitati se ovdje u unutrašnjosti Afrike.“ Nije, međutim, očekivao nikakav odgovor, brzo je bacio pogled duž kreveta, uzeo svoju torbu i spremio se za polazak. „Sada morate malo ojačati, to će malo potrajati – mlijeko, ako vam prija, juha, gutljaj vinjaka ako vam se javi želja. Prenio sam gđi Schröder, ona će se pobrinuti za to.“ Zatim se nečega sjetio pa je prišao bliže krevetu. „Imate li novca?“ upitao je. „Možete li si priuštiti ove stvari?“

Odmah mu je palo na pamet da bi se inače trebao uvrijediti na ovakvu bahatost; ali u ovom trenutku ne. „Imam novaca,“ rekao je, međutim nešto u njegovom tonu dalo je naslutiti negodovanje.

„Čisto da znam,“ kazao je doktor. „U suprotnom bi morali sklopiti ugovor.“ Šešir i torbu već je držao u ruci. „Sada vas napuštam,“ rekao je. „Gđa Schröder će me pozvati bude li potrebe.“

Prikupio je nešto snage da postavi samo jedno pitanje prije nego čovjek iščezne. „Gdje sam?“ upitao je.

Doktor se okrenuo i pogledao ga. „U Bloemfonteinu ste,“ odgovorio je, „stigli ste. Bloemfontein Vam je zasigurno i bio odredište, zar ne? Uđe li netko s plućnim problemima u putničku kočiju put ga uvijek dovede ovamo – već smo naviknuli iskrcavati umiruće i leševe s kočije i Vi niste prvi kojeg smo u besvjesnom stanju smjestili u hotel. Ali nisam stekao dojam da se i Vi želite pridružiti leševima, iako sam u početku mislio da i nemate baš velike šanse.“ Kratko se osmijehnuo i oči iza naočala sa zlatnim okvirom nisu zračile nabusitošću, unatoč grubom nastupu. Šeširom u ruci kratko je odmahnuo u znak pozdrava i napustio sobu.

Prolaze dani, izmjenjuju se svjetlo i tama. Tu i tamo u daljini čuje glasove – slučajne, izdvojene fraze ili nerazumljive rečenice negdje s druge strane unutarnjeg dvorišta ili na kraju dugačkog hodnika ili zbunjujuće muške glasove i smijeh, vrata koja se naglo zatvaraju, prasak razbijene čaše. Smješten je u hotelu kamo su ga u nesvjesnom stanju prevezli iz kočije, saznao je od gđe Schröder, a kada je utvrdila da govori njemački, češće se počela zadržavati u njegovoj bolesničkoj sobi, iako se i dalje držala na odstojanju od kreveta uz dozu sumnjičavosti prema strancu kojeg su donijeli da umre pod njenim krovom. Jedan put čuo je zvukove njemačkog muškog pjevačkog zbora praćenog klavirom koji se svaki mjesec tu okupljao, objasnila mu je gđa Schröder, dok se on njihao između jave

i sna nošen tim dalekim, poznatim narodnim pjesmama punim sjećanja, umiren otkrićem da ono što je ostavio iza sebe ipak nije toliko daleko kao što je prvotno pomislio.

A zatim ga opet zemlja iznenadi teškom nevremenskom tutnjavom i klopotanje tuče po limenom krovu iznad njegove sobe: olujno nevri-jeme, kazala je gđa Schröder, nervozno čupkajući svoju pregaču; ove godine nas je ljeto dobro služilo, ustvrdio je doktor Krause za vrijeme svog sljedećeg posjeta, kiša pogoduje usjevima, ali tuča je nanijela štetu u voćnjacima. Otkrio je da njegov sobni prozor gleda na uski hodnik i zid; danje svijetlo koje dopire do ovog sobička prigušeno je i mutno, a vanjski znakovi života dopiru tek neizravno do njega, vijesti izdaleka prenose glasonoše. Čuo je viku glasova na stranom jeziku i tabananje bosih stopala slugu po zemljanom podu; s vremena na vrijeme došetao bi crnac u sobu da isprazni noćnu posudu, s dozom opreza pred bolesnim strancem, osmjehujući se kada ga se pozdravi. Zemlja je ipak bila strana, shvatio je; morâ i kopnâ razdvajali su ga u konačnici od onoga što mu je bilo poznato, unatoč svim prividima.

Jednoga dana zatekao je na stolici preko puta svog kreveta, strpljivo čekajući da se probudi, gđina Hirscha, trgovca koji se na naizgled bes-konačnom putovanju ovamo brinuo za njega, a koji mu se sada veselo osmjehivao. „Došao sam obići bolesnika,“ uzviknuo je. „Možda ćete se upitati zašto tek sada, ali naš dobri Doktor uvjeravao me da još niste bili spremni za naprezanje, stoga sam se morao zadovoljiti sva-kodnevnim upitima o napretku Vašeg ozdravljenja. U svakom slučaju Vas nisam bio zaboravio, a moja mila supruga šalje Vam pozdrave i želje za što bržim ozdravljenjem – a govoreći o stvarima praktične prirode...” Skočio je na noge i uzeo košaru koja se nalazila kraj njega na podu. „Breskve iz našega vlastitoga vrta, kasne breskve – breskve iz Vrystaata, najbolje u cijelome svijetu – i boca Moëta: doktor Krause uvjerio me je da će Vas upravo ovo opet osoviti na noge, a istovremeno predstavlja znak dobrodošlice u Bloemfontein unatoč prvotno manje sretnim okolnostima dolaska u naš kraj.“ Pucajući od zdravlja, zado-voljstva, dobročinstva sjedio je nasuprot krevetu, raširenih nogu, s rukama na koljenima, sa širokim osmijehom na bradatom licu; prsten pečatnjak, satni lančić, blistava igla za kravatu na prigušenom svjetlu u sobi. „I ako Vam još kako možemo biti na usluzi u ovom neprijatnom periodu, barem dok ne očvrsnete – ako ima pisama koje treba napisati ... Vjerojatno imate prijatelje u Nizozemskoj koje treba obavijestiti o Vašem dolasku, poslovne kontakte...” Sjedio je u iščekivanju, željan biti na usluzi.

Nakon dugog šutanja, dugotrajne osamljenosti, opet je morao započeti razgovor; iz ovog tihog prostranstva mostovi su ga vodili natrag na drugu obalu, u svijet drugih ljudi, pisama i poruka, gesti i obaveza. Morao se vratiti, ali i dalje se kolebao treba li napraviti taj korak, dok je Hirsch sjedio s druge strane kreveta i smiješkom ga ohrabrivao. „Ne,“ izustio je naposljetku. „Ne, puno Vam hvala, nije potrebno nikoga obavještavati.“

Hirsch ga je na trenutak oštrije pogledao, kao da iza osmijeha pokušavao odvagnuti, zbrojiti i zaključiti; međutim kada je nastavio govoriti, glas mu je bio jednako živahan i ton sasvim bezbrižan kao i netom prije. „Bude li kojim slučajem drugih aranžmana u kojima Vam mogu biti od koristi – itekako razumijem da ste stranac u stranoj zemlji, te ako ja koji ovdje živim i radim, uostalom već duže od četvrt stoljeća – da, skoro tri-deset godina – i koji ovdje imam kontakte i poznanike, budem bilo kako mogao pomoći...“

Nazad preko mosta na staru poznatu obalu, u poznatu zemlju, u život koji teče dalje. „Imam mjenice u lokalnoj banci,“ započeo je Versluis, ali Hirsch ga je prekinuo brzmom, odlučnom gestom. „Kada opet stanete na noge predstaviti ću Vas našem direktoru banke, a u međuvremenu nema potrebe da se ičime zamarate, svi Vam ovdje vjeruju.“ Opet je nastupio mali trenutak tišine, a zatim je naglo ustao. „Nego, predlažem da odmah krenemo s kúrom, čemu čekanje?“ I već je brzim pokretima malenih, kosmatih ruku odvijao žičani omotač s čepa šampanjca. „Popit ću samo jednu čašicu u Vaše zdravlje, nakon toga moram natrag u trgovinu, ali Vam zato ostaje više u boci da si prikratite poslijepodne u bolesničkoj sobi.“ Čep je izletio, šampanjac se zapjenio i Hirsch ga je brisao salvetom iz košare. „Nije naravno u stanju u kojem bi trebao biti, prevalio je dugački put – brodom iz Europe te dalje volovskim kolima prema nama, i sami znate koliko je dugotrajno i zamorno to putovanje. I pritom moram dodati da nije tako dobro ohlađen kao što bi bio u Europi, ali nadam se da nećete zaboraviti da je trenutno sredina ljeta i da je led ovdje u Bloemfonteinu nažalost nepoznati luksuz – nadam se da ćete znati cijeniti dobru namjeru i nećete zaboraviti da se nalazimo u Africi.“ Izvadio je dvije čaše za šampanjac iz košare i natočio pjenušavo vino, pruživši mu jednu od čaša. „Nazdravimo Vašem brzom oporavku,“ uzviknuo je Hirsch, kimnuvši s osmijehom, podižući čašu. „Želim Vam dug i ugodan boravak ovdje u našem kraju.“

Pili su: Hirsch kuša, procjenjuje i pažljivo briše brkove džepnim rupčićem. „Još jednom ću ponoviti, samo javite ako Vam bude bilo što trebalo što će Vam boravak u ovom novom okruženju učiniti ugodnijim – bit

će mi veliko zadovoljstvo otvoriti račun u Vaše ime i naručiti i ono što možda nemam u zalihama. Jedna rečenica, pisamce posredstvom jednog od sluga...”

Počelo mu se vrtjeti u glavi od toplog, pjenušavog šampanjca nakon što tako dugo nije ništa pio, shvatio je Versluis. Opet je dobio čvrst oslonac pod nogama i konture svijeta koji je tako dugo ostavio iza sebe počele su se opet blago nazirati oko njega. „Možda...” počeo je sporo, i gost je odmah ustuknuo i nagnuo se preko kreveta da bi bolje čuo što mu govori i priskočio upomoć. „Ako biste bili tako ljubazni – moja oprema za brijanje i drugi toaletni predmeti nalaze se u mom koferu, i čisto donje rublje. Možda biste...”

Hirsch je već bio na koljenima iznad kofera. „Ali s najvećim zadovoljstvom, trebali ste odmah reći – trebao sam se uostalom i sâm sjetiti.” Kopča na koferu već je bila otvorena i ne prestajući govoriti vadio je predmete brzim, preciznim pokretima i slagao ih u ladičar ili ormar, vješto poput sluškinje. „Ostatak Vaše prtljage uskoro stiže s transportnom kočijom, to traje duže, ali taman kad prizdravite bit će tu, tada ćemo se i njoj posvetiti te iznova unijeti reda u Vaš život nakon svekolikog poremećaja u putovanju i ovog iscrpljujućeg bolovanja.” Knjige, mapu s pisaćim papirom i putnu budilicu stavio je na ormarić pokraj kreveta; držač za ovratnike i kutijica za manšete, toaletna vodica britvica, četkica, šalica i remen za brijanje, četke za odjeću, džepni rupčići, rukavice, kravate, košulje i donje rublje koje je tako davno upakirao, ugledali su sada svjetlo dana, a Hirsch je – ni na trenutak ne narušavajući živahnost u razgovoru – svaki pojedinačni predmet pregledavao brzim, procjenjujućim pogledom, određujući vrijednost i odobravajući ukupni iznos; malene, kosmate ruke na kojima su svjetlucali pečatnjaci nježno su pogladile svaki pojedinačni upotrebni predmet ili komad odjeće, pune respekta prema sadržaju lana ili svile, vrijednost srebra, kože ili kristala.

„S druge strane smatram da Vas ipak moram umiriti u pogledu zemlje u kojoj se trenutno nalazite. Možda mislite da ste se zaputili na sami rub civiliziranog svijeta, dragi prijatelju, a nakon iscrpljujućeg putovanja kojeg ste podnijeli da biste ovdje došli, to bi bilo i razumljivo; ali mogu Vas ipak uvjeriti da to nije tako. O da, nama itekako nedostaju pogodnosti i rafiniranosti koje su u Europi samorazumljive. Ovdje se borimo sa svakojakim problemima koji će se Vama zasigurno učiniti stranima, suše i pješčane oluje i jake tuče, divlje zvijeri i skakavci i ogromne udaljenosti u ovoj zemlji, izolacija u kojoj smo prisiljeni živjeti. Ali ipak se ne nalazimo posve izvan granica civilizacije, održavamo Europu ovdje u srcu Afrike. Šampanjac se i ovdje može nabaviti, u to Vas više ne trebam

uvjeravati, kao i najbolja vina iz Njemačke i Francuske, a u slučaju potrebe za proslavom neke posebne prigode, naš dobri prijatelj Schröder ovdje u hotelu može podastrijeti vrhunsku trpezu dostojnu svakog slavlja. Imamo i čitaonicu u kojoj možete konzultirati najbolje časopise iz Europe, knjižnicu za posudbe, književno udruženje, a nekoliko naših dama osnovalo je čitalački kružok posvećenom velikim majstorima svjetske književnosti. Tu je i pjevački zbor s izvrsnim glazbenim izvedbama, a ako vas privlače lakše note, tu su i plesne zabave koje traju do ranih jutarnjih sati, a dame su jednako elegantne kao u bilo kojem europskom gradu. Kod nas možete igrati kriket i tenis; imamo i gimnastički klub, možete jahati, a godišnje se održava i konjičko natjecanje koje privlači posjetitelje iz cijele zemlje. I za kraj, ako dopustite da Vam se i privatno obratim, kada malo ojačate vrata naše kuće širom su Vam otvorena; moja vlastita kočija stoji Vam na raspolaganju za izviđačke pohode po okruženju, a mojoj supruzi i meni bit će čast da Vam pri tome pravimo društvo.“

Kofer je raspakiran: Hirschovo maleno, bradato lice blistalo je u podnožju kreveta. „Ali ja Vas zamaram,“ kazao je. „Vi se želite odmoriti i prikupiti snagu, a ja se opet moram posvetiti poslu – trgovinu su dovoljno dugo nadzirali činovnici dok smo boravili u inozemstvu, a jedino gospodarevo oko goji konja, zar ne? Stavit ću Vam bocu na ormarić, nadohvat ruke, tako da je po želji možete natočiti, i ovime Vas opet prepuštam na skrb dobre gđe Schröder i našeg vještog doktora Krausea. Dragi prijatelju, zasada se opraštam od Vas.“

Prijevod s afrikaansa: Toni Bandov

POEZIJA

U izboru Tonija Bandova slede prevodi pesama nekolicine južnoafričkih pesnika, objavljenih u zbirci *Afrikaans Poems with English Translation*. Selected and compiled by: H. P. van Coller, Helize van Vuuren, Louise Viljoen. Pretoria: Protea Book House, 2018

Eugène N. Marais

Zimska noć

O hladan li je vjetar
i suh.
I svjetlucava u prigušenom svjetlu
i ogoljena,
prostrana poput milosti Gospodnje,
počivaju polja u zvjezdanom svjetlu i tami.
A visoko u klancima,
raspršeno među paljevinama,
komeša se sjeme trave
poput dozivajućih ruku.

O melodijo tugaljiva
u ritmu istočnog vjetra,
poput djevine pjesme
u ljubavi napuštene.
U zavoju svake travke
blista kap rose,
no brzo izbijeli
do mraza na hladnoći!

Adam Small

Dođ'te, hajmo pjevati

Prijatelji
otvor'mo Bibliju
i čitajmo iz nje –
o Najsvetiji Duše
dopusti da ove riječi dopru ravno u naša srca! –
iz druge knjige o Mojsiju
iz Knjige izlaska
četvrto poglavlje, prvi i drugi stih –
o Gospode
od ovih riječi stvori nam svjetlost kao u svijeća! –

Mojsije uzvрати: ali
ako mi ne povjeruju i ne poslušaju me
nego mi reknu: Jahve ti se nije objavio?

ali Gospod uzvрати: ti ćeš povesti narod svoj
što ti je to u ruci?
i Mojsije reče: štap

i tako prijatelji
to je bilo sve što je imao
ovaj čovjek Božji
žezlo
mrtvi štap
a povrh toga bio je i mucavac

ali Gospod tada dugo s njim razgovaraše
o tome kako je tim štapom mnogima smrt zadao
Egipćaninu
i Mojsije pognu svoju veliku glavu
a zatim
najednom taj isti štap pretvori se u zmiju!

i tako prijatelji
Gospod je i meni pokazao

svoja čudotvorstva
upitao me što imam u ruci
i prijatelji
u mojoj ruci bila je gitara

dođ'te, hajmo pjevati

Antjie Krog

Majka

Majko, pišem ti pjesmu
bez pomodnih punktuacija
bez riječi koje se rimuju
bez priloga
tek tako
bosonogu pjesmu –

jer ti me podižeš
svojim malenim kolebljivim ručicama
rezbariš me svojim crnim očima
i oštrim riječima
okrećeš svoju glavu od škriljevca
smiješ se i urušavaš moje šatore
ali svake večeri žrtvuješ me
svome Gospodinu Bogu.
tvoje madežno uho moj jedini je telefon
tvoja kuća moja jedina biblija
tvoje ime moj lukobran protiv života

tako mi je žao majko
što nisam ono
što bih rado voljela biti tebi.

Daniel Hugo

Kuća osluškuje

sobe su mi prazne poput unutarnjeg uha
čujem stanare kako se glasno prepiru
vode ljubav, prekoravaju, međusobno se tješe, trgau
opaku sadašnjost, nikad zadovoljni
nastavljaju se prepirati o moglo se i trebalo se i moralo se

slušajte, čuvam vašu prošlost
temelji mi škripaju pod teretom
stropovi mi porozni od jeke
previše psovki osipa mi žbuku
godine suzâ prozore mi trunu

zbog onoga što je bilo trošimo se do kraja
moj krovni crijep i vaše molitve
šapuću i pucaju u sve jačem pozivu upomoć
nečujno u svakonoćnoj ušnoj školjci

Ronelda Kamfer

oprostite, ali ja sam Afrikaans

dragi stričeki s jezivo dugačkim sivim bradama, dokoljenkama
i vi koji mislite da se kaki slaže sa svime

dugo, dugo vremena sam vas se bojala
jako bojala
bili ste barbaroge
stari moji, izlazila sam na kraj s uličnim tučama
čak ni Pagad nije imao ništa o vama

ali kad bih načula da se priča o Burima
srce bi mi brže zakucalo

masne graške znoja izbile bi
iznad gornje usne
glava bi se nagnula u stranu
grlo isušilo
i htjela sam potrčati
brzo i brže i najbrže
brže od Frankieja Fredericksa

dragi striček, kako li ste samo mogli
bila sam samo dijete
to uopće nije bilo kul
međutim kao i sa svakim dječjim strahom
punoljetnost ne mijenja ništa

ali sada vas barem mogu ignorirati
a da ne doživim slom
i sve to zahvaljujući
NAPRETKU
da, gomilo šljama
otkrila sam tajnu
govorim vaš jezik
jedem vašu hranu
stanujem u vašoj domovini
pijem vaše vino
pjevam vaše pjesme
i dragi striček, ja, da ja, ja se ljubakam s vašim sinovima

tako dakle,
sa suzom u oku privodim kraju
citirajući Jabua Terre'Blanchea,
susjedovog posvojenog sinčića:
'gle novu majicu
koju mi je mama kupila
u zadruzi u Elginu
dvobojna je pa se tako slaže sa svime'

Nathan Trantraal

Valhalla Park

Ima odraslih ljudi koji sjede na pločniku
i gadno psuju i igraju domine;
bebe koje gadno psuju
i igraju se nasred ulice,
auti ih moraju zaobilaziti;
cijele obitelji koje sjede duž ulice
ispred svojih kuća i opako te pogledavaju
dok prolaziš.

Ima pataka po cesti,
stotinjak pasa lotalica,
tisuću vucibatina
i zagledaš li se pažljivo u lica
vidjet ćeš da su svi redom
već tisuću godina mrtvi –
ljudi,
patke
i psi.

Sretni su što su tamo
i svi koji stanuju u Valhalla Parku
reći će ti: ovo je najsigurnije mjesto ako živiš ovdje
i ja im vjerujem jer neosporna je činjenica
da mrtvi ne opsjedaju jedni druge.

Prijevod s afrikaansa: Toni Bandov

VI

IN MEMORIAM

IN MEMORIAM

Erika De Cuyper (1941–2022)

S tugom i žaljenjem sam primila vest da je preminula Erika De Kajper, dugogodišnji sekretar za nederlandistiku ogranka Prinčevskog reda iz Sint Niklasa i inicijator saradnje tog ogranka s Grupom za nizozemske studije na Filološkom fakultetu. Od našeg prvog susreta u proleće 2000. godine, kad je došla u Brisel da čuje moje predavanje o Hubertu Lampou, neumorno se zalagala za jačanje kulturnih veza između nizozemskog i srpskog govornog područja i za povlašćen status naše Grupe u aktivnostima svog ogranka. Podržavala je inicijative naše Grupe, omogućivši – uz podršku ostalih članova svog ogranka – objavljivanje nekoliko brojeva Erazma; inicirala je dodeljivanje stipendija našim studentima za pohađanje letnjih kurseva jezika i kulture u Flandriji; bila je suorganizator više putovanja članova Prinčevskog reda Srbiji; ukazala mi je čast da održim predavanje u okviru serije predavanja posvećenih njenom pokojnom suprugu, pesniku Armanu van Aseu, koji joj je posvetio pesmu koja sledi.

Otišla je izuzetna dama i neumorni kulturni pregalac koje ćemo se sa zahvalnošću sećati.

Jelica Novaković-Lopušina
saradnici Grupe za nizozemske studije

Waar tederheid begint
lossen woorden op in warmte.

Ik omhels je.

Hoe zou ik anders spreken.
Woorden lossen niets op.
Ik wil met je praten
ook als ik niet wil praten
met meer dan ogen of vingers
onderhands en blind
als vertrouwen.

Jij betast mij als blindenschrift.

Ik lees je lippen. Samen.

Armand Van Assche

Gde počinje nežnost
tu se reči tope u toplini.

Grlim te.

Kako da drukčije govorim.
Reči neće ništa razrešiti.
Hoću da pričam s tobom
čak i kad ne želim da pričam
osim očima ili prstima
krišom i slepo
poput poverenja.

Opipavaš me kao brajevo pismo.

Čitam ti usne. Zajedno.

Arman Van Ase

IN MEMORIAM

Maja Weikert (16. juli 1951 – 25. januar 2022)

Sa žaljenjem smo primili vest da je u utorak 25. januara u Frankfurtu preminula Maja Weikert.

Maja Weikert je bila veoma aktivan prevodilac nizozemske književnosti na hrvatski i bosanski prevevši između ostalih dela Jeruna Brauersa, Saskije de Koster, Renate Dorestejn, Arnona Hrunberha, Martena 't Harta, Herta Maka (zajedno s kolegom prevodiocem Goranom Sarićem), Marhrit de Mor, Jamala Uaračija, Marike Lukas Rejneveld i Franka Vestermana.

Njeni prevodi odigrali su značajnu ulogu u diseminaciji nizozemske književnosti i kulture. Sa zadovoljstvom se sećamo mnogobrojnih susreta s Majom, na Frankfurtskom sajmu knjiga, u Prevodilačkoj kući u Amsterdamu i tokom prevodilačkih radionica u Beogradu i Rijeci. Nedostajaće nam njeno neumorno zalaganje za nizozemsku književnost, njen angažman i entuzijizam. Njenom suprugu, porodici i kolegama izražavamo saučešće i želimo snage u suočavanju s ovim gubitkom.

Nizozemska literarna fondacija
Barbara den Ouden

Kao Majine kolege i prijatelji pridružujemo se izrazima saučešća, zahvalni što smo je poznavali i imali zadovoljstvo da sarađujemo i družimo se s njom.

Jelica sa saradnicima

VII

RECENZIIJA

Judit Gera & Jos Kleemans: *Plezier in poëzie. Een handleiding poëzie-analyse voor de Internationale Neerlandistiek*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2022.

Autorski tim Gera & Klemans iskoristio je svoje dugogodišnje pedagoško iskustvo ali i poznavanje književnoteorijske literature za doprinos osavremenjivanju praktične nastave iz nizozemske književnosti. Ciljna grupa su im pre svega studenti nederlandistike na fakultetima izvan nizozemskog govornog područja ali i svi ljubitelji holandske i flamanske poezije uopšte. Radi se o maloj zbirci od dvadeset i jedne pesme praćene anotacijama u vidu jednojezičnih objašnjenja težih reči nakon čega u vidu pitanja slede uputstva za čitanje kao i sugestije za interpretaciju. U drugom delu knjige ponavljaju se odabrane pesme, sada praćene interpretacijom samih autora.

U čemu je savremenost ovog priručnika? Za početak je to sam izbor pesama. On ne počiva na ustaljenom intramuralnom kanonu već uključuje ravnopravno sve one kategorije autora koji su u tom klasičnom kanonu ostali uskraćeni. To su pre svega ženski autori i oni koji poreklom nisu sa nizozemskog govornog područja. Samo dve pesnikinje rođene su u 19. veku, svi ostali su pesnici dvadesetog i dvadesetprvog stoleća. Prostor je dat i onim pesnicima koji se ne smatraju predstavnicima tzv. visoke kulture. Ovakav pristup mogao bi se nazvati i politički korektnim jer odražava sva deklarirana načela svekolike jednakosti.

Druga odlika koja je u skladu sa savremenim načelima jeste ostavljanje slobode čitaocu, pa i onom sa skromnim poznavanjem jezika i kulturološke pozadine, da čita i tumači tekstove na svoj način dok mu autori samo pružaju neophodne opšte smernice ne namećući pri tom svoju interpretaciju.

Savremenost se ogleda i u poimanju funkcije umetnosti. Autori se pri tom oslanjaju na teoretske postavke Rite Felski (*Uses of Literature*, 2008).

Po njoj književnost 1) omogućava prepoznavanje univerzalnog u ličnom 2) očarava i ushićuje 3) proširuje mentalne i iskustvene vidike 4) šokira i zbunjuje. Pri tom ona ne misli na utilitarno poimanje funkcije – kao što bi se očekivalo u današnje vreme neoliberalnog odnosa prema duhovnim tekovinama – već na korist književnosti za obogaćivanje opšte kulture čitaoca. Po ovom tumačenju čitanje je avantura i to avantura koja donosi zadovoljstvo. Otud i naslov: Zadovoljstvo u čitanju poezije. Nadajmo se da će sadašnji i budući studenti zaista umeti da uživaju u ovoj igri doživljavanja i tumačenja. A da su autori pred očima imali nove generacije govori iz njihovog saveta čitaocu da naglas čita pesme i snimi sebe na mobilni. Eto poetske, produhovljene verzije selfija.

Judit Gera je redovni profesor u penziji Univerziteta u Budimpešti, autorka više publikacija o holandskoj i flamanskoj književnosti, vrsni prevodilac i svojevremeno predsednica Regionalnog udruženja nederlandista.

Jos Klemans je predavač u penziji koji je duži niz godina živeo i radio u Mađarskoj gde je doktorirao na filozofiji mađarskog mislioca Đerđa Lukača.

Jelica Novaković-Lopušina

VIII

Indeks autora
i prevodilaca
1992–2022

Autori u Erazmu 1992–2022

Abdolah Kader	Deleu Jozef
Alberdingk Thijm Catharina	Depondt Paul
Alberts Albert	Dermoût Maria
Anbeek Ton	Devisch Ignaas
Augustijan Cornelis	Devoldere Luc
Barnard Benno	Dijk Michelle van
Bernlef, J.	Dis Adriaan van
Biesheuvel J.M.A.	Doolaard A. Den
Block Lut De	Ducal Charles
Bogaards Carla	Duinker Arjen
Boon Louis Paul	Durlacher G.L.
Boose Johan de	Eggels Hanneke
Bouâli Tessa	Elsschot Willem
Bourgonje Fleur	Emants Marcellus
Boyens José	Engelman Jan
Braak Menno ter	Fabre Jan
Brems Hugo	Falkenburg Reindert
Broeck Walter van den	Geeraerts Jef
Brokken Jan	Gera Judit
Brouwers Jeroen	Gerlach Eva
Bruinsma Max	Gerlo Alois
Buyse Cyriel	Gezelle Guido
Chorus Alfons	Gisekin Jo
Claus Hugo	Goddijn Walter
Coller H.P. van	Goedegebuure Jaap
Coninck Herman de	Goeree Irina van
Cooremans Sven	Govaerts Paul
Coornhert Dirk Volkertsz.	Grünberg Arnon
Couperus Louis	Gruwez Luuk
Daisne Johan	Haasse Hella
Debrot Cola	Hadewijch
Dekker Nikki	Haese Maurice d'

Haji Said El

Hansen Léon
Hart Maarten 't
Heijden A. F. Th. van der
Heijermans Herman
Hemmerechts Kristien
Hengel Guido van
Hermans Willem Frederik
Hertmans Stefan
Hillesum Etty
Holvoet-Hansen Peter
Hooft Jotie 't
Huizinga Johan
Inghels Marteen
Keulen Mensje van
Istendael Geert van
Janssens Marcel
Jong Oek de
Jongstra Atte
Joris Lieve
Kellendonk Frans
Koch Herman
Komrij Gerrit
Kopland Rutger
Kör Mustafa
Korteweg Anton
Kossmann E.H.
Krabbé Jeroen
Lampo Hubert
Leroy Pieter
Loving Virginia
Mander Carel van
Marees van Swinderen C. de
Marković Milena
Marsman Hendrik
Marsman Lieke
Martelaere Patricia de
Mathijssen Alma
Meenen Vincent van
Meer Vonne van der

Meier Jan M.

Meijsing Doeschka
Merens Meinard
Michiels Ivo
Michielsen Dido
Minco Marga
Moor Margriet de
Möring Marcel
Mulisch Harry
Multatuli
Musschoot Anne Marie
Niehaus Kasper
Nijpels G.
Nolens Leonard
Nooteboom Cees
Novaire Rashid
Novaković Jelica &
Peeters Sven
Novaković-Lopušina Jelica
Ostaijen Paul van
Otterspoor Micky
Paemel Monika van
Palmen Connie
Panajotova Maja
Peper Rascha
Pilipović Dubravka
Pointl Frans
Rapaport Bernard
Reve Gerard
Reybrouck David van
Roels Hannah
Roemer Astrid H.
Roggeman Willem
Rubens Marie
Ruebsamen Helga
Rutgers Wim
Rutten Feliy
Ruusbroec Jan van
Ruysbeek Erik van
Ruyslinck Ward

Ruyters Marc
Sabi Aya
Schoeman Karel
Schyns Désirée
Sizoo Jan
Slauerhoff, J. J.
Sleeswijk J.G.
Snel Guido
Snoek Paul
Šumonja Katarina
Tellegen Toon
Tellegen Toon
Thomése Frans
Thooft Lisette
Timmermans Felix
Uphoff Manon
Valcke Johan
Van hee Miriam
Vandebril Michaël

Vandeloo Jos
Veken Ingrid van der
Verbeke Annelies
Verhegghe Willy
Verhelst Peter
Verhulst Dimitri
Vestdijk Simon
Vlaminck Erik
Vullings Jeroen
Weeda Lisa
Wester Rudi
Wiener L.H.
Wieringa Tommy
Wilderode Amton van
Wispelaere Paul de
Wolkers Jan
Wys Nina
Zonneveld Peter van
Zyl Wium van

Prevodioci u Erazmu 1992–2022

Ajdinović Irena	Marković Dragana
Bandov Toni	Mihailović Bojana
Bošković Boško	Novaković Vladimir
Britka Tamara	Novaković-Lopušina Jelica
Budimir Bojana	Pavlović Ivan
Ćosić Slavica	Perović Nena
Dojčinović Predrag	Petrović van der Leeuw Olivera
Dvoraček Josipa	Pilipović Dubravka
Đokanović Aleksandar	Rac Marija
Furundžić Vesna	Schuyt Roel
Hilbrich Jelena	Stefanović Ana
Jovanović Milena	Šćepanović Ivana
Kojadinović Miodrag	Škoro Nina
Kordić Nina	Ulrich Knežević Gioia
Lapadanović Jelena	Vojinović Mila
Lopušina Ognjen	Vojnović Aleksandra
Lučić Radovan	Vukomanović Lada
Malenović Saša	Weikert Maja

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82

ERAZMO / glavni urednik Jelica Novaković-Lopušina.
– 1992, br. 1– . – Београд : Centar za naučnu i kulturnu
saradnju Srbije i zemalja nizozemskog govornog područja
Arius, 1992– (Београд : Donatgraf). – 24 cm

Godišnje.

ISSN 0354-2386 = Erazmo

COBISS.SR-ID 68117511

